

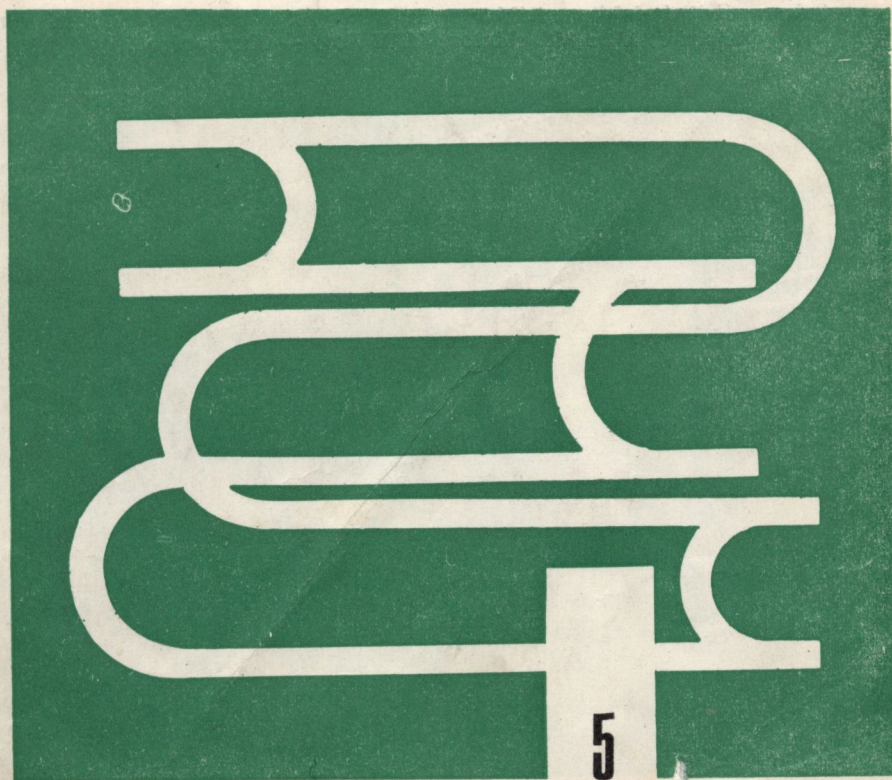
P400(2)

Hel. fejd.

KÖNYVTÁROS

1972. MÁJ. 25

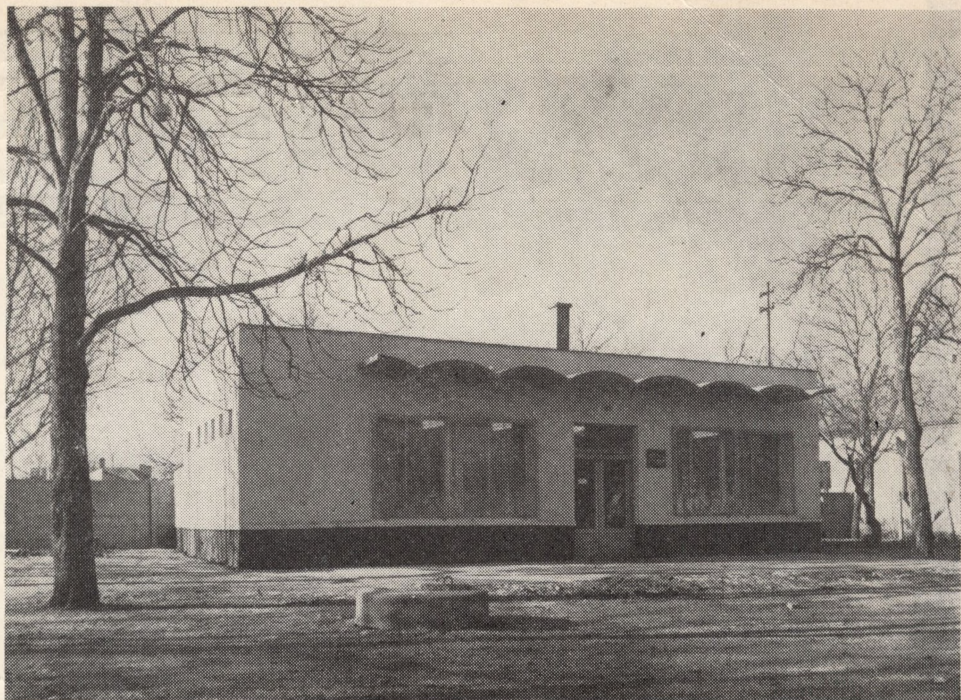

5

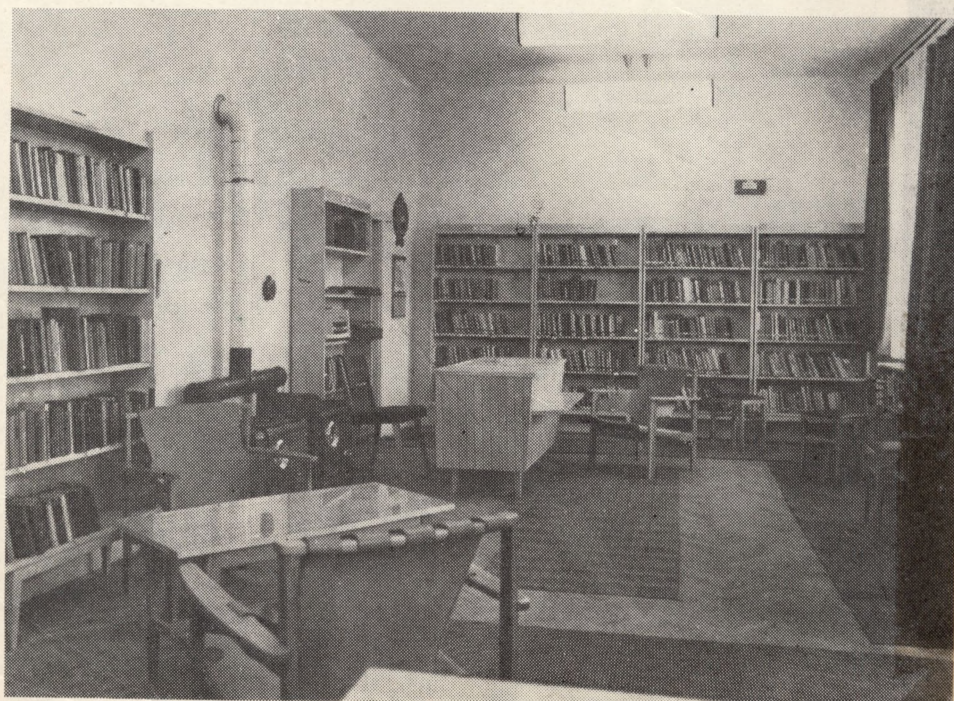
72. MÁJUS

kölcsönözhető

OT

*A kocsmából átalakított fiókkönyvtár Békéscsaba Erzsébethely nevű városrészében
(Cikkünket ld. a 251. oldalon) (MTI Fotó — Kunkovács László felvételei)*

TARTALOM

GERŐ GYULA: Békési jegyzetek	251
KONDOR IMRÉNÉ: UNISIST. Kísérlet tájékoztatási világrendszer létrehozására	259
SÁNDOR OTTÓNÉ: Dózsa Györgyre emlékezünk	261
Vasvári István	262
KÖVENDI DÉNES: Ismerjük-e? Bemutatunk két könyvtári folyóiratot	263
NEMÉNYI LÁSZLÓ: Egy szakszervezeti hálózati központ propagandakiadványai	266
Felnőttoktatási pályázati felhívás	269
MEZEI GYÖRGY: Az ELTE Jogi Karának újjáalakított könyvtára	270
MÁTYÁS ISTVÁN: Tervek és lehetőségek a Ganz-MAVAG szakszervezeti könyvtárhálózatában	273
ARATÓ ANTAL: Milyen olvasási szokások alakultak ki egy új könyvtár olvasó- termében?	276
MÁNDY GÁBOR: Szükség van-e könyvtári digest-re?	278
A tanácsi és a szakszervezeti közművelődési könyvtárak (szolgáltató helyek) 1971. évi adatai	280
25 éves a magyar mezőgazdasági tudományos tájékoztatás (V. Gy.)	282
Kitüntetések	283
Margó (Páldy Róbert)	284
Hírek	272, 273
A nemzetközi könyvév hírei	285
Iskola és könyvtár (Kominka Lászlóné)	286
A könyvtárak történetéből (Kuntár Lajos)	288
A könyvtárak életéből (T. Wagner Valéria)	289

TÁJÉKOZTATÓ

BÖLCS ISTVÁN: Az olvasás szakutcaírói és a népművelés feltételeiről	291
Bikácsi Lászlóné nyugalomba vonult	294
Beszélgetés Vitányi Ivánnal (Bozóky Éva)	295
POMOGÁTS BÉLA: Huszonöt év magyar drámája 2.	299
Színház a könyvtárban (Halász Béla)	304

KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM

Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1968—1969 (Iszlai Zoltán)	306
Könyvtár és művelődés (Futala Tibor)	308
A József Attila Megyei Könyvtár évkönyve (Fiola Pál)	309

BIBLIOGRÁFIÁK

- Két Dózsa-bibliográfia (*Fogarassy Miklós*) 311
Magyar könyvészet 1969 (*Vértessy Miklós*) 312

A borító hátlapján Lipták Pál rajza

Из содержания

- Имрене Кондор*: Опыт „Юнисист” для создания мировой информационной системы (259);
Денеш Ковенди: Два венгерских библиотечных журнала: Кенъвтари фиделе и Кенъвтари эш Документациош Сакиродалом (реферативный журнал) (263);
Ласло Немени: Издания по пропаганде одного из профсоюзных библиотечных центров (266);
Дердь Мезей: Обновленная библиотека Юридического факультета будапештского университета (270);
Статистические данные о библиотеках, подведомственных советам и профсоюзных библиотеках за 1971. г. (280);
Иштван Белч: Проблемы поведения читателей и условия успешного народного просвещения (291);
Бела Помогач: Венгерская драматургия последнего 25-летия (2.) (299).

From the contents

- Mrs Imre Kondor*: UNISIST-experiment for creating a world-wide information system (259);
Dénes Kövendi: Two Hungarian library periodicals: Könyvtári Figyelő (a quarterly), and Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom (an abstracting journal) (263);
László Neményi: Propaganda publications in a central trade-union library (266);
György Mezei: Reorganization in the library of the Faculty of Law at Budapest University (270);
Statistical data on council and trade-union public libraries, 1971. (280);
István Bölcs: Problems of readers' attitudes and conditions for a successful adult education (291);
Béla Pomogáts: Hungarian drama since 1945. Part 2. (299).

Aus dem Inhalt

- Frau I. Kondor*: UNISIST-Experiment — um ein weltweites Informationssystem zu schaffen (259);
Dénes Kövendi: Zwei ungarische Bibliotheksorgane: Bibliotheksbeobachter (Zeitschrift); Fachliteratur des Bibliotheks- und Dokumentationswesens (Zentralblatt von Referaten) (263);
László Neményi: Propaganda-Veröffentlichungen Zentralbibliothek eines Netzes von Gewerkschaftsbibliotheken (266);
György Mezei: Die neugestaltete Bibliothek der Juristischen Fakultät der Universität Budapest (270);
Die statistischen Angaben der Räte- und Gewerkschaftsbibliotheken vom Jahre 1971. (280);
István Bölcs: Über die Probleme der Leserbeziehungen und die Bedingungen einer erfolgreichen Volksbildung (291);
Béla Pomogáts: Die dramatische Literatur der letzten 25 Jahre 2. (299).

Cikkeink szerzői

Arató Antal, a Jászberényi Járási Könyvtár igazgatója; *Bozóky Éva*, a Könyvtáros rovat-vezetője; *Bölcs István*, a Magyar Rádió és Televízió munkatársa; *Fiola Pál*, a Kaposvári Megyei Könyvtár munkatársa; *Fogarassy Miklós*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Futala Tibor*, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának munkatársa; *Gerő Gyula*, a Könyvtáros olvasószervezője; *Halász Béla*, a Veszprémi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Iszlat Zoltán*, az Elet és Irodalom munkatársa; *Kondor Imréné*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Kövendi Dénes*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Kuntár Lajos*, az iskolai könyvtárak Vas megyei szakfelügyelője; *Mándy Gábor*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Mátyás István*, a Népszava munkatársa; *Mezei György*, a Győri Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Neményi László*, a Székesfehérvári Megyei Könyvtár munkatársa; *Páldy Róbert*, a Könyvtáros szerkesztője; *Pomogáts Béla* irodalomtörténész; *Sándor Ottóné*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Vértessy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár osztályvezetője.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSÜGYI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25 449

Szerkesztő bizottság: Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Papp István, Sallai István, Szóke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 451-758, 664-805.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest VII., Lenin körút 9–11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215–06 162 pénzforgalmi jelzőszámára. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint.

72.7699 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

Békési jegyzetek

A hatvanas évek elején a könyvtári „hadak útja” Békésbe vezetett. Ez érthető is, mert abban az időben Békés megyében volt a legtöbb szakmai látnivaló: hazánkban először Csabán velték be a szabadpolcos kölcsönzést, alakították ki az első igazán szép könyvtári belső tereket, itt létesítettek úttörőként zenei gyűjteményt — hogy csak a legfontosabbakat említsük a rengeteg tanulmányozásra érdemes téma közül. Aztán felépült a Kaposvári Megyei Könyvtár, majd a tatabányai, s az új könyvtárak száma hirtelen gyarapodni kezdett az egész országban. Ettől kezdve a hazai és a külföldi érdeklődőket más tájakra vonzotta a szakmai kíváncsiság, illetve irányította a hivatalosan megállapított útiprogram. Így volt ez jól: ha ugyanis alaposan megnézzük a térképet, kiderül, hogy ma már Szombathelytől Biharkeresztesig, Miskolctól Mohácsig csak alig egy-két útvonala van az országnak, amelyen nem található megmutatásra érdemes könyvtár.

Közben azonban Békésben is történt egy és más, noha nem kísérté zajos szakmai hírverés. Mindig akad ott olyan teljesítmény, amelynek kedvéért újból érdemes Békésbe menni, illetve oda vissza-visszatérni: Ma sem csupán a „Lipták Múzeum” kínál néprajzi csemegéket a látogatóknak, hanem érdemes tanulmányozni a mindennapos, szolid szakmai munkának a napi gondok-bajok leküzdése közben születő tisztes eredményeit is. Közülük szeretnénk most néhányat bemutatni, illetve a könyvtárügy békési gondjaiból általánosabb tanulságokat kibozni.

Kocsmából könyvtár

A ligeti új könyvtár építését, sőt felavatását sem előzte meg különösebb szakmai propaganda, így hát szinte véletlenül tévedtem oda. S mivel az utóbbi időben elég gyakran vettem részt hasonló ünnepi aktusokon, először arra gondoltam, hogy bemutatására elég lesz egy néhány idézettel dokumentált rövid beszámoló az ünnepségről, a beszédekről és az új intézmény helyi értékelését csaknem mindig pontosan tükröző vendégkioszorúról. Valahogyan így:

„Békéscsaba munkásnegyedében, a 16 000 lakosú Erzsébethelyen — vagy ahogy a csabaiak nevezik: a Jaminában — felavatták a város első korszerű könyvtárfiókját. A 100 m² alapterületű épületben elhelyezett új intézményben 10 000 kötet könyv, 30 újság és folyóirat — köztük több szlovák nyelvű is —, valamint hanglemezek állnak az olvasók rendelkezésére, mégpedig osztatlan nyitvatartási időben, reggel 9-től este 6 óráig. A könyvtár jelentőségének felismerését bizonyítja, hogy az avatáson megjelent Dr. Haraszti János, a városi tanács elnöke, Gyulavári Pál, a városi pártbizottság első titkára, Becsei József, a pártbizottság kulturális titkára és Such János, a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének titkára is. Az avatóbeszédet Babák György, a városi tanács elnökhelyettese tartotta. Méltatta a nyomtatott szónak a korszerű tömegközlelési eszközök korában is megőrzött nagy jelentőségét, majd az új könyvtár létrehozásának példamutató körülményeit hangoztatva, szó szerint a következőket mondotta: »A mód... egy kicsit a jövőbe mutat. Nincs a város elkényeztetve művelődési intézményekkel, erre a célra szolgáló épületekkel. A város elé tűzött cél — a felső fokú ellátási központtá való fejlődés — feltételezi, hogy a jövőben ilyen célra is több fog jutni, de olyan elmaradást kell pótolni, hogy nem nélkülözhetjük a helyi erők összefogását. Ezen a téren mutat a jövőbe a könyvtár létrehozása. Igaz, a költségek jelentős részét a város fedezte: az épületet megvásárolta és a célnak megfelelően átalakította. A berendezés azonban a kerületi üzemeknek, elsősorban a Téglaágyárnak és a Baromfiipari Országos Vállalat helyi üzemegységének hozzájárulásából származott«.

Lipták Pál, a megyei könyvtár igazgatója, aki az intézményt „üzemeltetésre” átvette a városi tanácstól, azt emelte ki beszédében, hogy új korszak kezdődött Békéscsaba város könyvtárügyében: »Az elmúlt években, ha a város külterületén... fiókkönyvtár létesítésére gondoltunk, azt nézegettük, hol üresedik meg egy zöldszécses bolt vagy borbélyműhely, hogy azt gyorsan elfoglalhassuk. A könyvtárak telepítésének ez a korszaka befejeződött. Egy 16 000 lakosú városrész ilyen létesítményekkel már nem érheti be, korszerű és részletes információkat nyújtó könyvtárakra van szüksége, amelyekben a központi könyvtárhoz hasonló, ahhoz mindenképpen méltó környezetben olvashat, kölcsönözhet az olvasó. Ez az igény, szerencsére, nemcsak részünkről hangzott el, ilyen kíváncsisággal keresték a városrész képviselői is a megoldás lehetőségeit. Így indulhatott el, szinte egyidőben, két könyvtár építése Erzsébethelyen. Közülük a most megnyílt könyvtár, mint azt megállapíthatjuk, valóban méltó társa a megyei központi könyvtárnak.«

Babák György, a városi tanács elnökhelyettese megnyitó beszédét mondja az erzsébethelyi fiókkönyvtár avatásán. Mellette Lipták Pál, a Békés megyei Könyvtár Kossuth-díjas igazgatója (MTI Fotó — Kunkovác László felvétele)

Még néhány mondat az ünnepség műsoráról, továbbá a berendezés és a könyvtárbelső esztétikai és szakmai értékeiről, s ezzel a tudósítás be is fejeződhetne. Olvasóink azonban már régóta tudják, hogy Lipták Pál jóvoltából — aki nemcsak Kossuth-díjas könyvtáros, hanem „civilben” képzőművész is — Békésben vannak az ország lehangulatósabb könyvtári enteriőrjei, tehát a méltatás elmaradhat. Nem felesleges azonban külön szólni az erzsébethelyi könyvtár létesítésének néhány tanulságáról.

Tudomásunk szerint *ez az első olyan eset az országban, hogy „aktiv”, igen jól prosperáló „vendéglátóipari üzemegységet” szüntettek meg és alakítottak át könyvtárrá.* A szép ligetben levő és a szolid „söröző” jelzővel illetett műintézet tulajdonképpen igen rossz hírű csehó volt, a zöldterületet szinte közrefogó két iskola tőszomszédságában. A kocsmá előtti napról napra ismétlődő színjátékok látványosan kontrázták meg mindazt a szépet és igazat, amit az iskola nevelő szándéka, pedagógiai aprómunkája a tanítási órákon a gyermekekbe próbált ültetni. A botrányos szomszédság okozta mindennapos nevelési kudarc ellen lázadtak fel a tanárok és a szülők, és *a városrész Népfront szervezetének segítségével sikeresen vívták meg harcukat a kocsmá ellen, a művelődésért.* A helyi Népfront-vezetők erélyes fellépésének eredményessége bizonyítja, hogy nemes célok zászlaja alatt még a látszólagos gazdasági érdekek mindenhatósága ellen is a győzelem reményében léphet sorompóba a művelődésügy. Ez a jaminei könyvtáravatás fő tanulsága. Van azonban egyéb is, amiről némi kanyarodó után kicsit később szólnunk.

Miért hiányzik Csabán több mint 4 000 olvasó?

Békéscsaba lakóinak száma a „Településeink könyvtári ellátása 1970” című kiadvány adatai szerint 55 408, Kaposváré pedig 58 009. Ha azonban Kaposvár lélekszámából levonjuk az 1970. júliusában hozzácsatolt két falu (Kaposfüred és Toponár) lakóinak számát — és ezt annál is inkább megtehetjük, mivel könyvtári szempontból falusi viszonyokat vittek a kaposvári városi ellátásba, s „asszimilálódásukra” még nem volt idő — kiderül, hogy Kaposvár népessége így számítva szinte azonos lélekszámú (55 635) Csabáéval. Ennél fogva *a két város valamennyi könyvtári adata átszámítás*

1971. dec. 31-én	Békéscsaba			Kaposvár		
	A megyei könyvtárhoz tartozó városi hálózat	A megyei könyvtár központja	Összesen	Önálló városi hálózat	Megeyi könyvtár	Összesen
A fiókkönyvtárak száma	4+2	—	—	10+2	—	—
Alapterület (m ² -ben)	kb. 90	990	1 080	438	2 100	2 538
Állomány (kötetben)	14 135	107 926	122 061	51 388	118 396	169 784
Olvasó	1 896	6 590	8 486	4 187	8 494	12 681
Évi kötetforgalom	65 060	216 755	281 815	130 805	242 996	373 801
Hivatásos könyvtáros a városi hálózatban	—	—	—	3	—	—
A résztvevők száma a városi hálózatban (4 órasra átszámítva)	4	—	—	9	—	—
Évi könyveszerzési keret (Ft)	—	136 000	136 000	138 398	414 216	552 614
Évi folyóiratbeszerzési keret (Ft)	—	119 317	119 317	15 684	97 233	112 917

Megjegyzések a táblázathoz:

Két kölcsönző mindkét városban jelentéktelen, ezért kapcsolunk + jellel a többéhez. — A két megyei könyvtár létszámviszonyai az épületadottságok különbözősége miatt összehasonlíthatatlanok, ezért csak a fiókkönyvtárak létszámát tüntettük fel a táblázatban.

nélkül, közvetlenül összehasonlítható. (L. a fenti táblázatot. Ebben természetesen Kaposfüred és Toponár semmiféle adata sem szerepel.)

Az összevetés az első pillantásra is meghökkentő adatot produkál: Kaposváron a lakosság 22,8%-a olvas a tanácsi közművelődési könyvtárakban, Békéscsabán azonban csak 15,3%-a. *A 7,5%-nyi különbség csaknem 4200 embert jelent,* ennyivel olvasnak többen a dunántúli városban, mint Csabán. Mi lehet az ok? Vajon a Dunántúl mélyebb műveltségi alapjai, netán a könyvtárosok jobb munkája? A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a műveltségi különbségek lassan kiegyenlítődnek, az indulási hátrányt ellensúlyozhatja a friss, erősebb érdeklődés és a nagyobb kulturális szomjúság; a könyvtáros gárda pedig mindkét városban igen jó. A nagy eltérés oka nem a személyekben található, hanem az adottságokban, a munka anyagi, tárgyi, szervezeti feltételeiben. (Amikor idáig értem, a biztonság kedvéért felütöttem az 1960. évi statisztikai kötetet. Kiderült, hogy az önálló kaposvári városi hálózat megszervezése előtti évben Kaposváron mindössze 364 olvasóval volt több mint Békéscsabán.) Ha csak futólag tekintjük is át a táblázatot, az adatok világossá teszik, miért hiányzik Csabán annyi olvasó. Vegyük sorra az okokat.

Kaposváron a könyvtárak alapterülete két és félszer nagyobb, mint Békéscsabán! A fiókkönyvtáraknál az arány majdnem ötszörös, ráadásul a csabai fiókok összes alapterülete sem éri el egyetlen kaposvári fiókot, a Cseri városrészben levő könyvtár alapterületét! (A békéscsabai ligeti új könyvtár adatai természetesen még nem szerepelnek összehasonlításunkban.) Kaposváron tíz évvel ezelőtt felépült az ország első korszerű könyvtára. Csabán a földszintes, egykori családi házhoz tapasztott fecskefészek-építkezésekkel sem tudták 1000 m² fölé tornáznai a megyei könyvtár alapterületét. Igaz, a csabai könyvtár szépségben állja a versenyt, sőt gyermekkönyvtára még ma is a legszebb gyermekkönyvtár az országban. A látogató, aki időnként felkeresi Békéscsabát, meglepetéssel állapítja meg, hogy bármilyen sokat látott is az elmúlt évek új, szép, szebb és legszebb könyvtárai közül, a csabai könyvtár esztétikai értéke mitsem csökkent, látványa nem kopott meg szemében. E könyvtár sajátos szépsége a külföldieket is megragadja: ha a nyugateurópai szakemberek, könyvtárépítésszek, berendezők a magyar könyvtárbelsőik hangulatosságát, környezetbe simulását emlegetik, mindig a Békéscsabai Megyei Könyvtárra és a hasonló ízlést, Lipták Pál millióteremtő, lakberendező tehetségét tükröző békési falusi könyvtárakra szoktak hivatkozni. A csabai könyvtár fejlesztésének legfőbb akadálya végeredményben szépsége lett: hiába alkalmatlan már kívül-belül, túl vonzó ahhoz, hogy szívfájdalom nélkül belevágják a csákányt. Ezért halasztódik évről évre az új épület felépítése. Igaz ugyan, hogy tavaly január 20-án a megyei tanács határozatot hozott az új könyvtár építésének még a negyedik ötéves tervidőszakban történő megkezdéséről (l. a Könyvtáros 1971. évi 3. számában, a 160. oldalon olvasható bejelentést), de jelenleg arra sincs biztosíték, hogy a könyvtár a következő ötéves tervciklusban megépül. Pedig

a hiányzó több mint 4000 olvasóból körülbelül 2000-et szinte automatikusan előteremtene a leendő új, tágasabb, gépekkel, technikai kellékekkel jobban felszerelt épület. Allítjuk, hogy nem spekulatív agyszülemény ez a kétezres új olvasótábor, hanem a hasonló nagyságú városok — köztük épp Kaposvár — példája alapján biztosan előre látható és tervezhető számadat.

Most a szűk szabadpolcos térben csak néhány ezer könyv helyezhető el. Kaposváron a szabadpolcos tér nagyobb, mint az egész csabai könyvtár — faskamrájával együtt. Csabán egyidőben csupán kb. 4000 kötetet tudnak kitenni kölcsönzésre és 2000-et helybenolvasásra. A kaposvári szabadpolcos választék ennek sokszorososa. Könnyű eldönteni, melyik vonz több olvasót.

A csabai új megyei könyvtár kisugárzó hatása is megnőne: legalább 4—500 új olvasót vonzana a közeli és a távolabbi településekről. Néhány évvel ezelőtt megérdeklődttük mindkét könyvtártól a megyeszékhelyen kívül lakó olvasóik számát. Kiderült, hogy Kaposvárnak 1000, Békéscsabának 300 „bejáró” olvasója van. Igaz, Somogyban sok a kiskönyvtár, Békésben nagyobbak a községek, erősebb, állandóbb a vidéki könyvtári szolgálat. A különbség azonban így is túl nagy, s ezért bizonyos, hogy Békéscsaba bejáró olvasóinak száma is legalább 7—800-ra emelkednék az új, nagy befogadóképességű, tekintélyt sugárzó külsejű, szabadpolcain 40—50 000 kötetes választékot kínáló könyvtárban.

Ha jól számolom, még 1500 olvasó hiányzik a 4000-ból. Nyomozunk hát tovább, s azonnal szembetűnik a városi fiókkönyvtárak közötti óriási különbség Kaposvár javára. Az ötvenes évek végén lehetővé vált a megyei és járási székhely városok külön városi könyvtári hálózatának megszervezése. Ez a hálózat átvette a központi (megyei, járási) könyvtártól a helyi fiókkönyvtárak gondozását. Megszűnt tehát az „egy város — egy fenntartó”-elv kizárólagossága, s a megyei és a járási tanácsokon

kívül a székhelyeken könyvtár-fenntartói szerepet vállalhattak a városi tanácsok is. Így alakultak és fejlődtek ki a megyei jogú városok könyvtárhálózatai, de például Székesfehérvár és Kaposvár olvasótáborai is akkor nőtt meg hirtelen az új, jól szervezett helyi hálózat tevékenységének jóvoltából. Igaz, integrálási elveink és törekvéseink nem vágtak egybe az irányítás szétszaggatásával, a kényszerből, a szegénységből fakadt az elmélet (talán sokan emlékeznek még Sallai István rosszálló megjegyzésére: „Mivel egy helyről nem jut elég, sok kis tőgyből fejjük az államot!”), de az élet mégis azt bizonyította, hogy a több fenntartó mindenütt több támogatást is jelentett, addig hozzáférhetetlen forrásokat tárt fel. Bár a városok vezetői a fenntartó jogállása nélkül is érezhettek volna — területük, lakosságuk érdekében — fenntartói felelősséget, a valóságban mégis sokkal nagyobb gondoskodás a helyi könyvtárügynek, amelyeken a városi tanács könyvtár-fenntartóként lépett a megyei (másutt a járási) tanács mellé. Példánkban ez a kép-

„Fecskéfészek” építkezés (gyermekrésztleg, könyvkötészet) a Békéscsabai Megyei Könyvtár udvarán (MTI Fotó — Bajkór József felvétele)

A gyulai nemzetiégi fiókkönyvtárban (Gerő Gyula felvétele)

let úgy fest, hogy Kaposváron szilárd, eléggé ütemesen fejlődő városi fiókkönyvtári hálózat alakult — külön központtal —, Csabán viszont nem, s a város csak alkalmilag támogatja csekély összegekkel „a megyei könyvtár helyi hálózatát”. Az eredmény: az igen rosszul ellátott csabai megyei könyvtár szegényes forrásaiból alig csurrant-cseppent a kezelésében maradt városi fiókoknak. Ha a táblázat könyvbeszerzési keret rovatára tekintünk, ezen nem is lehet csodálkozni: a Békéscsabai Megyei Könyvtár egész könyvbeszerzési kerete kisebb, mint az önálló kaposvári városi hálózaté, s nyilvánvaló, hogy az évente rendelkezésére álló 136 000 Ft körüli összegből még saját központi könyvtárát sem tudja tisztességesen ellátni, nemhogy a fiókkönyvtárakat. A könyvbeszerzésre fordított összes pénz az elmúlt évben Kaposváron több mint négyszerese volt a csabainak. (Ez természetesen nem azt jelenti, hogy Kaposvár dúskálkodott a pénzben, csupán azt, hogy Békéscsaba milyen nagyon szegény volt.) A végkövetkezmény kiolvasható a táblázatból: *A kaposvári városi hálózat fiókkönyvtáraiban 2300 olvasóval több van, mint a békéscsabai fiókkönyvtárakban.*

A különbséget csak a korszerű, legalább 100—150 m² alapterületű, a helybenolvasást is lehetővé tevő, egész napos nyitvatartású, újságokkal, folyóiratokkal, zenei gyűjteménnyel ellátott, jól felszerelt, szakszerűen irányított fiókkönyvtárak láncolata tüntetheti el. Ilyen könyvtárhálózati egység már van Békéscsabán is: az előző részben említett, kocsmából átalakított erzsébethelyi fiókkönyvtár. Sőt, amint Babák György és Lipták Pál idézett avatóbeszédeiből megtudtuk, még ebben az évben újabb korszerű fiókkönyvtár kezd meg működését: a sörkerti fióktól kb. két kilométerre, ugyancsak a erzsébethelyi városrészben, a 11. sz. iskola most készülő toldalék-szárnyának földszintjén 85 m² alapterületű fiókkönyvtár épül, előtte pedig olvasókert lesz. Mivel a ligeti söröző helyén létesített könyvtárt megnyitása után valósággal megrohanták az új olvasók (két és fél hónap alatt 829 olvasó iratkozott be), és a 11. sz. iskolában megnyíló könyvtár népszerűsége is előre látható, józan számítások szerint másfél éven belül 1000—1200 olvasóval fog csökkenni Kaposvár előnye Békéscsabával szemben. Ha az új csabai megyei könyvtár megépülne, még egy, az erzsébethelyi ligeti könyvtárhoz hasonló adottságokkal rendelkező, jó helyre telepített fiókkönyvtárral teljesen el lehetne tüntetni a Kaposvár és Békéscsaba olvasótábora közötti

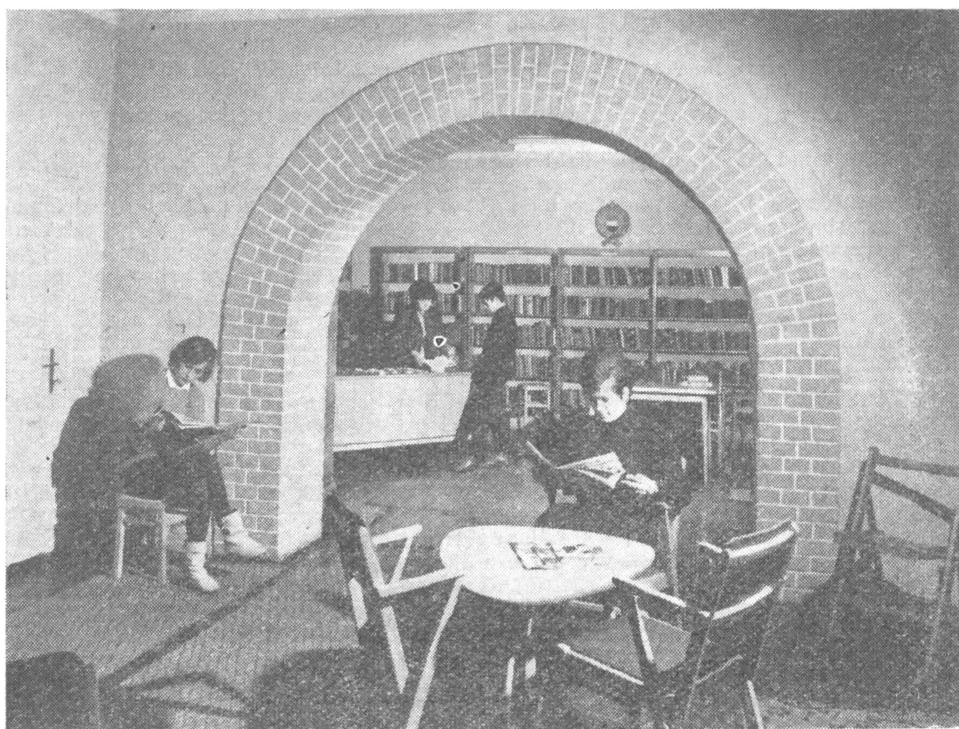
4200-as különbséget, sőt Csaba Kaposvár elé ugorhatna. Azonban Kaposvárral kapcsolatban is meg kell jegyezni, hogy az élet bizonyára ott sem áll meg: Mivel Somogy székvárosának fiókkönyvtári ellátása sem teljes, sőt épp a legdinamikusabban fejlődő részén, az északnyugati új városrészben nincs könyvtár, számítani lehet rá, hogy a város előbb-utóbb pótolja a hiányt. Ha pedig ott új könyvtár lép szolgálatba, ismét nő a két város közti különbség, előről kezdődik a versengés. Ennek szívesen lennének a szurkolói...

A csabai könyvtárfejlesztési tervekről még annyit mondhatunk, hogy áprilisban elkészült a város 15 éves kulturális terve, amelyet a pártbizottság javaslatára összehívott munkabizottság állított össze. E testületnek könyvtári albizottsága is volt, a munkában részt vett a megyei könyvtár is. A tervezés igen gondos előrelátással történt: az itt sokat emlegetett két erzsébethelyi könyvtár már olyan helyre került, ahova a városfejlesztési tervek és a távlati kulturális terv alapján is kerülnie kellett; mindkettő jól illeszkedik a vonzás- és mozgáskörzetek szerint kialakított tervekbe.

Hogyan lehetne 12 000-rel növelni az olvasók számát?

E helyett azt az alcímet is írhattuk volna, hogy „Az olvasótábor tartalékai a városokban és a járási székhelyeken”. A tartalékokat az előző részben Békéscsabával kapcsolatban alkalmazott módszert követve próbáljuk felderíteni. Azt kutatjuk, milyen lehetőségek maradtak kihasználatlanul a megye közigazgatási központjaiban pusztán a korszerű követelményeknek megfelelő könyvtáráépületek hiánya miatt. Előre bocsáthatjuk ugyanis, hogy nemcsak Békéscsaba olvasómozgalma érzi ennek súlyos következményeit, hanem valamennyi városi-járási, illetve járási könyvtári székhely is. Hogy mennyire, ennek kinyomozása most a feladatunk.

Mielőtt azonban sorravennénk az említett településeket, keressünk valamiféle számítási alapot, amelyhez a békési könyvtári teljesítményeket viszonyíthatjuk. Járási feladatkörű könyvtárakról lévén szó, önként kínálkozik az *ország két legnagyobb, új könyvtáráépülettel rendelkező járási székhelyének*, Kiskunhalasnak 24,1%-os és Jászberénynek 21,2%-os olvasói aránya (1970-es adatok). Vegyük a kettő középará-

A Szeghalmi Járási Könyvtár felnőtt részlege (MTI Fotó — Bajkór József felvétele)

nyosát, a 22,6%-ot, s a továbbiakban ezzel dolgozzunk. Ezt a tanácsi könyvtárakra érvényes viszonyszámot annál is inkább használhatjuk összehasonlítási mércéül, ki-tűzhetjük a békési könyvtárak számára is — bizonyos feltételek között — elérendő célként, mert köztudomású, hogy minél kisebb a település, annál jobb az olvasó-toborzás lehetőségei, s a szóban forgó békési városok, községek mindkettőnél kisebb lélekszámúak.

Kezdjük az összehasonlítást a megyeszékhely utáni legnagyobb várossal, *Oros-házával*, majd a lakosságszám szerint haladjunk lefelé. A 33 000-es Orosházán a közel-múltban nagy, új művelődési központ épült, azonban a városi-járási könyvtárt nem lehetett elhelyezni benne, mert olyan kis helyet szántak neki. A városi-járási könyvtár ütött-kopott, mindössze 178 m² alapterületű épületében tengődve természetesen to-vábbra sem gyakorolhat tartós vonzást nagy olvasótáborra. Dolgozóinak létszáma kevés, fiókjainak (8) nincs önálló helyiségük. A lakosságnak csupán 10,8%-a olvas (a szakszervezeti könyvtárakkal együtt is csak 13,2%), a korszerű feltételek megterem-tése, új központi épület és néhány önálló fiókkönyvtári helyiség építése itt — termé-zetesen több más feltétel megjavításával együtt — számításunk szerint csaknem megduplázhatná, 3600-zal növelhetné az olvasótábor.

Gyulán a 60-as évek derekán bővítették ugyan a városi-járási könyvtárt, de a második ütemre, egy új szárny megépítésére már nem került sor. Most a város műve-lődési központot épít, a könyvtárbővítés hosszú időre lekerült a napirendről. Hiába elfogadható, szép mai állapotában is a könyvtár, mint épület a sok látnivalót kínáló Gyulán kevésbé érvényesül, alig jelenthet számottevő vonzóerőt — ellentétben például az új makói vagy mohácsi városi-járási könyvtárral. Gyulán az olvasók számának fel-emeléséhez a mai 16,1%-ról 22,6%-ra — 1700 új olvasó kellene. Egy részük olyan új, korszerű fiókkönyvtárak révén is bevonható lenne az olvasótáborba, amilyenre már nemcsak a megyeszékhelyen láttunk példát, hanem már Gyulán is, az öregek napközi otthonának épületében létesített fiókkönyvtár megjelenésével. (L. később, a nemzeti-ségi könyvtárakról szóló részben is.)

Békésen egy volt szállodaépületben létesült a 40-es évek végén az ország első kultúrotthona. Ebben az elagott, belül szinte tisztó épületben a járási könyvtár való-ságos oázis. (Gyermekkönyvtárban készült Kollányi Ágoston „Nyitott könyvek” c. filmjének egy része.) Az olvasók száma is magas, arányuk (19,4%) a legjobb a megye nagy települései között. De az önálló, korszerű épület vonzása ebben a város méretű faluban, amelynek egyébként is kevés a látványos épülete, nevezetessége, minden bi-zonnyal a számításunk alapján várható 670-nél is több olvasót hozna.

Szarvas könyvtárügye nagyon rosszul áll. A frissen lett városba látogatók sok szép újat láthatnak, a város fejlődése és a könyvtár sanyarú sorsa között azonban kiáltó az ellentét. A majd 20 000 lakosú iskolaváros és mezőgazdasági tudományos központ városi-járási könyvtára mindössze 120 m²-en nyomorog, akkora területen, amely legfeljebb egy 2200 lakosú községnek volna elegendő. A városban új művelő-dési központ épült, ennek egyik szárnya lett volna a könyvtár otthona. A második ütemre tervezett könyvtárépítkezés azonban elmaradt. A következmény: rendkívül alacsony (16,8%) olvasói arány, legalább 1126 hiányzó olvasó!

Szeghalom csaknem tízezres település. Könyvtárának fényképét pár éve még a Hoek van Holland-ig közlekedő nemzetközi vonatokban is meg lehetett csodálni az MTI Fotó és a MÁV jóvoltából. Valamint Lipták Pál jóvoltából, aki a más célra alkalmatlan, volt cipésműhely-épületből parányi könyvtárparadicsomot varázsolt, egy mestergerendás helyiségből (ez valaha állítólag istálló volt) pedig nagyon szép gyer-mekkönyvtárt. De a kettő együtt is csak 159 m² alapterületű, akkora, mint az épülő regölyi (Tolna megye, 2080 lakos) vagy a rakacai (Borsod megye, 1050 lakos) községi könyvtár. Az olvasók aránya Szeghalmon 18,9%, de bizonyos, hogy egy teljes funk-ciójú, korszerű, jól ellátott könyvtár itt is vonzana vagy 360 új olvasót; ennyi hiányzik ugyanis a 22,6%-os arány eléréséhez.

Mezőkovácsházán a járási könyvtárnak szintén az említett, kis falusi könyvtára-kéhoz hasonló alapterület (158 m²) jutott az ötvenes években épült művelődési ház-ban. Terjeszkedésre itt nincs lehetőség. A könyvtárosok jó munkáját dicséri, hogy az olvasók aránya (23,1%) mégis eléri, sőt meghaladja számítási alapunkat. Kisebb településről lévén szó, az igazság kedvéért azonban itt már valamely saját lélekszám-kategórián belüli új könyvtáréval kell összehasonlítani Mezőkovácsháza helyzetét. Ilyen szempontból a Fonyódi Járási Könyvtár éppen utána következik, a fonyódi lakosság száma csupán 27-tel kevesebb, tehát az adatok közvetlenül összevethetők. Íme Fonyód mutatói: az alapterület (354 m²) jóval több mint kétszerese, az állomány-gyarapításra fordított összeg több mint duplája a mezőkovácsházinak, s az olvasók arányában is 2,7% többlet mutatkozik Fonyód javára. A különbség abszolút számok-kal kifejezve 200 olvasó.

Ha ezek után összeszámítjuk a békési igazgatási székhelyeken a rossz működési feltételek, elsősorban a korszerű épületek hiánya miatt kieső olvasótábort, kiderül, hogy a megyeszékhelyen hiányzó 4200 olvasóval együtt (l. az előző rész számításait) *csaknem 12 000 olvasóval kevesebb van a megye közigazgatási székhelyein, mint amennyit pusztán a korszerűsítések, a jobb feltételek vonzanának. A hét, általunk vizsgált város olvasómozgalmának ez a „tartalékhadserege” a jelenlegi megyei olvasótábor csaknem 16%-a!*

Az elmondottakhoz két kiegészítés kívánkozik: Az épületadottságok megjavításán kívül a fő feladatok közé soroljuk az általános ellátás javítását is, különösen az állománygyarapítás növelését. Ezt azért nem hangsúlyoztuk külön, mert az elhelyezési gondok megoldását általában a beszerzési keretek rendezése szokta követni. Ilyen vonatkozásban is lesz pótolni való a tárgyalt könyvtárakban. Az összehasonlításul szerepeltetett jászberényi könyvtárban például 1970-ben lakosonként 6,37 Ft-ot költhettek állománygyarapításra, Kiskunhalason pedig 4,92 Ft-ot, viszont Orosházán csak 1,82, Gyulán 3,07, Békésen 2,46, Szarvason 3,08, Szeghalmon 4,41 Ft-ot. Csak a viszonylag kis lélekszámú Mezőkovácsházán biztatóbb a helyzet, s a lakosonkénti 6,09 Ft-os beszerzési összeg kedvező hatása a magasabb olvasói százalékarányban tükröződik is. — A másik megjegyzés: Úgy tűnhet, hogy a feltételek, az alapterületek, légköbméterek, forintok bővölete elhomályosította bennünk a könyvtáros jelentőségét, az olvasó és könyvtár viszonyában játszott kulcsszerepét. Pedig valljuk, hogy a képességeinek kibontakoztatásában nem korlátozott könyvtárosok ma is és a jövőben is az olvasómozgalmak központi alakjai. De éppen munkájuk béklyó nélkülsége, hatásossága érdekében kellett nyomatékosan utalni bizonyos alapfeltételekre, amelyek hiánya a legjobb könyvtárosok legnemesebb törekvéseinek is szárnyát szegi. Nem szabad elfelejteni, hogy a korszerű, új épület, az ideális olvasási körülmények nemcsak az olvasót vonzzák jobban, hanem a könyvtár egész társadalmi megítélését befolyásolják, s kihatnák a fenntartó magatartására is: természetes igényné válik a nagyobb személyzet alkalmazása, a választékbővítés feltételeinek megteremtése, a felszerelés javítása, mindenek következtében pedig a szolgálat kiterjesztése és színvonalának általános emelése. A korszerű könyvtár jobb könyvtárosokat vonz, illetve a legjobb képességeket bontakoztatja ki munkatársaiból: új távlatokat kapnak munkájukhoz, a köznapi szegénység szorításából kibontakozva felszabadultabban tervezhetnek, szemléletük kitágul, fogékony lesz minden új iránt — a könyvtárkezeléssel valóban „az ügy lelke” válik. Hivatkozzam megint példákra? Aki nem hiszi, látogasson el Szombathelyre és kérdezze meg, miért dolgozik ugyanaz a jó könyvtárosgárda még jobban, sokkal színesebben, és főleg társadalmi hatását tekintve lényegesen eredményesebben, mint két évvel ezelőtt az akkori helyen!

(Folytatjuk.)

Gerő Gyula

A NEPSZAVA HETI KULTURALIS MELLÉKLETE, a Szép Szó március 18-i számában teljes oldalt betöltő számvetést közöl Gönczi Imre tollából a szakszervezeti könyvtárügy napjainkig megtett útjáról, s tájékoztat jelenlegi helyzetéről is. A cikk fő gondolata: a szakszervezeti könyvtárak létjogosultsága — s ezzel állandó fejlesztésüknek követelménye — nem csökken, hanem növekedik. Minden illetékesnek azon kell fáradoznia, hogy maradéktalanul érvényt szerezzen a SZOT állásfoglalásának, amely megálljt mond a könyvtárügy további kibontakozását gátló káros tendenciáknak s előrevívő, hosszú távú fejlesztési programot ad. A cikk elsősorban a fenntartókhöz, a helyi vezetőkhez kíván szólni. Ezért nagyban segítheti a szakszervezeti könyvtárosokat a helyi illetékesekkel folytatott párbeszédükben, különösen a távlati fejlesztési tervek készítésének idején.

A GÖCSEJI HELIKON címmel megjelenő zalai honismereti közlemények 3. száma közli Keresztúry Dezsőnek a kiadvány munkatársaihoz írt levelét és Hazalátogatóban c. szép versét. Az olvasó a tartalmas tanulmányokon kívül érdekes gyűjtések részleteivel is megismerkedhet a terjedelmes kötetben, amelyek társkiadója a megyei könyvtár, szerkesztője pedig Fülöp István.

UNISIST

Kísérlet tájékoztatási világrendszer létrehozására

1965-ben az UNESCO 14. közgyűlése megbízást adott az UNESCO vezérigazgatójának, hogy a Tudományos Egyesületek Nemzetközi Tanácsával, az *International Council of Scientific Unions*-zal (ICSU) közösen vizsgálja meg, mik a lehetőségei egy tájékoztatási világrendszer létrehozásának. Így alakult meg 1967-ben a világméretű tájékoztató rendszer megvalósíthatóságának vizsgálatára az UNESCO/ICSU központi bizottsága, amely idővel az UNISIST elnevezést vette fel. A szó nem egyetlen kifejezés rövidítése, hanem több szónak az összevonásából ügyesen megválasztott betűszó. Elvileg feloldható: *United Nations Information System, Scientific and Technical*-re (Egyesült Nemzetek Tudományos és Műszaki Tájékoztató Rendszere), vagy *Universal Information System*-re (Világméretű Tájékoztató Rendszer). Az UNISIST mindkét jelentést tartalmazza, fordítása ezért egyetlen nyelvre sem ajánlatos.

A világrendszer létrehozásának lehetőségét hat munkacsoport vizsgálta tanácsadó testület támogatásával. 1969-ben a munkacsoportok vezetőiből, az UNESCO és az ICSU megbízottjaiból végrehajtó bizottságot alakítottak, feladatául tűzvé az összefoglaló jelentés elkészítését. Ez a jelentés a munkabizottságok tanulmányai alapján négy év munkáját össegezi. Első, 350 oldalas változatát *Jean Claude Gardin* állította össze, majd a központi bizottság 1969-es határozata alapján 160 oldalas, tömörített változatot készített belőle *Scott Adams*.

A jelentést 1971 októberében Párizsban kormányok képviselőivel, kormány szintű szervek küldötteivel, tudósok, tájékoztatási szakemberek részvételével megvitatták.

Mi indokolja és teszi lehetővé az UNISIST eszméjének megvalósítását?

A tájékoztatási világrendszer létrehozását az „információ robbanás” és az információk iránti változott igények indokolják.

A tudományos dokumentumok mennyiségének robbanásszerű növekedése halaszthatatlanná, a számítógép adta lehetőségek és nem utolsósorban néhány fontos szakterületen az utóbbi években létrehozott gépesített nemzetközi tájékoztató rendszerek és szolgáltatások pedig — úgy tűnik — időszerűvé is tették valamilyen világméretű tájékoztató rendszer kialakítását. A könyvtárügy nem egy nagy álmódója, szervezője jutott már el gondolatban a világ összes könyvtárait egyaránt szolgáló „egy nagy könyvtár”, „egy nagy folyóirat”, „egy nagy rendszer” eszméjéig. A technikai akadályok azonban mind ez idáig leküzdhetetlennek bizonyultak.

A tájékoztatási világrendszert a legfejlettebb és a fejlődésben levő országok egyaránt igénylik. A gazdag országok gépesített feldolgozó és visszakereső rendszerei sem képesek teljes körű információk igény kielégítésére. A működő nagy tájékoztatási rendszerek összeegyeztetése, összekapcsolása és a gépesített rendszerek közötti munkamegosztás elkerülhetetlen a nagy és gazdag országok esetében is. A fejlődő országok pedig csakis egy ilyen világrendszerbe való bekapcsolódással válhatnak — legalábbis a tudományos életben — partnerekké.

Az ICSU és az UNESCO felelősnek érzi magát azért, hogy a világ tudományos közössége számára megteremtse a kutatási lehetőségeket, feltételeket. A tájékoztatási világrendszer lehetőségének vizsgálatában kifejtett közös erőfeszítéseikkel az önként vállalt kooperációt szándékozzák előmozdítani.

Elképzelések az UNISIST rendszeréről

Négy év vizsgálódásának legfontosabb eredménye, hogy a világrendszer létrehozását nemcsak szükségesnek, de lehetségesnek is itéli a jelentés.

1969-ben az UNISIST központi bizottságának szovjet tagjai, *N. B. Arutjunov* és *A. I. Mihajlov* úgy nyilatkoztak, hogy a tervezett rendszer 1980-ra működőképes lehet. A nagy nemzetközi szervezetek és a működő tájékoztatási rendszerek — a FAO (Nemzetközi Élelmezésügyi Szervezet), a WHO (Nemzetközi Egészségügyi Szervezet), az Euratom (Európai Atomenergia Szövetség), a Medlars (Rendszer az orvosi irodalom feltárására és visszakeresésére), a FID (Nemzetközi Dokumentációs Szövetség), az ISO (Nemzetközi Szabványügyi Szervezet) stb. — jelentős segítséget nyújtottak a munkacsoportoknak, támogatásukat és a világrendszerben való részvételi szándékukat már a vizsgálódási időszakban bejelentették. *Herbert Coblans* — Anglia képviselője a bizottságban — 1970-ban az ismert angol természettudományos folyóiratban, a *Nature*-

ben, az UNISIST-ről írt cikkében nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy az ICSU szervezetébe tartozó nagy rendszerek között már a jelenlegi szakaszban is létrejöttek az együttműködést elősegítő megállapodások.

Az UNISIST pontos szervezeti és működési rendszere egyelőre még kialakulatlan. A 350, illetve 160 oldalas összefoglaló jelentés legfontosabb alapfelfogásai, megállapításai és javaslati a következők:

— A nyomtatott tudományos és műszaki *információk az egész emberiség tulajdonát képezik*; a szakirodalom kollektív „raktárnak” tekinthető, ahonnan az információk közös erőfeszítéssel kivonhatók, szervezhetők, válogathatók, előállíthatók és átalakíthatók. Ezeket a műveleteket legcélszerűbb munkamegosztásban végezni.

— Közös szabványok elfogadásával lehetővé válik, hogy az átvitel bármely állomásán a nyert eredmények (output) a rendszer más részén betáplált adatokká (input) váljanak. Az érdekeltek hajlandók a szükséges szabványok és megállapodások sürgős kialakítására és alkalmazására. Ez nagymértékben biztosítja a megvalósíthatóságot.

A rendszer *önkéntes együttműködés* alapján jöjjön létre.

— Kezdetben a természettudományokra, majd a műszaki tudományokra terjedjen ki, és már a kezdeti időszakban vegye figyelembe a társadalomtudományokat.

— Javasolták, hogy első lépésként adják közre a „World Register of Scientific Periodicals”-t (Tudományos folyóiratok világlejegyzéke).

— Fontosnak ítélték a *fejlődő országok* bekapcsolását; az ENSZ fejlesztési programjának keretében teremtsék meg a lehetőségét néhány ázsiai és afrikai országban regionális központok létrehozásának, amelyek megfelelő számú kül- és belföldi dokumentummal rendelkezzenek, s ahol megfelelő szakképzés folyna, továbbá az információk mágnesszalagokon tárolhatók lennének.

A kormányközi konferencia

Az 1971 októberben megrendezett kormányközi konferencia megszavazta az UNISIST életrehívását. Felhatalmazta az UNESCO vezérigazgatóját intéző bizottság és tanácsadó bizottság alakítására. Az intéző bizottság időközönként ismételten össze fogja hívni a kormányközi konferenciát. Az intéző és tanácsadó bizottság feladata a vizsgálati korszakban a munkacsoportok által felvetett problémák megoldása.

A kormányközi konferencia felkérte az UNISIST életrehívása mellett szavazó és az abban részt venni kívánó országok képviselőit, hogy írásban jelentsék be az UNISIST-tel kapcsolatos igényeket, valamint arra vonatkozó elképzeléseiket hogy mivel tudnának hozzájárulni a rendszerhez.

Magyarország részvétele az UNISIST-ben

Magyarországot az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, az Országos Széchényi Könyvtár és a Külkereskedelmi Minisztérium küldöttei képviselték a kormányközi konferencián. A magyar delegáció is az UNISIST létrehozása mellett szavazott.

Az UNISIST olyan tájékoztatási rendszert szándékozik kialakítani, amely első lépésben a természet- és műszaki tudományokra, fokozatosan pedig a világon művelt összes tudományterületre kiterjedve, folyamatosan tájékoztatna a világ tudományos eredményeiről. Ma már nem szorí' bizonyításra, hogy a *kis országok számára előnyösebb kész információk és tájékoztatási rendszerek megvásárlása*, mint azok előállítás. Minden lehetőséget meg kell ragadnunk, hogy a nemzetközi, világméretű vállalkozások eredményeit szükségleteinknek megfelelően hasznosítsuk.

A kormányközi konferencián elhangzott felszólalásokon az a vélemény körvonalazódott, hogy a kevéssé ismert nyelveket beszélő kis országok csakis úgy járulhatnak hozzá érdemlegesen a rendszerhez, hogy *országuk szakirodalmát megfelelően feltárva rendelkezésre bocsátják*. Megítélésünk szerint legésszerűbben és leggazdaságosabban mi is a hazai szakirodalom megfelelő feltárásával kapcsolódhatnánk az UNISIST-hez. Az UNISIST eddigi tanulságai megerősítik azt a felismerést, hogy tájékoztatásügyünk legolcsóbban és leggazdaságosabban kész információk átvételével korszerűsíthető; a rendszerekbe való bekapcsolódás legolcsóbb és leggazdaságosabb módja, ha saját irodalmunk feltárásával és rendelkezésre bocsátásával fizetünk.

Magyarország a *Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ* keretében szorosan együttműködik a szocialista országokkal. A magyar álláspont kialakítására a központ magyar tanácsa illetékes. A magyar tanácsban a hálózati központok, szakágazatok és a Magyar Tudományos Akadémia képviselőin kívül részt vesz a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztálya is, amely az egész magyar könyvtár-és tájékoztatásügyet képviseli.

Kondor Imréné

Dózsa Györgyre emlékezünk

500 éve, az 1470-es évek elején az erdélyi Dálnokon született Dózsa György, a középkori Magyarország legnagyobb forradalmi megmozdulásának, az 1514-es parasztháborúnak vezére. A lófő székelyből lett parasztvezér történelmi küldetése mindössze négy hónapig — a ceglédi tábornoktól a temesvári tüzes trónig — tartott, mégis évszázadokig reszketett nevétől az úri Magyarország.

Katonai tetteivel, személyes bátorságával, helytállásával, a feudalizmust alapjában megingató célkitűzéseivel méltó megtestesítője lett az évszázados jobbágytörékvések eszméinek, hagyományainak. Az uralkodó osztály elrettentésként nyúlt vissza Dózsa és a parasztháború példájához. Történelmi alakját évszázadokon keresztül meghamisította, rágalmazta. De neve forradalmi jelképpé vált mindazok számára, akik Dózsa népének igazáért szálltak síkra.

A XVII. és XVIII. században *Töhökölly és Rákóczi* kuruc seregének nevében Dózsa kereszties seregének hagyománya él tovább (crux = kereszt). Az 1832—36-os országgyűlésen a parasztság örökvalóságának kérdésében felszólaló *Kölcsey és Wesselényi Dózsa* emlékét idézi. *Horváth Mihály* történétíró, Kossuth későbbi kultuszminisztere 1843-ban dolgozta föl a parasztfölkelés történetét, utána 1847-ben jelenteti meg *Eötvös József* Magyarország 1514-ben c. regényét, melyben a Falu jegyzőjében szereplő megyei urak őseiről fest elrettentő képet. Eötvös nem rokonszenvez a forradalommal, de az elnyomottakkal igen: a felkelés jogosságát elismeri, s a jobbágyság XVI. századbeli helyzetének ábrázolásával a haladás és a humanitás eszméit erősíti. Ugyanebben az évben Petőfi költeménye már a nép forradalmi hangulatát ébresztgeti Dózsa alakjának felidézésével:

*De szellemét a tűz nem égeté meg,
Mert az maga tűz; úgy vigyázatok:
Ismét pusztíthat e láng rajtatok!*

Ady Endre pedig éppenséggel Dózsa György unokájának vallja magát. Így ír róla:

*Külömb volt, mint nyolcvan apátúr,
Szentebb úr nem vala itten,
Úgy trónolt ott a tüzes trónon,
Mint az egekben az Isten.*

Madarász Viktor 1867-ben Párizsban megfestett Dózsa-képe a feudalizmus elleni harc szimbóluma lett. Képzőművészetünk egyik legmerészebb alkotásában, *Derkovits Gyula* fekete-fehér, dübörgő ritmusú Dózsa fametszet-sorozatában is mint a társadalmi és az ideológiai küzdelem jelképe jelenik meg 1514. A parasztháborúnak állít emléket az első marxista történet szemlélettel írt történelmi regény, *Gergely Sándor*: Dózsa György c. regénytrilógiája is. *Szabó Pál*: A nagy temető c. művében így szólaltatja meg Dózst: „Az én sorsom egy az övékkel... az én életem a néppel megyen tovább mindenképpen. Ha elbuktam is, majd bennük élek mindörökké, míg csak henyélő urak és verejtékező parasztok lesznek a földön”. *Illyés Gyula* Dózsa-drámája pedig a leghitelesebb, s egyben legszebb megformálása a hagyományokban élő Dózsa-képnek.

Így folytathatnánk a sort a Dózsa-képet egyre jobban kiteljesítő régi és új irodalmi, képzőművészeti és zenei alkotások idézésével, mert az évforduló alkalom, hogy felelevenítsük a parasztvezér és a parasztháború hiteles történetét.

1971-ben a társadalmi, politikai és művészeti élet neves képviselőiből emlékbizottság alakult, mely az évforduló méltó megünneplését szervezi. A központi ünnepség 1972. június 25-én *Cegléden* lesz, ahol Dózsa a parasztháború céljait összefoglaló híres beszédét tartotta.

A könyvkiadás néhány, e kort felelevenítő mű újrakiadásával és új tanulmányok, dokumentumok megjelentetésével járul hozzá az ünnepségekhez. Egyebek között megjelenik egy tanulmánykötet a történettudomány és más társadalomtudományok Dózsa-sára vonatkozó kutatási eredményeiből, továbbá egy forráskiadvány, mely 360, eddig még nem publikált dokumentumot is közöl. A magyar költőknek Dózsa Györgyről szóló verseiből antológiát állítanak össze. A könyvheti könyvek között szerepel *Nemeskürthy István*: Krónika Dózsa György tetteiről c. műve és *Szabó Pál*: A nagy temető; *Eötvös József*: Magyarország 1514-ben c. könyve; *Derkovits Gyula* fametszetei új kiadásban jelennek meg.

A könyvtárak a bennük megtalálható gazdag irodalom feltárásával és népszerűsítésével tehetik emlékezetessé az évfordulót.

A parasztforradalmár emlékét idéző versek, drámák és regények bemutatása képezheti egy vagy több „rendhagyó irodalomóra” anyagát, melyet természetesen a könyvtárban tartanának. A könyvtári óra illusztrálására a könyveken kívül jól felhasználható az a néhány hanglemez is, amely neves előadóművészek tolmácsolásában szólaltatja meg Petőfi Sándor, Juhász Gyula és Illyés Gyula verseit. Az 1514-es parasztháború eseménytörténetét, a korabeli fegyvereket és Derkovits Gyula fametszeteit bemutathatjuk diafilmmel is. Kár, hogy a Dózsát és a parasztháborút megörökítő zenei alkotások közül csupán a felszabadulás után keletkezett Dózsa népe c. dal található meg hanglemezen. Erdemes lett volna az évforduló alkalmából *Erkel: Dózsa György operájának néhány ismert áriáját, Lendvai Kamilló: Dózsa siratóját, és Ránki György: 1514. Fantázia zongorára és zenekarra c. zeneművét is lemezeze venni.*

A fiatalok körében ismert Geyer Flórián dala — mely ugyancsak jól idézi a kor hangulatát —, de sajnos, ez sem található meg hanglemezen. A könyvtárak nagyon várják a Népművelési Intézet által készített, sokoldalúnak ígérkező műsorfüzetet is.

Az emlékezés egyik formája lehet — a fiatalok körében igen kedvelt — szellemi vetélkedő, mely valójában csak akkor tölti be a neki szánt szerepet, ha a versenyzők előzőleg megismerkednek a történelmi eseményeket felidéző irodalmi, képzőművészeti alkotásokkal. A felkészüléshez jól használható például *Gáliczky Éva: Dózsa György 500 éve c. bibliográfiája*, mely a közművelődési könyvtárakban megtalálható irodalom feltárását tartja szem előtt. A könyvtáros feladata, hogy megfelelő útmutatást adjon, de mégis *hagyja meg a felfedezés örömét a fiataloknak*, amikor a bibliográfia alapján összegyűjtik a Dózsáról szóló verseket, képzőművészeti alkotásokat, és kikeresik az ismeretlen fogalmakat a lexikonokban. Könyvtári klubok, művelődési körök vállalkozhatnak rövid irodalmi műsor összeállítására is, melyet maguk adnak elő. Egy-egy jól sikerült előadás, vetélkedő vagy irodalmi est további ösztönzést adhat az emlékeket feltáró irodalom olvasásához és a kutató munkához.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kispesti könyvtárában szakmunkástanulók, a XIII. kerületben pedig a 2-es sz. gyermekkönyvtár olvasói körében rendezett vetélkedő bebizonyította, hogy a fiatalok élénken érdeklődnek a téma iránt, nagy lelkesedéssel búvároznak a könyvtárak Dózsára és a parasztháború történetére vonatkozó irodalmában.

Tudományos kutatóknak, történelemtanároknak, irodalom és történelem szakkörösöknek ajánlja Dózsa bibliográfiáját a Pest megyei Könyvtár, mely időrendben közli a Dózsa-téma feldolgozását a különböző évszázadokban. A történelmi összefüggések feltárásakor, az irodalmi és képzőművészeti alkotások bemutatásakor a könyvtáros feladata a *Dózsa-felkelés élő hagyományának tudatosítása*. Azé a gondolaté, hogy a felkelés emléke nemcsak a parasztság osztályharcaiban mutatott példát, hanem alkotó elemévé vált a nemzetközi munkásmozgalomnak is. Emléke a jövőt idézte a kibontakozó, haladó mozgalmak harcai elé.

Sándor Ottóné

Vasvári István

56 éves korában váratlanul elhunyt Vasvári István költő és könyvtáros, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa. Költői pályáját hányatott ifjúsága idején kezdte, verseinek öt kötetét hitelbe szedték ki a nyomdászok abban az időben, mikor maga is munkás, majd munkaszolgálatos és bűjdös volt. A felszabadulás után lapszerkesztő, ekkor egymás után jelennek meg kötetei, 1950-től azonban lírája elhallgat, s csak 1957-ben szólal meg újra. 1960-ban került a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba, a Könyvtári Híradót, s a mai magyar írókról szóló bibliográfiái sorozatok (Írói arcképváz-

latok, Majd: Mai magyar költők) több kötetét szerkesztette. Költői munkásságáért 1971-ben SZOT-díjat kapott, ez alkalomból interjúban ismertette pályafutását Vértessy Miklós (Könyvtáros, 1971. 8. sz.). Nevét külföldön is ismerik: verseiből tíz nyelven készült fordítás, a Fülöp-szigeteki Quenson City egyetem díszdoktorává avatta, a Költők Nemzetközi Szövetsége pedig 1966-ban aranyéremmel tüntette ki. Költőként s emberként egyaránt csöndes, halk szavú, harmóniára vágyó lélek volt, közvetlen munkatársai és a könyvtárosok nagy közössége igaz barátot és kollégát vesztett benne.

Ismerjük-e?

Bemutatunk két könyvtári folyóiratot

Leírták, elmondták már ki tudja hányszor, hogy milyen gyorsan nő a szakirodalmon belül a periodikumok aránya és jelentősége, s hogy a Kamcsatkától a Tüzföldig egyre buzgóbban végzett felmérések egymást visszhangzó tanúsága szerint mennél tudatosabban, elmélyültebben foglalkozik valaki a szakmájával, mennél inkább érdeklődik annak friss eredményei és távlatai iránt, annál nagyobb szüksége van a folyóiratokra.

Mi könyvtárosok szoktuk mindezt felmérni, megállapítani, kifejtteni. S az is a mi mesterségünkhöz tartozik, hogy — „globálisan” vagy szelektáltan, „célzottan” — tájékoztassuk a szakembereket a rájuk tartozó szakirodalomról, feltárjuk anyagát számukra.

Magukat azonban a magunk szakterületéről — úgy látszik — nem mindig tájékoztatjuk úgy, ahogyan kellene. Hazai könyvtár- és tájékoztatástudományi folyóirataink közül arról a kettőről, amelyről itt szót akarunk ejteni, mindenesetre azt mutatják a rideg tények, hogy igen kevéssé ismerik őket azok, akikhez szólnak, illetve szólnának.

A *Könyvtári Figyelő* és a „*Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom. Referálólap*” ez a két kiadvány. Mindkettő csak 5—600 példányban jelenik meg. A Könyvtári Figyelő könyvtáraink egyetlen típusában vált igazán otthonossá: mindegyik megyei könyvtár több példányban járatta. Ami viszont a felsőoktatási intézmények, a kutatóintézetek könyvtárait, a városi és a járási könyvtárakat, az SZMT könyvtárakat és az üzemi, szakszervezeti könyvtárakat illeti, ezeknek csak kisebb-nagyobb töredéke járatta őket, szinte véletlenszerűen. — A Referálólapnak (hogy közkeletűbb rövid névén említsük) az olvasottsága valamivel nagyobb, de beszerzése rendszertelenebb — fel sem tudják „térképezni” használóit, mert nagyobb részük nem a kiadótól (a Népművelési Propaganda Irodától) szerzi meg, előfizetés útján, hanem a Könyvtár-ellátón keresztül számonként, az új könyvekkel együtt.

Egyik lap sem „hálózati” kiadvány. Mindkettőnek a Könyvtártudományi és Módszertani Központ a gazdája — a Könyvtári Figyelőnek a Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanáccsal közösen, a Referálólapnak egyedül. Hálózatonkívüliségük egyrészt azt jelenti, hogy az egész magyar könyvtárostársadalomhoz szólnak — másrészt viszont azt is, hogy olvasásukra senkit sem serkenthet szelidebb vagy határozottabb, „fentről jövő” biztatás, csak az érdeklődés, az igény. Ezt az igényt szeretnénk élesztgetni a következőkben, oszlatni a tájékozatlanság homályát a két kiadvány körül. Mivel mai alakjában mindegyikük már hosszabb fejlődés eredménye, előzményeikre is vissza kell tekintenünk.

A Könyvtári Figyelő

már 18. évfolyamát tapossa. Voltaképpen régi ismerőse a magyar könyvtárosoknak, de feladatköre, irányítása, terjesztésének módja többször is megváltozott.

Az Országos Széchényi Könyvtár dokumentációs folyóiratának indult, Könyvtári Tájékoztató néven; fordításokat, ismertetéseket, bibliográfiákat közölt a *külföldi* szakirodalomból. 1958-ban kapta meg jelenlegi címét, 1959-től pedig az akkor alakult KMK kiadványa lett. A dokumentációs munka passzívabb, reprodukív formáiról egyre inkább áttért a nemzetközi könyvtári és tájékoztatási tevékenység aktív formáira: ismertetések, beszámolók, elemzések, szemlék formájában. A fejlődésnek azon a fókán pedig, amelyet hazai könyvtárügyünk a 60-as években elért, elsősorban már nem is azért volt szükség erre a lapra, hogy a külföldi eredmények „tálalásával” megkönnyítse a hazai problémák korszerű és színvonalas megoldását, hanem hogy az egyetemes könyvtárügyről minél plasztikusabb képet adva, a magyar könyvtárügyet is annak részeként mutassa be, így serkentse fejlődését. Ezért került sor a Könyvtári Figyelő hasábjain a magyar könyvtárügy problémáinak nagy összefüggésekben való elemzésére is.

Annak a fejlődésnek, amelyet a Könyvtári Figyelő 1968-ig elért, két tényezőjét kell kiemelnünk. Az egyik a lap *dokumentumbázisa*, a KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtára, amely világviszonylatban is jelentékeny érték: állományának gazdagságában is felveszi a versenyt jóval gazdagabb országok hasonló intézményeivel, abból a szempontból pedig Keleten-Nyugaton egyaránt ritkítja párját, hogy milyen arányos és reprezentatív gyűjteménye *mind* a szocialista, *mind* a tőkés országok könyvtár- és tájékoztatástudományi szakirodalmának. A másik az „*emberi tényező*”: Bóday Pál

szerkesztői munkája, aki a lapot majd 10 esztendőn keresztül irányította, illetve a szó szoros értelmében, a legapróbb technikai részletekbe is belemenne „csinálta”.

Miután a Könyvtári Figyelő tájékoztató és elemző tevékenysége a magyar könyvtár- és tájékoztatásügyre is kiterjedt, kivánatosabbá vált szervezeti bázisának a kiszélesítése is: 1969-től az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács és a KMK közös kiadványa lett. Az OKDT által megbízott szerkesztő foglalkozik a közvetlenül hazai vonatkozású anyaggal, a KMK-ban maradt a nemzetközi könyvtári életre vonatkozó közlemények szerkesztése és a szerkesztésügyi adminisztráció. A Könyvtári Figyelő most a könyvtár- és tájékoztatásügy legfontosabb területeinek képviselőiből álló szerkesztő bizottság irányítja, élén főszerkesztő áll.

(A hazai könyvtári és tájékoztatási munkáról elsősorban eredeti tanulmányokat közöl a lap. Különösen fontos — eredetileg csak szűkebb körben hozzáférhető — dokumentumok másodközlésére is vállalkozik (ilyenek voltak pl. a III. könyvtárügyi konferencia tézisei, vagy 1969-ben „A könyvtárak műszaki fejlesztése” c. tervezet). Kiadványokat is ismertet, távol a teljesség igényétől, tudatosan törekedve viszont a különböző kiadványtípusok egy-egy érdekes példájának elemzésére.) Terjedelmének bővülése (1972-től kezdve nem negyedévenként, hanem kéthavonként jelenik meg, de egy-egy számának terjedelme azonos maradt) lehetőséget ad a magyar könyvtári élet eseményeinek, sőt — sorozatszerűen — nagyobb könyvtárainknak az ismertetésére. — *Külföldi* anyaga elsősorban külföldi szakfolyóiratok cikkeinek tömörítéséből (50—80 százalékos terjedelemben való közléséből), dokumentumok — pl. a „Könyvtári törvények” c. sorozat — közléséből, konferenciái beszámolókból, híryanagból áll. Külföldi cikkeket, könyveket nem ismertet (mert ez a Referáló Lap feladata) — kivéve olyan könyvet, amely valamilyen okból egész tanulmányt kitevő elemzést érdemel. Igyekszik tájékoztatni magyar könyvtári és tájékoztatási szakemberek külföldi tanulmányútajairól is.)

Mi a Könyvtári Figyelő sajátos feladata a magyar könyvtár- és tájékoztatástudományi szaksajtó egyéb orgánumaihoz képest?

(Egy szóval összefoglalhatjuk: a *szintézis*. Több szempontból is. Először: amint a fentiekből kiderül, szintézisben igyekszik bemutatni a *magyar* és a *nemzetközi* könyvtári életet. A külföldi szakirodalomból természetesen nemcsak azt szemeli ki, ami közvetlen segítséget nyújthat hazai feladataink megoldásához, hanem az olyan — olykor esetleg „futurologiai” ízü — *újdonságokat*, terveket is, amelyek a nemzetközi könyvtári életben a jövő útját jelzik, amelyeket tehát távlati terveinkben figyelembe kell vennünk.

Másodszor: átfogó és arányos képet igyekszik adni a különböző *könyvtár típusok* — ról és együttműködésük lehetőségeiről. Nemzeti könyvtár, tudományos és szakkönyvtárak (ezen belül a különböző ágazatok, hálózatok), közművelődési könyvtárak — mindegyiknek ismernie kell a többinek a funkcióit és fejlődési irányát, hogy a szükséges segítséget egymásnak megadhassák, illetve egymástól megkaphassák, hogy saját tevékenységüket az egész magyar könyvtárügy részének láthassák.

A folyóirat a szorosabban vett *könyvtári* és a *tájékoztatási* munka egységét is képviseli célkitűzéseiben és anyagában. Foglalkozik a tudományos tájékoztatás általános elvi és módszertani kérdéseivel, szakágai közül pedig külön is a társadalomtudományi tájékoztatással (az egyéb szakterületek tájékoztatási munkájának megvan a maga szaklapja).

Nemcsak a *könyvtártudomány* és a *rokon tudományok* határterületeit — elsősorban a könyvtár és az olvasás szociológiáját, pszichológiáját, pedagógiáját — műveli a lap, hanem igyekszik előmozdítani a *könyvtárosság* és a *rokon szakmák* együttműködését is. Ide tartozik a közgyűjtemények — könyvtárak, levéltárak, múzeumok — együttműködési lehetőségeinek vizsgálata, valamint olyan szakmák bemutatása, mint pl. a restaurátoroké.

Ami az *elmélet* és a *gyakorlat* egységét illeti, a Könyvtári Figyelő könyvtárügyünk időszerű gyakorlati kérdéseinek megoldását is elsősorban elméleti síkon szolgálja; amint a fentiekből is kitűnt, az intézmények, intézménytípusok munkáját elsősorban a belőlük adódó általános tanulságok szempontjából, a könyvtárügy egészében betöltött funkciójuk szempontjából igyekszik vizsgálni.

A Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom. Referáló lap

1969-ben indult meg. Bizonyos szempontból ez is folytatása a Könyvtártudományi és Módszertani Központ két régebbi kiadványának. Az első, a Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom, a Könyvtári Figyelő mellékleteként jelentkezett, majd 1962-ben önálló kiadvánnyá alakult; sajátos szakrendszere szerint csoportosítva dolgozta fel a külföldi periodikumok s az egész magyar szakirodalom anyagát címleírás (s esetleg rövid annotáció) formájában. Ez a kiadvány 1965-ben megszűnt, helyébe lépett a

„Gyorstájékoztató a külföldi könyvtártudományi irodalomról”, amely a Könyvtártudományi Szakkönyvtár teljes külföldi periodikumállományának cikkeit tárta fel hosszabb-rövidebb annotációkkal ellátott címléírások formájában, szakrend nélkül, folyóiratszámokként.

A „Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom. Referáló lap” szintén a Könyvtártudományi Szakkönyvtár csaknem teljes külföldi anyagának átnézése alapján készül. Feladata azonban egészen más, mint elődeje:

1. Erős válogatás alapján a legfontosabb évi 5—600 cikkről, monográfiáról közöl olyan (átlag 40—50 sornyi, de szükség esetén ennél is terjedelmesebb) *referátumot*, amely lényegében visszaadja az eredeti dokumentum gondolatmenetét s közli legfontosabb adatait is; így teszi lehetővé a magyar könyvtárosok folyamatos tájékozódását szakmájuk világirodalmának legjelentősebb termékei között.

2. Biztosítja a *visszakeresést*. Ezt a lényegében a Gyorstájékoztató szerkesztésének munkája során kidolgozott, azóta pedig a szakirodalmi tematika alakulásának megfelelően továbbfejlesztett tárgyszójegyzék s a rá épülő koordinált indexelési rendszer teszi lehetővé. Minden szám anyagához tárgyszavas, valamint betűrendes (szerző, testületi szerző, esetleg cím szerinti) mutató járul; ezeket évenként kumulálja a lap. Ha pl. valakit az érdekel, hogy a lap 1970. évfolyamában hol olvashat az audiovizuális anyag könyvtári használatáról, a 4. szám végén található tárgymutatóban megkeresi (a tárgyszavak betűrendjében) az „audiovizuális anyag” címszót, s megállapítja, hogy az évfolyam 44., 227., 270. és 393. tételének veheti hasznát. Ha a tételszámok *után* álló kódszámokhoz tartozó tárgyszavakat is kikeresi a mutatóból, még azt is megtudja, hogy az első cikk a közművelődési könyvtárakkal, a harmadik az egyetemi könyvtárakkal és a gépi feldolgozással, a negyedik a könyvtárosképzéssel kapcsolatban tárgyalja ezt a kérdést. — Az egyes tételeket egyébként 30—35 tárgykör szerint csoportosítva közli a lap, hogy a böngészést is megkönnyítse.

Az 5—600 referátum már másodfokú selekció eredménye. A Könyvtártudományi Szakkönyvtár anyagából, az elsődleges válogatás alapján, évente mintegy 2500 dokumentum címléírása és címfordítása kerül be a KMK tájékoztatói osztályának kartotékrendszerébe, a referáló lapéval azonos rendszerben feltárva. (1971-től kezdve egyébként a lapba is bekerül a referátumok mellett kb. ugyanannyi tétel pusztán címléírás és címfordítás formájában; természetesen ezek is szerepelnek a lap mutatóiban.) A kartotékrendszer minden érdeklődőnek rendelkezésére áll; vidékiek írásban is kérhetnek belőle irodalomkutatót.

A referáló lap (és a kartoték) anyaga egyéb szolgáltatásokra is lehetőséget ad. Aki a referátum alapján a teljes dokumentummal is meg akar ismerkedni, eredetiben vagy xeroxmásolatban megkaphatja a Könyvtártudományi Szakkönyvtárból (ennek megkönnyítésére közli a lap a monográfiák, kutatási jelentések stb. esetében a raktári jelzetet is). Minden nyelven senki sem tudhat — ezért a számára különösen fontos cikkek lefordítását is kérheti a szakkönyvtártól.

Az 1968 előtti Könyvtári Figyelőhöz hasonlóan a referáló lap is „egyszemélyes” orgánus; tulajdonképpen szerkesztésén kívül majdnem a teljes anyaggyűjtés, valamint a lap szerkezetének állandó továbbfejlesztése is *Horváth Magda* szerkesztő munkája.

A Library and Information Science Abstracts vagy a Referatívnyűj Zsurnal méreteihez képest szerény vállalkozás ez a lap, de különleges értéke, hogy a Könyvtártudományi Szakkönyvtár anyagának lehetőségeit kihasználva — igen harmonikusan, arányosan mutatja be a Magyarországon többé-kevésbé ismert nyelvek szakirodalmának anyagát. És ne feledjük: sok ország könyvtárosai irigyelhetik magyar kollégáikat azért, hogy anyanyelvükön ilyen széles körű tájékoztatói lehetőség áll rendelkezésükre. Csak élnenek is vele...

*

Ne restelljünk még ideírni néhány prózai, de nem haszontalan adatot. A Könyvtári Figyelő évente hatszor jelenik meg, évi előfizetése 90 Ft. A „Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom. Referáló Lap” évi négy számot ad, előfizetése 60 Ft. Mind-egyiket a Népművelési Propaganda Irodánál (Bp. VII., Gorkij fasor 45.) lehet megrendelni.

K ö v e n d i D é n e s

Pályázat

A Tarpai községi Tanács pályázatot hirdet egy 4421 kulcsszámú körzeti könyvtárosi állásra, középfokú könyvtárosi szakképesítéssel rendelkezők számára. A pályázat benyújtási határideje: a közzétételtől számított 10 nap. Lakást nem tudnak adni.

Egy szakszervezeti hálózati központ propaganda-kiadványai

Azoknak, akik kapcsolatban állnak a székesfehérvári SZMT könyvtárral, gyakran hoz a posta kisebb-nagyobb borítékot, rajta a lila színű „Nyomtatvány” bélyegzéssel. A címzett szívesen bontja fel ezeket a küldeményeket, mert mindannyiszor örömmel tapasztalja: a hálózati központ, lépést tartva a szükségletekkel, ismét újabb kiadvánnyal siet a könyvtárosok segítségére. A szemnek is gyönyörűséget okoznak ezek a könyv- és könyvtárpropagandát szolgáló különféle nyomtatványok: a célhoz helyesen igazodó tartalmi igényesség mellett mindenekelőtt a gondos tervezés és a tipográfiai kulturáltság hívja fel rájuk a figyelmet.

Egy-egy küldeményben rendszerint több kiadvány is érkezik. Felmerül a kérdés; vajon ez a gyakori megjelenés, a kiadásnak ez a bősége nem eredményez-e csupán látványos, mindenáron hajszolt tarkaságot, amelyben csak a „minél többfelét” és „minél nagyobb mennyiségben” törekvés az irányadó? Az idestova öt éves termés azonban rövid idő alatt meggyőzi a szemlélőt, hogy nem beszélhetünk káros sokféleségről: a megjelent példányszám mintegy 80 százalékát sorozatok adják, melyeket szigorúan a szükségletekhez szabott elvek alapján szerkesztenek, nagy körültekintéssel. Az összkép megnyugtató; a kiadványokra fordított — kétségtelenül nem kis összegek — jó helyre kerülnek.

Fejér megye kétszázegy szakszervezeti könyvtárosa közül száznegyvenketten társadalmi munkában látják el teendőiket — mondja Juhász Jenő, az SZMT központi könyvtár vezetője. — Amikor azt mondjuk, hogy a szakszervezeti könyvtárakra is érvényesek mindazok a követelmények, amelyeket a korszerű közművelődési könyvtárral szemben támasztunk, tehát ugyanúgy biztosítaniuk kell az olvasóközönség mind differenciáltabb ellátását, nevelését és tájékoztatását, mint a tanácsi könyvtáraknak, akkor arra is gondolnunk kell, hogy valamiképpen feloldjuk a megnövekedett követelmények és a feladatok jórészt társadalmi munkás könyvtárosokkal való ellátása közötti ellentmondást. Talán nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy a szakszervezeti könyvtárhálózat megyei központjainak éppen e probléma megoldására kell a legtöbb figyelmet fordítaniuk irányító, szervező és módszertani munkájukban. Ez azt jelenti, hogy például írásos propagandánknak a szoros értelemben vett figyelemfelkeltésen, bibliográfiai adatközlésen felül bizonyos művelődési anyag közvetítését is vállalnia kell, mégha erre akármilyen szűk keretek közt nyílik is lehetősége. Elsősorban azokat a szükségleteket kell kielégítenünk, amelyek olvasóközönségünk és a társadalmi munkás könyvtárosok jelenlegi műveltségéből adódnak.

Valóban ennek a felfogásnak a jegyében szerkesztik kiadványaikat. Az SZMT könyvtár helyesen látja, hogy kiadványai hézagpótlóak, s hogy munkatársai addig „csinálják”, míg egy esetleges központi ellátás e feladat aló föl nem menti őket. És „csinálják” — minőségileg jól és nagy mennyiségben. Többet, mint amennyire a Fejér megyei szakszervezeti könyvtárhálózatnak szüksége van: minta alapján, rendelésre más megyéknek, és nemcsak szakszervezeti, hanem tanácsi könyvtáraknak is. Kiadványaikat úgyszólván önköltségi áron bocsátják az igénylők rendelkezésére. Az, hogy az egyszer elvégzett szellemi munka hasznát magas nyomdai példányszámmal meg lehet sokszorozni, itt helyes felismerés volt, és dicsérendő gyakorlattá vált. Az 1971. év mérlege: 27 kiadvány, összesen 150 000 példányban. Jutott ebből tíz megye SZMT központi könyvtárának, a HVDSZ, az ÉDOSZ, a Vegyipari, a Vasas Szakszervezet központi könyvtárának, sőt rendelt belőlük a tanácsi hálózatból is több megyei és járási könyvtár.

Bibliográfiák, könyvjelzők, plakátok

A kiadványok között az írásos könyv- és könyvtárpropaganda csaknem minden fajtája képviselve van. Legnagyobb példányszámban az ún. Kis bibliográfiák és a különféle alkalmakra szánt könyvjelzők készülnek. Mindkét sorozat darabjai valamilyen évfordulóhoz, nagy eseményhez kapcsolódnak, vagy időszeri érdeklődést, keresletet elégítenek ki, mint korábban az 1968. évi olimpiai játékokra kiadott bibliográfia, vagy legutóbb az általános iskolás, gimnáziumi és szakközépiskolás tanulók részére összeállított olvasmányjegyzék a kötelező és az ajánlott olvasmányokról.

A *Kis bibliográfiák* francia formátumú sorozata nemcsak a világirodalom, valamint a klasszikus és mai magyar irodalom fokozatos feltérképezésére vállalkozik, hanem ízelítőt ad az érdeklődés középpontjába került szakterületek ismeretterjesztő olvasmányaiából is (pl. Mi a számítástechnika?). Dózsa-bibliográfiájuk röviden, de

érzékletesen állítja elénk a történelmi személy alakját, dióhéjban áttekinti a parasztháború eseményeit, versidézetet hoz, felsorolja a Dózsa ihlette képző-, zene- és filmművészeti alkotásokat. Annotált irodalomajánlásában ötféle műfajból válogat, végül tanulmányokat, forrásmunkákat sorol fel. Mindezt egy A/4-es ív egyik oldalán valósítja meg, s a címlapon még találon megválasztott mottót, jellemző szemelvényt is olvashatunk Kósa Ferenc és Csoóri Sándor *Ítélet* című filmnovellájából. A szépirodalomból való válogatás általában biztos értékítéletéről, jó ízlésről tanúskodik; nem hiányoznak a nagy haladó írók, a szocialista irodalom kiváló képviselői sem. (A marxizmus—leninizmus klasszikusai közül Engels szerepel, születésének 150. évfordulója alkalmából.) Az egyes írókról készült „Kis bibliográfiák” nem csak az életrajzi adatokat és a művek jegyzékét közlik, hanem összefüggő pályaképet rajzolnak fel, értékelnek is, lexikonszerű tömör áttekintést adnak.

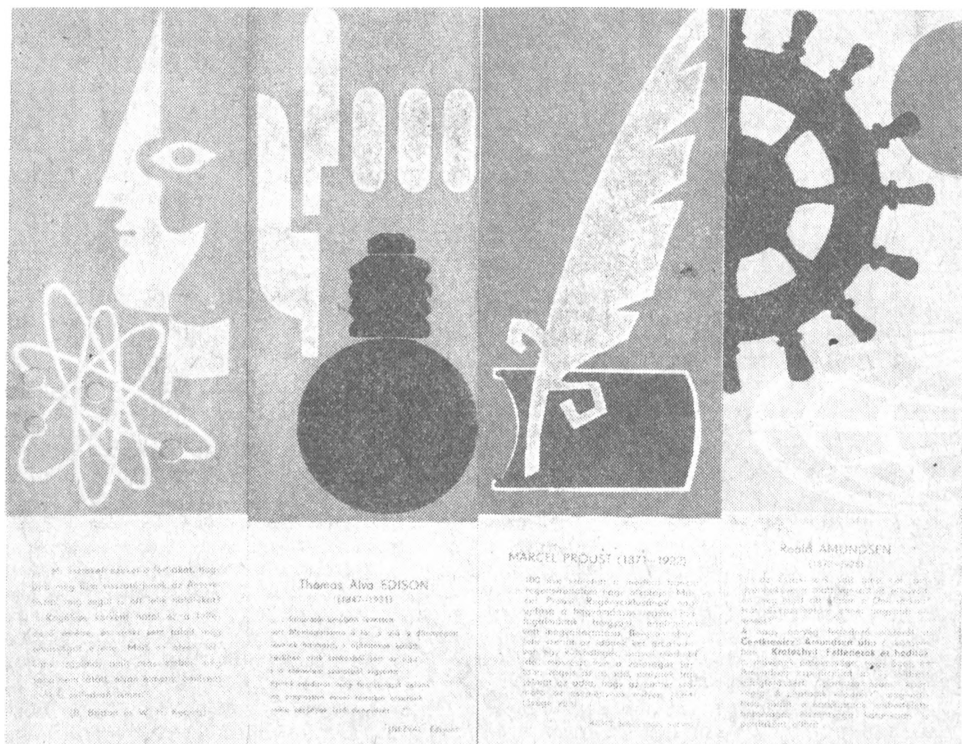
Amennyire egyértelműen dicsérendő a prózairodalom legnagyobbjai közötti válogatás bősége és biztonsága, olyannyira érthetetlen, hogy az eddig megjelent 43 kis bibliográfia közül mindössze 3 mutatott be költőt, azt is még a sorozat kezdetén (Ady Endrét, Arany Jánost és Radnóti Miklóst). Igaz, ezt a hiányt hivatottak pótolni a költészet napjára minden évben kiadott külön füzetek, amelyek jellemző versrészletekkel hívják fel a figyelmet jeles költőink egy-egy csoportjára. Legutóbb a fiatalok alkotásaiból láttunk jó — bár nem bőséges — összeállítást. A magyar költészet népszerűsítése tehát úgy-ahogy megoldott. A világirodalomé viszont a jövő feladata. A Kis bibliográfiák sokat tehetnének ezért is: példányszámuk ugyanis olykor eléri a hat-, a hétezeret.

Könyvjelzőket két éve adnak ki, mégpedig egyenként hat-tizenegyezer példányban. Népszerűségük vetekszik az előbbi sorozatával, az olvasók között sokan gyűjtik is őket. Az aktualitás jegyében szerkesztett, izléses, többszínnyomású könyvjelzőkkel — frissességük révén — a könyvtárak leggyorsabban reagálnak az évfordulókra, s adnak az olvasók kezébe könyvajánlást, főleg ismeretterjesztőt. Az egy-egy szűkebb témakör irodalmát, sőt az egyes műveket propagáló könyvjelzőkön található a személyi bibliográfiák is. Valamennyi könyvjelző illusztráltan jelenik meg, képzőművész vagy grafikus tervező közreműködésével.

A jó könyvtári plakát ma sem vesztett fontosságából — vallják az SZMT központi könyvtárban —, ha állja a versenyt a többivel, a mindinkább növekvő reklám-

Kiállítás a székesfehérvári SZMT Könyvtár plakátjaiból

Összeállítás a székesfehérvári SZMT Könyvtár színes könyvjelzőiből

áradatban. Ha jól megkomponált szín- és formavilágával, néhány szavas felhívásával megállítja a dolgozót az üzemi ebédlő bejáratánál, a munkásszállás lépcsőjén vagy közvetlenül a könyvtár előtt, már elérte célját. Am nem mindegy, hogyan készül. Az olvasásra, a könyvtári beiratkozásra való szöveges felszólítást a korszerű reklámgrafika eszközeinek kell aláhúzniuk, ábrázolással is megragadóvá tenniük, enélkül a kibocsátó aligha számíthat sikerre. A székesfehérvári SZMT központi könyvtár 1971-ben megjelent négyféle plakátja — egyazon tervező munkája valamennyi — különböző esztétikai értéket képvisel ugyan, mégis kétségtelen a munkahelyekre eljuttatott sokezer példány figyelemfelkeltő hatása.

Rölapok, kiejtési tájékoztatók, könyvtári prospektusok

A különböző szórólapok, könyvtárba visszahívó levelek közül figyelmet érdemel az egyiknek a korábbi országos plakáttól kölcsönzött szellemes gondolatmenete: ez kiszámítja, hogy egy év alatt hány hasznos könyvvel való megismerkedést jelentene a napi negyedórás olvasás annak, aki „nem ér rá olvasni”... A plakátot sokezer példányban juttatták el a gyárakba, az üzemekbe.

A külföldi szerzők nevének helyes kiejtése sokszor okoz gondot az idegen nyelvekben kevésbé jártas olvasóknak. Nemcsak az ő számukra, de a könyvtárosoknak is jó segítséget nyújt az immár harmadszor megjelentetett kiejtési tájékoztató. (Először 1964-ben rendezték sajtó alá a veszprémi SZMT központi könyvtárral közösen, majd ezt követte két önálló, javított és bővített kiadás; az utolsó 1969-ben. Hogyan ejtjük címmel.) Legnépszerűbb vállalkozásukként tartják számon; más megyékből, sőt Csehszlovákiából is többen kértek belőle.

Alig három esztendeje, hogy a megyei szakszervezeti könyvtárhálózat fejlődésének tíz évéről, az időközben létesített intézményekről reprezentatív füzetben számoltak be „Fejér megye szakszervezeti könyvtárai 1959—1969.” címmel. Ezzel olyan újabb kiadványtípus-sorozatot indítottak útjára, amelyet nemcsak a könyvtárosok és olvasók fogadtak örömmel, de a fenntartók is elégedetten vettek kézbe. A 2—3000-es példányszám lehetővé tette, hogy széles körben ismertté váljanak a legnagyobb érdeklődésre

számot tartó, korszerű, új könyvtárak. Ma már nincs olyan nagyobb szakszervezeti könyvtár a megyében, amelynek ne volna önálló tájékoztató kiadványa. A szükséglet felismerésén kívül egészséges becsvágy is sürgette elkészítésüket. Érthető, hogy ezek a fotókkal és grafikával is illusztrált füzetek kínálták a legtöbb lehetőséget az igényes szerkesztésre; érzékelhető is egyik-másikban a feladatmegoldás, a tipográfiai tervezés öröme, a törekvés az átgondolt szerkezetet érvényre juttató, szép kivitelre. Közülük legsikerültebb a Könnyűfémű könyvtárának tájékoztatója, amelynek borítólapján a nyomás ezüst színe rögtön az alumínium képzetét kelti fel a szemlélőben. A tartalmilag kifogástalan kiadvány szövegben és képből egyaránt tömören fogalmaz. Találó pillanatképet nyújt a rohamosan fejlődő, 4000 főt foglalkoztató ipari objektumról, néhány adattal utal a könyvtár fejlődésére, majd lépésről-lépésre mutatja be annak szolgáltatásait, használatának rendjét. Aki kézbe veszi, ellenállhatatlan kedve támad, hogy előbb-utóbb meglátogassa a valóságban is. A szöveget jó minőségű fényképek illusztrálják; a jól megválasztott betűtípus, az egész kiadvány tipográfiai egysége, harmóniája, mértéktartása mércét képviselhet ebben a műfajban.

Egyéb kiadványok

A könyvtár kiadványait áttekintve, lehetetlen külön-külön említeni a hagyományos aprónyomtatványok, meghívók sokaságát, amelyek az évről-évre sorra kerülő, különböző könyvtárosképzések, szakmai konferenciák, szakszervezeti könyvtári hetek és más rendezvények gazdag programjaira mozgósítanak, vagy a szocialista brigádok könyvtári vállalásainak adminisztrációját szolgálják. Egyikük-másikuk, mint az utóbbiak is, a Fejér megyei szakszervezeti könyvtári hálózati központ országosan úttörő kezdeményezéseinek tekinthetők.

A kiadványok mind megtalálhatók abban a nagyméretű albumban, melyet a könyvtárban dokumentumként őriznek, és alkalomadtán betekintésre átadnak az érdeklődőknek. Az ide lerakott példányok meggyőzően illusztrálják a fejlődést csaknem minden kiadványfajtában, a kezdetektől napjainkig. Ám a gyűjtemény nem tárja fel mindig a sok tekintetben legfontosabbat: a példányszámok nagyságát, a terjesztés egyre bővülő területét. Mert nem közömbös tény, hogy hiába keresnénk a sokféle kiadvány visszamaradt kötegeit; sokszázezer darabjuk olvasókhöz, a hálózat könyvtárosaihoz és a megyén kívüli megrendelőkhez vándorol évek óta. S ott a még nem olvasók olvasóvá szervezését és az eredményesebb könyvtári munkát szolgálja valamenyny. Jól és eredményesen.

N e m é n y i L á s z l ó

Felnőttoktatási pályázati felhívás

A SZOT kulturális osztálya, valamint a Népművelési Intézet és az Országos Pedagógiai Intézet felnőttoktatási tanszéke pályázatot hirdet a felnőttoktatás alábbi témakörében:

- a) Az általános és szakmai képzés-továbbképzés valamelyik modelljének szervezeti keretek, program, tananyag szempontjából történő felvázolása.
- b) Az iskolarendszerű felnőttoktatásnak az eddigiektől (esti, levelező) eltérő szervezeti és formai megoldásai.
- c) Emlékek a dolgozók iskoláinak (a korabeli iskolarendszer bármely típusában) kezdeti politikai, társadalmi körülményeiről, az egykori nevelési és oktatási feladatokról, a korabeli tanításról, a tanítókról és tanárokról, az első tanulókról, tanulási indítékaikról, pályafutásuk további alakulásáról.

A pályázatra 30—50 oldal terjedelmű, még sehol nem publikált, eredeti munkát — az első és második témakörben már kipróbált, alkalmazott eljárások leírását, vagy meggyőzően indokolt tervek kidolgozását — lehet benyújtani.

A pályázaton részt vehetnek pedagógusok vagy a témával foglalkozó más területen dolgozó szakoktatók, közművelődési, gazdasági szakemberek. A harmadik témakörben a dolgozók iskoláinak egykori és jelenlegi tanulói is.

A pályázat jeligés. A pályamunkákat három példányban kell beküldeni a Pedagógus „Fáklya” Klub igazgatóságának (Budapest VI., Csengery u. 68.). A pályázók ugyanitt kaphatnak részletes felvilágosítást.

A pályamunkák benyújtásának határideje: 1972. szeptember 1. Eredményhirdetés 1972. november első hetében lesz. Pályadíjak mind a három témában külön-külön: I. díj: 5000 Ft, II. díj 4000 Ft, III. díj 3000 Ft.

Az ELTE Jogi Karának újjáalakított könyvtára

A jogrendszerben kifejezett szabályok a múlt társadalmakban csak a kiváltságos feudális vagy tőkés osztályok érdekeinek feleltek meg és a társadalom nagyobbik részét képező dolgozó osztályok érdekeinek elnyomását szolgálták. A jog ilyen szerepét az értelmiségi csoportok szakmai összetétele is tükrözte: hazánkban a felsőfokú tanintézési oklevéllel rendelkezők száma 1930-ban 86 885 fő volt, ebből 27 068 rendelkezett állam- és jogtudományi képesítéssel. Ez az összes diplomások számához viszonyítva 31,1 százalékot jelentett. A jogi képesítéssel rendelkezők nagy része az állami apparátusban, a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban tevékenykedett és így szükségszerűen képviselője volt a dolgozókkal szembenálló társadalmi rendszernek.

A társadalmunkban bekövetkezett változás nyomán az értelmiségi réteghez tartozók száma megnégyszereződött. Az 1970. évi népszámlálás adatai szerint a felsőfokú oklevéllel rendelkezők száma 303 000, ennek azonban már csak 8,5 százaléka, 25 900 ember tartozik a jogi értelmiséghez. Az új értelmiségben belül a termelés szerkezeti változásának megfelelően erőteljesebben növekedett a műszaki,

közgazdasági és a pedagógiai kategóriákba tartozók száma és aránya.

A nagy múltra visszatekintő hazai jogi szakemberképzésnek ma is egyik bázisa a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara. Itt mintegy 900 nappali, valamint 800 esti és levelező hallgató részére nyújtanak korszerű képzést. Nem érdektelen tehát, ha megismerjük, hogyan kapcsolódik az oktatás munkájához a kar könyvtára, milyen segítséget nyújt a tanulmányi anyag elsajátításához és a tudományos munkában való jártasság megszerzéséhez.

Állomány és hálózat

A Jogi Kar Könyvtára az ELTE Egyetemi Könyvtárának hálózatában hálózati alközpontként működik, s mint az állam- és jogtudományok tudományági szakkönyvtára, teljes egészében átvállalja az Egyetemi Könyvtártól a jogi gyűjtőkör gondozását. Az állomány gyarapítását a kari könyvtár és a tanszéki könyvtárak önállóan végzik, a külföldi (devizás) könyvek és folyóiratok beszerzése pedig a hálózati központ, az Egyetemi Könyvtár útján történik. Az 1971. év végén a kari központi könyvtár feldolgozott állománya 52 161 kötet könyvet, 5210 időszaki kiadványt, 7439 kéziratot (főleg disszertációt) és 5342 egyéb dokumentumot foglalt magában. Ugyanezen évben a kari könyvtár részére 1308 kötet könyvet, valamint 389 kötet folyóiratot, továbbá 825 kéziratot és 107 egyéb dokumentumot, összesen 2629 kötet könyvtári egységet vettek állományba. A tanszéki könyvtárak állománya 2046 kötet könyvvel gyarapodott. Ha a könyvállomány gyarapodásának teljes összegét elosztjuk a nappali hallgatók számával, 1 főre 400 Ft értékű gyarapodás jut egy év alatt.

A nemzetközi kiadványcsere útján állományba került könyvek száma 1971-ben 179 kötet volt 14 000 Ft értékben. Ezen kívül számtalan, főleg a külföldi egyetemek tudományos közleményeit tartalmazó periodikus kiadvány érkezik a kar kiadásában megjelenő *Acta* és *Annales* csereanyagaként, amelyeknek értéke elsősorban abban rejlik, hogy e kiadványok más formában abban rejlik, hogy e kiadványok más formában terjesztésre nem is kerülnek. A cseretevékenységet a kari könyvtár látja el.

A 19 tanszéki könyvtár ellátási rendszere jól megszervezett: az önálló állománygyarapítást központi feldolgozással kapcsolták össze, így biztosították a fel-

Az olvasóterem, háttérben a katalógus-sorral

dolgozás elvi egységét. Ez az intézkedés jól szolgálja a hallgatók könnyebb tájékozódását is a központi és a tanszéki állomány katalógusaiban. Megoldatlan azonban a tanszéki kihelyezett állomány további szakszerű kezelésének kérdése. Csupán 2 tanszéki könyvtárosi státusz van, a többi helyen az oktatók vagy a tanszéki adminisztrátorok kezelik a könyvtárat. Ismeretes a más egyetemeken szintén felmerült bérezési probléma is: a könyvtárosok nem tartoznak az egyetem oktatói karához, az ottani fizetésrendezésből kimaradtak, de nem tettek említést róluk a könyvtárosi bércorrekciók sem. A könyvtárosok erkölcsi megbecsülése általában itt sem áll magas fokon, kitüntetésben vagy egyéb erkölcsi elismerésben ritkán részesülnek, mindezek nem segítik elő a kedvező munkahelyi légkör kialakulását.

Elhelyezés és berendezés

A könyvtár fejlődését hosszú időn át akadályozta a rossz elhelyezés. Korábban a III. emeleten levő helyiségekben statikai okok miatt nem lehetett sem a raktárt, sem az olvasótermi ülőhelyek számát növelni. Itt csak 16 férőhelyes olvasószoza volt, amely 1963 óta működött, azonban a hallgatóknak csak egy töredékét tudták benne elhelyezni. 1966-tól a könyvtár új vezetésének legfőbb törekvése arra irányult, hogy a könyvtár működéséhez elengedhetlenül szükséges bővítési lehetőségeket kihasználja. Következetes munkája nyomán 1968/69-ben sikerült végre a könyvtárnak az egyetem földszinti szárnyában új helyiségekhez jutnia. Az átalakítások elvégzése és az új berendezés beépítése után az 1970/71-es tanévben már az új helyen állt a könyvtár a hallgatók és a kutatók rendelkezésére. Az új könyvtár — ha kicsiben is — távlatilag képes mindazokat a szolgáltatásokat nyújtani, amelyeket a hallgatók igényelnek.

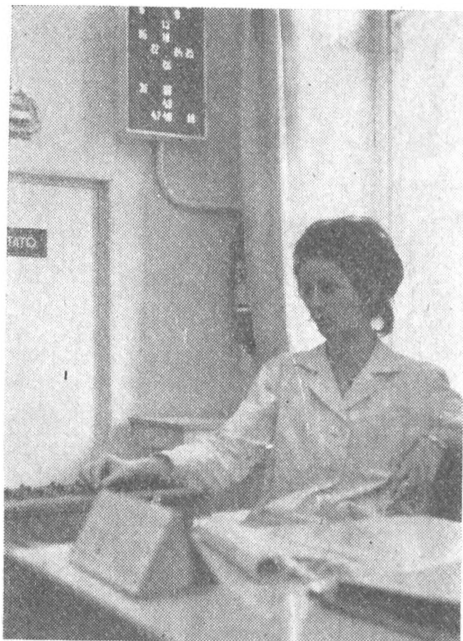
Az olvasó beérkezésekor személyi igazolványa ellenében olvasótermi helyszámot vesz át — ez egyben a ruhatári szekrény kulcsa is. Minden egyes olvasótermi helyhez egy-egy, vele azonos számú, zárható ruhatári szekrény tartozik. A ruhatár kezelése így nem igényel külön személyt, ráadásul kis helyen — az olvasóterem előtti folyosószakaszon, illetve a dohányzóban — célszerűen és a tűzvédelmi előírásoknak megfelelően helyezhető el. Ezután juthat az olvasó az olvasóterembe, ahol jelenleg 50 olvasó helybeni kiszolgálására van lehetőség, és ez a szám a múltbeli 16 férőhellyel szemben lényegesen növekedés.

Az olvasótermi helyiség belső magassága galéria építését tette lehetővé, és így

Mini-Graph készülékkel sokszorosítják a katalóguscédulákat

a kutatók külön elhelyezéshez jutottak. Fent a galérián is vannak kutatói olvasóhelyek, lent a szabadpolcos kézikönyvtár, a katalógusok, a folyóiratok és a hallgatók, illetve kutatók olvasóhelyei találhatóak. Mind az olvasóterem, mind a kétszintes raktár könyvtári berendezését a békéscsabai Vasipari Ktsz szállította, s ő építette a galériát is. A fémállványok, fémkatalógusszekrények merevségét a színek gondos megválasztásával ellensúlyozták, a kevertfényű fénycsóvilágításban a berendezés jó benyomást kelt az olvasóban. A raktár közvetlenül az olvasóterem mellett van, és ez megkönnyíti a kiszolgálást. Amennyiben az olvasó innen kér könyveket, a könyvtáros az elektromos hívótáblán a megfelelő helyszám bekapcsolásával jelzi, hogy a kért könyv megérkezett. Így csendben, a többi olvasó zavarása nélkül oldották meg a folyamatos raktári kiszolgálást. Nagyon jók az egyedi tervezésű kutatói olvasóasztalok, amelyek az asztal egyik részén elhelyezett kis állvány segítségével több könyv egyidejű tárolására is lehetőséget nyújtanak. Általában a célszerűsége való törekvés jellemezte a könyvtár egész tervezését: józan egyszerűség és puritán gazdaságosság volt a felismerhető vezérelv az átalakítás során. Gondot fordítottak a modern kisgépek beszerzésére is: a feldolgozó munka meggyorsítására pl. beszerettek egy Mini-Graph M120. típusú

Számhívó berendezés az olvasóteremben
(Gerő Gyula felvételei)

sú elektromos meghajtású katalóguscédula sokszorosító gépet, amely stencillel működik, és amelynek segítségével kielégítő minőségi színvonalon oldható meg egy ilyen közepes nagyságú könyvtár céduellaállítása. A kis méretű szerkezet amerikai gyártmány, behozatala csak devizá-

ért lehetséges, nem kétséges azonban, hogy hasonló megoldású céduelasokszorosító gépet a hazai ipar is elő tudna állítani. Erre pedig különösen a közművelődési könyvtárakban lenne nagy szükség, hogy a céduellaállításban mutatkozó elmaradást fel tudják számolni.

Forgalom

1971-ben kölcsönzés céljából 377 oktató és 3200 hallgató fordult meg a könyvtárban, ennél lényegesen több volt azonban az olvasótermi látogatók száma: 540 oktató, illetve 11 430 hallgató látogatását jegyezték fel a könyvtár statisztikájában. A kezdeti eredmények azt mutatják, hogy a hallgatók megkedvelték az új könyvtárat és szívesen keresik fel a barátságos olvasóhelyiséget, ahol zavaró körülményektől mentesen, nyugodtan készülhetnek fel a tanulmányi anyagból.

*

A 9 főnyi létszámmal dolgozó Jogi Kári Könyvtár igényes, szép munkát végez. Kapcsolatai egyre bővülnek mind az olvasókkal, mind a bel- és külföldi társintézményekkel. A fejlesztés irányairól helyes elképzeléseik vannak. A helyi reprográfiai szolgáltatások fejlesztése lenne számukra a következő feladat: megfelelő xerox és mikroleolvasó berendezések minden bizonnyal segítenék a könyvtárat abban, hogy még korszerűbb intézménynyé, az oktatási munkát még hatékonyabban segíteni tudó információs bázissá váljék.

Mezei György

A DER BIBLIOTHEKAR c. folyóirat 1972. 2. száma Peter Günnel tollából beszámolót közöl az európai szocialista országok könyvtárosainak negyedik nemzetközi konferenciájáról, amelyet 1970. december 8—13. között Budapeseten tartottak a könyvtárárpítés, -berendezés és -technikai felszerelés kérdéseiről. A folyóirat ugyanebben a számban kissé rövidítve közli Sallai Istvánnak a szombathelyi avatás alkalmával elmondott beszédét „A magyar könyvtárárpítészet és a könyvtárügy fejlődési törekvései” címmel, Jutta Hortsch fordításában. A szaklap cikkeit a Szombathelyi Megyei Könyvtár

Hírek

termeiről készült fényképek illusztrálják.

A KÖZELMÚLTBAN ELHUNYT Eugène Tisserant bíboros, a bíborosi kollégium dékánja, a Vatikáni Könyvtár egykori könyvtárosa. A keleti nyelvek kiváló tudósa a huszas években került a Vatikáni Könyvtárba, melynek teljes újjászervezésére XI. Pius pápától 1930-ban kapott megbízást. Eugène Tisserant-t 1961-ben a Francia Akadémia „halhatatlanjai” sorába emelte. (B. A.)

ÖSSZEVONT SZÜLŐI ÉRTEKEZLETET tartott három általános iskola tanulóinak szülei részére a Paksi Járási Könyvtár. A jelenlevőknek Horgas Béla, a Gyermeink c. lap munkatársa előadást tartott „A család szerepe a közösségi nevelésben” címmel.

RENDAHAGYÓ IRODALOMÓRÁT rendezett a Paksi Járási Könyvtár Nagydorogon és Pálfán Sellei Zoltán előadóművész, Béres Ferenc dalénekes és Kecskés András lantművész közreműködésével. A műsorok költségeit, a járásban első ízben, az AFESZ és a helyi termelőszövetkezetek vállalták. (B. A.)

Tervek és lehetőségek a Ganz-MÁVAG szakszervezeti könyvtárhálózatában

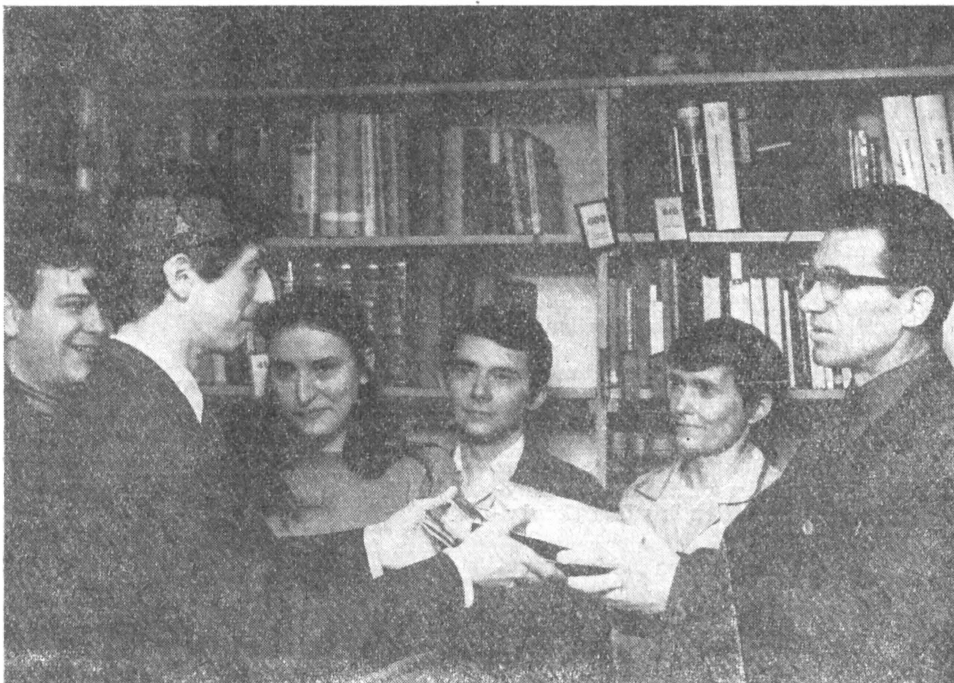
1971 végéig a Ganz-MÁVAG szakszervezeti könyvtárának vezetője *Szabadi Viktor* volt. Több mint két évtizedes könyvtárosi tevékenység után most nyugdíjba készül. A könyvtár új vezetője *Arnóth Károly*, akit a Vasas szakszervezet központi könyvtárában eltöltött évek után hívtak meg a Ganz-MÁVAG-ba. Az új könyvtárvezető már a helyén van, ennek ellenére azt írtuk, hogy a régi még csak készül nyugdíjba menni. Nincs itt szó semmiféle ellentmondásról. A volt könyvtárvezető egy évig még együtt dolgozik utódjával, hogy átadja neki az üzemen szerzett tapasztalatait, s megismertesse az évek során kiépített, a könyvtári munkát segítő kapcsolatokkal.

A búcsúzni készülő és az új könyvtárvezetővel együtt beszélgettünk az üzemi könyvtárhálózat helyzetéről, valamint a tervekről, elképzelésekről, lehetőségekről. A Ganz-MÁVAG könyvtára gazdaságilag az üzemi művelődési központhoz tartozik. A központi könyvtár a gyár területén kívül, a VIII. kerületi Vajda Péter utcában található, s a művelődési központhoz hasonlóan területi jelleggel is

működik. Természetesen nincs messze a gyártól, közvetlenül mögötte húzódik a gyártelep kerítése, s néhány méterre van tőle a művelődési központ. Összesen 9 főfoglalkozású szakszervezeti könyvtáros található a Ganz-MÁVAG-ban, közülük három a gyár területén levő fiókkönyvtárakban. A három fiókkönyvtáron kívül 8—10 állandó letéti könyvtár tartozik még az üzemi hálózathoz. A 8—10 azt jelenti, hogy számuk időnként változik. A beszélgetést épp a fiók- és a letéti könyvtárakkal kezdtük. Róluk a könyvtárosok ezeket mondják:

— Letéti könyvtárak üdülőinkben is működnek, például Balatonbogláron s a Szűnyogszigeten. Természetesen csak tavasztól ősziig. A gyár területén levő letéti könyvtárak anyaga csaknem mindennütt szekrényekben van elhelyezve, a gyári fiókkönyvtárak azonban önálló helyiséggel rendelkeznek.

A fiókkönyvtárakon kívül két letéti könyvtár érdemel említést. Ezek is külön helyiségekben működnek. Az egyik *Váci Mihály* nevét viseli, és a *Vizgép és Kompresszor Gyár*ban található. A leg-

A tavalyi ezredik olvasó jutalmazása a központi könyvtárban

Kéki Béla vetítettképes előadást tart a dolgozók általános iskolájának tanulói számára az írás és a könyv történetéről (Székely Tamás felvételei)

jobb a letétek közül, s a gyáregység is rendszeresen törődik vele. A múlt évben például két új helyiséget kapott, s társadalmi munkában berendezést készítettek számára az ott dolgozók. A letéteket Késői József tiszteletdíjas könyvtáros kezeli, aki egyébként műszaki dolgozó. Évente 11 ezer kötetet kölcsönöz mintegy 350 embernek. Több mint egy évtizede tevékenykedik ezen a területen, a hatvanas évek elején könyvtárostanfolyamot is végzett.

— A másik említésre érdemes letéti könyvtár a *Vajda Péter utcai általános iskolában* található. Gyermekkönyvtár. Kis olvasói többségükben a gyárban dolgozók gyermekei. Most szocialista szerződést kötöttünk az iskolával, átadunk neki az eddigiekhez még 64 méternyi polcot, s a már ott levő 1250 kötetet megduplázzuk. Az iskolától pedig kimondottan könyvtári célra megkapjuk azt az ötven négyzetméteres helyiséget, amelyben jelenleg egyebekben kívül a könyvkölcsönzés is folyik.

— Az iskolán kívül csak az üzemekben vannak letéteik?

— Nem. Másutt is. Ha például szereplőink külső munkahelyeken — például hídépítkezéseken — dolgoznak, s a közelben nincs könyvtárral rendelkező település, kiküldünk hozzájuk egy kis ké-

zikönyvtárt, amelyet valamelyik ott dolgozó ember kezel. Ilyen van jelenleg például a hamvasi szivattyútelepen, vagy a nyugat-magyarországi daruszereléseknél. A Tisza—II vízlepcső építkezésén dolgozó munkásaink könyvtári ellátását is letéttel szeretnénk megoldani. Itt azonban más módszert találtunk ki. A területileg illetékes SZMT könyvtártól kérünk könyveket, mégpedig letéti díj fejében. Így gyorsabb a csere is.

— Fiókkönyvtárainkat a könyvtári központ előretolt „csápjainak” tekintjük. Elképzeléseink szerint a fiókhálózatot erőteljesebben fejlesztjük, s ezzel egyidejűleg a letéti könyvtárak számát csökkenteni fogjuk. A fejlesztéshez azonban helyiségek kellenének, hiszen mindezt éppen azért tervezzük, hogy a „szekrénykönyvtárakat” fokozatosan felszámoljuk, s a könyveket jobban hozzáférhetővé tegyük. A helyiségek azonban a meglévő három fióknál is kicsik. A II-es kapunál található *Gagarin fiókkönyvtár* huszonöt négyzetméteren nyolcezer kötetet tárol! A *Petőfi fiókkönyvtár* már valamivel jobb helyzetben van, közvetlen „gazdája”, a *Vagonygyár* éppen a közelmúltban látta el a helyiséget melegpadlóval. Itt hateraz kötet található húsz négyzetméteren. Legszűfoltabb a nagykéménynél levő harmadik fiókkönyvtár, a *József Attila*. Nagyon kicsi.

— Ezek szerint a meglévő fiókkönyvtárakban sem lehet a könyvekhez férni?

— Bár nehezen, de hozzá lehet férni a könyvekhez. A könyvtári központhoz hasonlóan minden fiókkönyvtárunk szabadpolcos. Igaz, hogy a „József Attila”-ba öt ember ha befér egyszerre, de azért még ott is odamehetnek a polcokhoz, válogathatnak. A gyári könyvtárhálózatban már 1959—60-ban elkezdtük az átterést a szabadpolcos rendszerre, s néhány év alatt meg is valósítottuk, ahol csak lehetett.

— Hogyan képzelik el a fiókhálózat fejlesztését?

— Fiókjaink még ilyen körülmények között is jól és eredményesen dolgoznak. Ez a tény is újabbak létesítésére sarkall bennünket. Megpróbálunk helyiségeket szerezni. Az üzemrészek társadalmi szerveitől, főleg azonban a gyári gazdasági és társadalmi vezetőségtől olyan sok segítséget kaptunk már, hogy bizunk benne: ebben is mellénk állnak. Új fiókkönyvtárt szeretnénk nyitni például a VII-es kapunál, a Golgota utcában. A gyárnak ide eső területe könyvtári szempontból félig-meddig ellátatlannak tekinthető. Nem nyugodhatunk bele!

(Hadd tegyük hozzá, hogy a könyvtárosok a munkásoktól is kérnek ötleteket

a helyiség gondok megoldására. Az üzemi lapban mind inkább rendszeressé váló könyvtári rovatban ötletpályázatot hirdetnek, hol lehetne — milyen helyiségben — új fiókkönyvtárat nyitni. Hátha tud valaki megoldást, esetleg egy „elfelejtett” kisebb helyiséget. Az ötletpályázattal könyvtári területen is építeni akarnak az emberek segítőkészségére és közreműködésére.)

— *Milyen a könyvtár és az egyéb művelődési intézmények kapcsolata?*

— A művelődési központ és a könyvtár kapcsolata határozottan jó, sok a közös rendezvény, kiállítás, s a könyvtár vezető tagja a művelődési központ igazgatói tanácsának.

— A VIII. kerületi dolgozók önálló általános iskolája, ahova a Ganz-MÁVAG munkásai is járnak esténként, több területen szintén együtt dolgozik könyvtárral. A múlt tanévben az iskola kísérleti jelleggel bevezette a *Kultúránk alapjai* elnevezésű tantárgyat. A foglalkozásokat gyakran a könyvtári központban tartják, s nemegyszer maguk a könyvtárosok a „tanárok”. A kísérleti tantárgy tematikáját is a könyvtárral közösen állította össze az iskola. A könyvtári órákon kívül filmgyári látogatás, irodalmi emlékhelyek megtekintése, diavetítés is szerepel a tantervben. S természetesen mindehhez alaposan átgondolt könyvvajánlás csatlakozik.

— *A könyvtári központban hetvenhét féle újságra és folyóíratra fizetnek elő, de hasznosítani csak részben tudják őket a kezdettől fogva kicsi olvasóvezet miatt. Várható-e, hogy lesz külön hírlap-olvasó terem?*

— Várható, s reméljük, nem is sokára. Éppen a napokban kaptuk a hírt, hogy a

könyvtár központjának tőzszomszédságában található hentesüzletet megszüntetik. A helyiséget nekünk ígérték. Itt akarunk hírlap-olvasót létesíteni. Egyik részében magas asztalokat helyezünk majd el, magas székekkel, itt lehet jegyzetelni, tanulni. A terem másik felében lesz a folyóírat-olvasó, s annak az asztalaiba zenéi lehallgatókat is beépítünk. Az asztalok szélén megfelelően kiképzett csatlakozók lesznek, hogy fülhallgatók segítségével egymás zavarása nélkül élvezhessék majd látogatóink a zenét. Legalábbis így tervezzük.

*

Mint ismeretes, ebben az ötéves tervben elkezdi építeni a Ganz-MÁVAG új, többemeletes művelődési központját. Ha elkészül, oda költözik az üzemi könyvtári központ és a Vasas szakszervezet központi könyvtára is. Jobb és tökéletesebb körülmények között lehet majd helyben olvasni, zenét hallgatni, vitázni, esetleg diafilmeket vetíteni. Addig azonban még eltelik néhány év. Mint a beszélgetésből is kiderül, a Ganz-MÁVAG könyvtárosai nem várnak télen, amíg az új épület jobb körülményei között automatikusan megoldódnak jelenlegi gondjaik. Igyekeznek addig is, a körülmények adta lehetőségek szerint kielégíteni az igényeket. S hogy most és így is mindent elkövetnek a munkának és hivatásnak egyszerre nevezhető tevékenységük javítása érdekében, igazolja egyebek között az is, hogy a másodízben meghirdetett „Kiváló közművelődési könyvtár” pályázatra bennevezték önálló szakszervezeti könyvtárakat.

M á t y á s I s t v á n

Korda Béla ex librise

Milyen olvasási szokások alakultak ki egy új könyvtár olvasótermében?

A Jászberényi Városi-Járási Könyvtár új épületbe költöztetése a legnagyobb változást a helybenolvasási körülményekben eredményezte. A könyvtár korábbi épületében alig volt lehetőség a helybenolvasásra, új otthonunkban viszont több mint ötven férőhelyes olvasótermünk van. Ebben a 3000 kötetes kézikönyvtáron kívül majdnem 200 hazai és külföldi sajtóterméket talál az olvasó. A helybenolvasási lehetőség újdonsága miatt vizsgáltuk meg az olvasóterem működésének féléves tapasztalatait. Arra voltunk kíváncsiak, hogy olvasóink mennyire veszik igénybe, a könyvtárhasználók melyik köre él ezzel a lényeges tájékoztató, olvasási lehetőséggel, s kézikönyvtárunk, folyóiratállományunk mennyiben felel meg az olvasói igényeknek.

Ezért két ízben — áprilisban és a nyári forgalmat tükröző augusztusban — kérdőívet töltöttünk ki az olvasótermet felkereső 1044 látogató közül 703-mal.

Az olvasótermet látogatók köre

Az 1044 látogató közül áprilisban 626-an, augusztusban 418-an keresték fel az olvasótermet. A szerdai és a vasárnapi zárvatartást figyelembe véve ez naponta átlagosan 30, illetve — nyáron — 20 helybenolvasót jelent. A kérdőívek alapján végzett becslésünk szerint a könyvtár olvasótermét április és augusztus hónapokban 580 különböző személy kereste fel. Ugyanaz az olvasó 1,9 alkalommal látogatta meg az olvasótermet. A használók köre tehát nem korlátozódik egy kisebb, aktív csoportra, hanem elsősorban az a jellemző, hogy sok olvasó keresi fel az olvasótermet, de elég ritkán.

Augusztus végén a könyvtár beiratkozott olvasóinak száma 1859 volt. Figyelembe véve, hogy az olvasótermet beiratkozás nélkül is lehet látogatni, de a helybenolvasók közül csak alig néhányan nem voltak könyvtári tagok, megállapíthatjuk, hogy az olvasótermet látogatók köre az összes könyvtári tagoknak majdnem egyharmadára kiterjedt. (Az adatok értékeléséhez hozzá kell fűznünk, hogy az olvasóterem a könyvtár emeletén található, de a napilapok és egy-két hetilap a földszinten levő felnőtt kölcsönző dohányszóra kijelölt klubövezetében is olvasható.)

Az olvasók látogatásainak gyakoriságát vizsgálva kitűnt, hogy 70—76%-uk havonta csak egyszer keresi fel az olvasótermet.

A két hónapban legalább háromszor vagy többször látogatók aránya 16%, ami a kb. 580 látogatót számítva mintegy 90 főt jelent. E csoport nagysága mindenképp felvillantja a könyvtáros előtt azt a kötelességet, hogy alaposabban megismerje tagjait, és a lehetőséget, hogy közösen művelődő csoportot szervezzen körükben.

Az olvasók foglalkozás szerinti megoszlása

Az olvasótermet legnagyobb arányban a középiskolások keresték fel, a látogatóknak majdnem a felét, 45%-át teszik ki, pedig az összes olvasókhöz viszonyított arányuk csak 25%. Számarányukhoz képest többen látogatták az olvasótermet a felsőoktatási intézmények hallgatói és a felnőtt könyvtárba beírt néhány általános iskolai tanuló közül. Ugyanakkor az is kitűnt, hogy a felsorolt kategóriákba tartozó olvasók látogatásának gyakorisága nem éri el az átlagot (1,9 látogatás), míg a kevesebb számú „egyéb” foglalkozásúak, továbbá a vezetők és szakalkalmazottak, a háztartásbeliek és nyugdíjasok, a szak- és betanított munkások gyakrabban élnek a helybenolvasás lehetőségével. A helybenolvasás népszerűsítése elsősorban a szakmunkástanulók között látszik szükségesnek.

A látogatók célja és olvasási szándéka

Elsősorban a tájékoztató szolgálat tevékenységi körének meghatározása céljából kértük olvasóinkat, hogy amennyiben határozott céllal keresték fel az olvasótermet, jelöljék a kérdőíveken. A válaszok a következő arányban oszlottak meg: Határozott cél nincs 60%-uknál, iskolai feladatok megoldása a cél 27%, rejtvényfejtés 10%, előadásra készülés 6%, szakmai továbbképzés 4%, nyelvtanulás, fordítás 3%, tudományos munkához anyaggyűjtés 2%-uk esetében.

Megemlíttjük, hogy a kérdőíven az olvasók több célt is megjelölhettek. A válaszból kitűnik, hogy a látogatók legnagyobb csoportja — az említett 60% — „szórakozásból”, „az újságot átnézni”, „általában körülnézni” stb. kereste fel az olvasótermet,

jelentékeny hányaduk (40%) azonban határozott, szellemi alkotótevékenységgel közvetlenül összefüggő szándékkal látogatta. *Ez az arány már talán arra a folyamatra utal, hogyan valósul meg a könyvtáron belül a műhely, a tájékoztatási központ szerepéről, amely sokféle szellemi alkotótevékenység lehetőségét teremti meg.* S bár a könyvtár ilyen tevékenysége még elsősorban a tanulók igényeiből meríti nagy részét, érdemes megvizsgálnunk azt is, hogy a megismert olvasói szándékok az olvasótermi kézikönyvtár és folyóiratállomány igénybevételének milyen módjaival párosulnak.

A helyben olvasott könyvek

Az olvasótermi látogatók közül legtöbben, 402-en (57%) csak folyóiratokat és napilapokat olvastak. Könyvet és folyóiratot is olvasott 225 (32%), csak könyvet 76-an (11%) vettek kézbe. A könyvet olvasó összesen 301 (43%) látogató 521 művet forgatott, amelyből egy-egy alkalomra 1,7 kötet jut. Az olvasott művek tartalom szerinti megoszlása a következő volt: szépirodalom 62 kötet (12%), társadalomtudományi 75 (14%), természettudományi 43 (8%), műszaki 18 (4%), mezőgazdasági 17 (3%), egyéb szakirodalom 306 (59%). A kézbevett művek 88%-a volt tehát szakirodalom! (A kölcsönzött kötetek között viszont 69:31%-os az arány a szépirodalmi könyvek javára!)

A napilapok, folyóiratok olvasása

Amint láttuk, a könyvet olvasóknál jóval nagyobb csoport a hírlapot, folyóiratot olvasók tábora. A látogatók összesen 2725 lapot vettek kézbe, egy látogatáskor átlagosan 4 példányt. Az olvasott lapok jellegét vizsgálva kitűnt, hogy legtöbbször, összesen 1281-szer a vegyes tárgyú napilapok és hetilapok találtak gazdára. A következő táblázatunkon bemutatjuk, hányan és hányszor olvasták a különféle periodikákat.

A lap jellege	Az olvasók száma	Az olvasott lapfélések száma	Egy-egy lap olvasóinak átlagos száma
Vegyes tárgyú	1281	47	27
Művészeti	377	18	21
Műszaki	247	14	17
Sport	223	10	22
Társadalomtudományi	188	23	8
Természettudományi	150	13	11
Divatlap	126	5	25
Irodalmi	123	11	11
Mezőgazdasági	10	5	2
Összesen	2725	146	18

Ha a sajtóolvasás tartalom szerinti megoszlását összevetjük az olvasott könyvek tartalmi megoszlásával, szembevetendő, hogy a társadalomtudományi és a természettudományi folyóiratok olvasása a vártnál kisebb arányú. Míg a könyvek 14, illetve 8%-át adták az ilyen tárgyú művek, a folyóiratoknak csak 7, illetve 5,5%-át alkotják. Még rosszabb ez az arány a mezőgazdasági folyóiratok esetében, amelyek az olvasott sajtótermékeknek mindössze 0,3%-át adják. Az ide tartozó folyóiratok között akadt a legtöbb olyan is, amelyet a két hónap alatt senki nem vett kézbe. (A két vizsgált hónapban nem forgatták — egyebek között — az Agrokémia és Talajtan, Baromfitenyésztés, Demográfia, Ethnographia, Ipargazdaság, Méhészet, Mezőgazdasági Világirodalom, Növénytermelés, Növényvédelem, Pedagógiai Szemle, Területi Statisztika, Történelmi Szemle c. folyóiratot.) Végezetül érdemes megjegyezni, hogy a műszaki folyóiratok iránti érdeklődés (9%) kb. kétszerese a műszaki könyvek forgalmának (4–5%). Úgy tűnik, könyvtárunkban elsősorban e területen jelentkezik a legfrissebb, legújabb ismeretek folyóiratokból való elsajátításának igénye.

A sajtóolvasás tartalmi jellemzőire a legtöbbet olvasott napilapok, folyóiratok sorrendjéből is következtethetünk. Eszerint legnépszerűbbek a képes újságok, magazinok — olvasottságuk nagyobb, mint a napilapok vagy akár a helyi vonatkozású Szolnok megyei Néplap keresettsége. (Száznál többen csak képes, illetve hetilapokat vettek kézbe — sorrendjük: Képes Újság, Magyar Ifjúság, Magyarország, Ifjúsági Magazin, Film-Színház-Muzsika, Ország-Világ, Tükör. A legtöbbet olvasott napilap, a Népsport a 8. helyen áll. A Népszabadság 68 olvasóval a 10-en, a Szolnok megyei Néplap a 17-en.)

Bővítünk kell a helyben olvasható könyvek körét

Vizsgálódásunk az olvasóteremnek, e sajátos és helyileg új könyvtári szolgáltatásnak kihasználtságát kutatta. A látogatók köre a beiratkozóknek kb. egyharmadát teszi ki, s ezt jó aránynak tartjuk. Figyelembe véve azonban, hogy a látogatók nagyobb része határozott gyakorlati cél nélkül is érdekesnek, szükségesnek találja a helybenolvasást, propagandánknak „gusztyust” kell csinálnia ennek a kedvező lehetőségnek az igénybevételéhez. Ugyanakkor jobban meg kell szerveznünk az eredményes tájékoztatást egy-egy szaktudomány területén, azaz a szakkönyvtári funkciók teljesítésének a könyvtár ezen színhelyén erős hangsúlyt, szervezett formát kell kapnia. Elsősorban a prézens könyvvállományt kell fejleszteni, anyagának az esetek zömében a kézikönyveken kívül tartalmaznia kell majd a törzsanyagba tartozó egyéb műveket is. Ezek szükségességére utal az is, hogy a megkérdezett látogatók 86 olyan műveletét tartották szükségesnek az olvasóteremben — elsősorban azért, mert a kölcsönözhető könyvek között nehéz hozzájuk jutni —, amely műveket az Új Könyvek c. állománygyarapítási tanácsadó sem javasolta a kézikönyvtárba. A prézens állomány ily módon való színesebbé, érdekesebbé alakítása — az olvasóteremben olvasható lenne egy bizonyos ideig minden fontosabb új könyv — hozzájárulna a látogatások gyakoriságának növekedéséhez is.

Arató Antal

Szükség van-e könyvtári digest-re?

Marót Miklós a *100 lap — 100 cikk* c. kiadvánnyal foglalkozva a digest műfajelméleti kérdéseit érintette (Könyvtáros, 1972. 3.). Fejtegetéseit szükségesnek látszik ilyen vonatkozásban kiegészíteni, s igen röviden felvázolni a digest szerkesztési problémáit. Emellett a külföldi tapasztalatokra és a hazai kísérletekre is ki kell térnünk néhány megjegyzés erejéig.

A digest mint folyóirattípus

A digest valamilyen írás tömör kivonatát jelenti, illetve ilyen kivonatokat tartalmazó kiadványt. (A szakmai jellegű referáló lapokat s a szűk körben terjesztett tájékoztatókat nem szokás ide számítani.) A tömörítés nem veszélytelen eljárás: az „előre rágott” kivonatok fogyasztása leszoktathat az eredetiről, a művek szövegének sűrítése, tömörítése rontja az idézet esztétikai értékét. Szépirodalomnál ez az eljárás megengedhetetlen. Ismeretterjesztő cikkek tömörítése ugyan csökkenti a terjengősséget, s a részletek önállóan is tájékoztathatnak, mégis, ezek az írások is tartalmaznak esztétikai értéket, s könnyen előfordul, hogy a kivonat világosabb lesz, de közben élvezhetetlenné válik.

A tömörítés mellett elsősorban a másodlagos közlés jellemzi a digestet (a lengyel *Magazyn Polski* pl. „a legérdekesebb utánnymások havi folyóiratának” nevezi magát). Az újraközlés a szó legszorosabb értelmében nem jelent új információt, mégis nagy hasznot hoz a kiadónak. A digestnek ugyanis módjában áll kivá-

logatni a már megjelent termés legjavát, s így csökkenti az üzleti kockázatot, illetve még jobban kiszolgálja a közönség igényeit. A másodlagosság hátrányait sok egyéb módon is ellensúlyozhatja: kiemelésekkel, szerkesztői megjegyzésekkel, sajátos válogatással, eredeti írásokkal, rovatokkal stb.

A válogatás súlyos dilemmát rejt magában, erre Marót Miklós is kitér. Az értékek és értéktelen „érdekességek” izléstartó keveredése azonban nem sajátosan digest-probléma: minden általános magazinnál felvetődik. A digest is csak abban az esetben kerülheti el, ha a réteglapok mintájára „réteg-digestté” válik (l. a Valóság digest-rovatát).

A szórakoztatás és a tájékoztatás aránya a digest szerkesztésének fontos kérdése. Ez a fajta kiadvány ugyanis akkor tölthet be igazi közművelődési funkciót, ha komolyan veszi a tájékoztatást. Erre mindenekelőtt a könyvtári-dokumentációs eljárások nyújtanak lehetőséget. A bibliográfiai-dokumentációs gyakorlat közelíti meg leginkább az ismeretközvetítés objektivitásának követelményét is. Érthető, hogy a digest hazai megteremtésének egyik kísérlete könyvtárból indult ki, és jelenleg is könyvtári keretben történik.

Hazai kísérletek

A tömörítés és újraközlés lehetőségével több magyar sajtótermék él (Valóság, Magyarország, Tükör, Világ Ifjúsága, néhány napilap stb.). Ezek azonban csak digest-rovatok. Önálló magyar di-

gest nem jelenik meg (a Nemzetközi Szemle határeset az általános digest és a szakmai sajtószemle között).

Ilyen előzmények után szánta rá magát 1969 végén a Szolnoki Megyei Könyvtár a *Kaleidoszkóp* c. kísérleti könyvtári digest megjelentetésére. Mivel ennek két számát már részletesen ismertették (Népszabadság, 1970. okt. 28.; Könyvtáros, 1971/4., Könyvtári Figyelő 1971/2., Magyar Sajtó 1971/5. sz.), itt elég felhívni a figyelmet azokra a legfontosabb hiányosságokra, amelyek végül is megakadályozták, hogy eredeti feladatának megfeleljen, s felférje a digest hazai alkalmazhatóságát: Kizárta a figyelemből az újonnan megjelent, s a cikkeknel gyakran tartalmasabb könyveket (ellentétben a kanadai-amerikai *The Reader's Digest* és a szlovák *Výber* gyakorlatával); önálló írásai formálisak voltak; a lassú periodicitás eleve lehetetlenné tette a kurrens tájékoztatást (és ezzel együtt a népszerűvé válást); s alacsony technikai-tipográfiai színvonalra sem felelt meg a modern újságolvasó igényeinek.

A Kaleidoszkóp mégsem maradt teljesen folytatás nélküli, elvetélt kísérlet. Az Eseménynaptár mellékleteként *Sajtószemle* címmel folytatódott a vállalkozás (kritika: Népszabadság, 1970. okt. 28; Könyvtáros, 1970/12. sz.). A Sajtószemle gyakrabban, negyedévenként jelent meg, a tipográfiai színvonal is magasabb volt. 2000-es példányszámával már eljutott az ország könyvtárainak nagy részébe. Szerkezete a Kaleidoszkópot követte: a szemlényeket tárgyszavas sajtóbibliográfia egészítette ki. A számonkénti szűkebb terjedeleme azonban ezeken túl semmilyen „fényűzést” nem engedett meg, még az olvasókat köszöntő, a használatot segítő bevezetőre sem volt helye.

Újabb biztató fejlemény történt 1971-ben. A 2. számtól szerkesztő bizottság alakult, amely külön költségvetéssel gazdálkodhatott, s ez jelentékenyen emelte a színvonalat. A *100 lap — 100 cikk* címmel megjelent új periodika legfontosabb vívmánya a havi megjelenés biztosítása volt. (Ez az első kísérleti digest, amelyre — könyvtári szolgáltatásként — elő lehet fizetni.) Ezenkívül újat hozott az „idézetek” (híres emberek mondásai) bevezetésével (kár, hogy a forrás megjelölése

nélkül), a sajtóbibliográfia régebbi cikkekre történő utalásaival és igényesebb külsejével. Megjelenése mégsem hozott gyökeres fordulatot. Ebben közrejátszott az anyagi-szervezési kérdések megoldatlansága, valamint a szerkesztési gyakorlat ellentmondásossága (a lap újszerűségének nem kellő hangsúlyozása, a mechanikus rovatbeosztás, az önálló írássok mellőzése, a nem túl szerencsés cím, a füzetkészítés helyettesítése a körülményes és néha pontatlan dátumozással). Az erőltetett röplap formátum magát a folyóirat jellegét veszélyezteti, mivel a kiadvány iverre esik szét. A műfaj sokoldalúsága nem fér össze a szűk röplap keretekkel: önálló füzet formát kíván. Nem véletlen, hogy a külföldi példák többsége — *The Reader's Digest*, *Magazyn Polski*, a *Szputnyik* — ugyanabban a paperback-szerű formában jelenik meg, s a Kaleidoszkóp is ezt követte.

Ezek a hiányosságok nagyjából objektív természetűek (a folyóiratengedélyezés ismert nehézségeivel, a megfelelő anyagi fedezet hiányával, s az ebből adódó állandó létbizonytalansággal stb. magyarázhatók). Az anyagi nehézségek egyik oka a kisszámú előfizetés. Sajnálatos, hogy a könyvtárosok egy része még mindig nem ismeri ezt a kiadványt, nem fizet elő rá és a tájékoztatásban sem használja fel a lehetséges mértékben. Gondoljuk meg: jelenleg ez a kiadvány nyújtja a legfrissebb hazai cikkbibliográfiát, a kisebb könyvtárakban pedig sok be nem szerezhető folyóiratot is pótol (a Széchenyi Könyvtár — legújabb szolgáltatásként — magára vállalta a bibliográfia alapján igényelt folyóiratcikkek xeroxmásolatának megküldését is!).

A könyvtári digest ma valóban „szerényen lapul meg... a könyvtár polcain” (ahogy Marót Miklós írja), magát a műfajt azonban ne tévesszük össze a Prokrasztész-ággal, amibe bele kellett erőltetnünk. A könyvtári digestre szükség van, sőt: a digest általános műfaji problémáit csak a könyvtári szempontokat is érvényesítő digest oldhatja meg. A külföldi és hazai példák is nyújtanak már elég tapasztalatot. Ezek azonban csak bizonyos anyagi és szervezeti feltételek megteremtése esetén hasznosíthatók.

M á n d y G á b o r

MEGJEGYZÉS A KÖVETKEZŐ STATISZTIKAI TÁBLÁZATHOZ. Az adatokat az ún. lakónépesség számához viszonyítottuk. *Lakónépesség*: az eszmei időpontban az adott közigazgatási egységben állandóan bejelentett — ideiglenes bejelentővel nem rendelkező —, valamint ideiglenesen bejelentett személyek együttes száma. Az előző években a népesség adatai az ún. jelenlevő népességre vonatkoztak, amely a népszámlálás eszmei időpontjában a népesség számának pillanatnyi helyzetét rögzítette; ez közigazgatási egységenkénti megoszlásnál az ideiglenes mozgást nem tükrözi. A lakónépesség viszont az adott terület, közigazgatási egység — gazdasági szempontból vett — szívó vagy taszító hatását is figyelembe veszi.

A TANÁCSI ÉS A SZAKSZERVEZETI KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK (SZOLGÁLTATÓ HELYEK) 1971. ÉVI ADATAI

Megnevezés	Az önálló és fiók szolgáltató helyek száma			Összes állomány (állományegység)			A beírtakott olvasók száma			A kölcsönzött állományegységek száma		
	1971. XII. 31-en	az 1970. év %-ában	10 000 lakosra jut	1971. XII. 31-en	az 1970. év %-ában	1000 lakosra jut	1971. XII. 31-en	az 1970. év %-ában	1000 lakosra jut	1971-ben	az 1970. év %-ában	1000 lakosra jut
BARANYA												
tanácsi	378	99,5	8,9	921 544	106,5	2158	75 808	100,9	177	1 831 893	97,7	4290
szakszervezeti	149	102,8	3,5	245 605	173,4	575	33 689	107,5	79	571 930	108,1	7293
összesen	527	100,4	12,4	1 167 149	108,3	2733	109 497	102,8	256	2 383 823	100,3	5583
BACS-KISKUN												
tanácsi	433	101,4	7,7	1 049 011	106,0	1860	106 941	96,6	190	3 164 586	97,0	5611
szakszervezeti	102	96,2	1,8	136 194	107,8	241	14 345	102,7	25	261 205	110,4	463
összesen	535	100,4	9,5	1 185 205	105,5	2101	121 286	97,3	215	3 425 771	97,9	6074
BÉKÉS												
tanácsi	256	96,6	5,9	843 590	104,8	1944	76 348	99,4	176	2 752 169	101,5	6342
szakszervezeti	50	108,1	1,8	177 745	109,5	271	11 837	153,6	27	142 078	174,0	327
összesen	306	99,1	7,7	961 334	105,3	2215	88 185	104,5	203	2 894 187	102,0	6669
HORSOD-A-Z												
tanácsi	441	98,7	5,7	1 488 332	105,7	1910	125 878	101,5	162	3 871 169	104,0	4969
szakszervezeti	276	95,8	3,5	573 175	104,6	659	45 294	97,0	58	1 069 511	99,5	1373
összesen	717	97,6	9,2	2 001 507	105,4	2569	171 172	100,3	220	4 940 680	102,9	6342
CSONGRÁD												
tanácsi	309	97,2	6,9	947 251	103,9	2101	74 404	99,6	165	2 163 986	99,5	4798
szakszervezeti	145	98,0	3,2	234 224	104,0	579	22 127	103,6	49	297 310	105,6	659
összesen	454	97,4	10,1	1 181 475	103,9	2620	96 531	100,5	214	2 461 282	100,2	5457
FEJÉR												
tanácsi	173	95,1	4,4	716 303	106,4	1809	54 711	97,6	138	1 570 559	102,3	3966
szakszervezeti	207	98,0	5,1	244 349	100,6	617	26 728	106,7	68	461 566	110,5	7166
összesen	374	96,6	9,5	960 652	104,8	2426	81 439	100,4	206	2 032 125	104,0	5182
GYÖR-SOPRON												
tanácsi	204	99,5	5,0	746 177	106,8	1820	63 406	88,5	154	1 812 438	101,7	4420
szakszervezeti	174	106,5	2,8	225 613	106,6	550	21 160	101,2	52	439 843	97,4	1073
összesen	318	101,9	7,8	971 790	106,7	2370	84 566	91,4	206	2 252 281	100,8	5493
HAJDÚ-BIHAR												
tanácsi	248	96,9	4,7	924 090	106,7	1757	83 880	100,9	159	2 450 215	108,1	4658
szakszervezeti	178	92,2	2,2	187 362	123,1	356	16 736	94,7	32	298 866	107,2	473
összesen	366	95,3	6,9	1 111 652	109,1	2113	100 616	99,8	191	2 699 101	107,5	5131
HEVES												
tanácsi	148	102,1	4,3	668 211	105,7	1971	62 364	97,6	184	1 545 577	100,2	4559
szakszervezeti	175	83,9	3,4	141 784	103,6	418	12 966	95,6	38	137 030	100,8	463
összesen	263	93,3	7,7	809 995	105,3	2389	75 330	97,2	222	1 702 607	100,8	5022
KOMAROM												
tanácsi	112	98,2	3,6	558 156	107,4	1812	42 595	98,9	138	1 087 375	98,5	3465
szakszervezeti	171	111,0	3,6	238 469	119,4	774	18 724	107,8	61	395 247	104,3	7263
összesen	223	104,0	7,2	796 625	108,0	2586	61 319	101,5	199	1 463 122	100,0	4750
NÓGRÁD												
tanácsi	164	98,8	7,0	581 289	105,0	2495	42 598	100,0	183	1 116 136	100,9	4790
szakszervezeti	88	106,0	3,8	121 281	102,5	520	12 126	98,9	52	195 084	98,1	837
összesen	252	101,2	10,8	702 570	104,5	3015	54 724	101,8	235	1 311 220	100,5	5627
PEST												
tanácsi	321	101,9	3,6	1 177 853	108,4	1313	116 368	101,8	130	3 062 077	103,2	3414
szakszervezeti	151	100,0	1,7	264 624	108,4	295	30 038	87,0	33	408 881	87,6	476
összesen	472	101,3	5,3	1 442 477	107,3	1608	146 406	98,4	163	3 470 958	101,1	3870
SOMOGY												
tanácsi	289	99,3	8,0	928 919	105,4	2580	78 597	99,1	218	1 866 000	101,4	5183
szakszervezeti	87	98,8	2,3	130 665	100,1	364	10 163	101,5	28	134 604	108,2	480
összesen	320	99,2	10,3	1 059 584	105,7	2944	88 760	100,6	246	2 000 604	101,6	5663

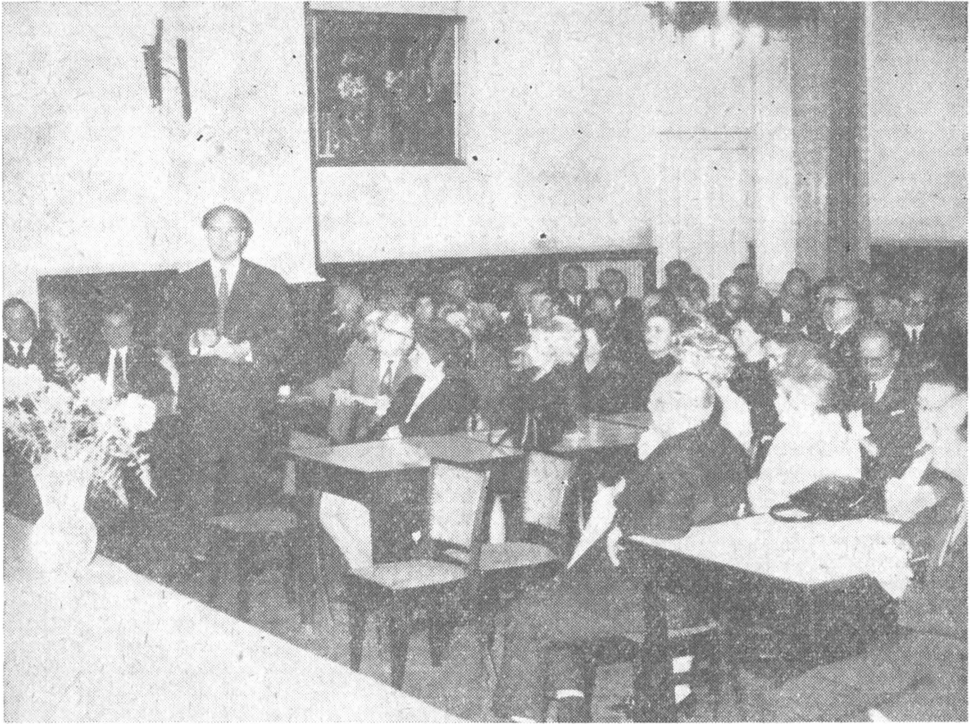
A jubileumi ünnepség elnöksége. Balról jobbra: Káldi Katalin MEDOSZ-titkár, Kondor Istvánné, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának vezetője, dr. Királyi Ernő, az AGROINFORM főigazgatója, dr. Lőrincz József főosztályvezető, dr. György Károly, a Magyar Agrártudományi Egyesület elnöke, dr. Belák Sándor, a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem rektora

25 éves a magyar mezőgazdasági tudományos tájékoztatás

Negyed századdal ezelőtt alapították meg hazánkban a MEZŐGAZDASÁGI TUDOMÁNYOK TÁJÉKOZTATÓ INTÉZETÉT, melynek fő feladata a mezőgazdasági tudományos tájékoztatás megszervezése, illetve megindítása volt. A mezőgazdaság előtt álló feladatok ugyanis szükségessé tették a külföldi, elsősorban az addig ismeretlen szovjet mezőgazdasági szakirodalomban közölt eredmények szervezett, rendszeres, gyors feltárását és szétszórását. Ezzel megkezdődött az a fejlődés, melynek eredményeként alakult ki a mai intézet, a MEZŐGAZDASÁGI ÉS ÉLELMEZÉSÜGYI MINISZTERIUM INFORMÁCIÓS KÖZPONTJA — az AGROINFORM. Az évforduló alkalmából jubileumi ünnepségre került sor, melyen képviseltette magát a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium, a Művelődésügyi Minisztérium, a Magyar Agrártudományi Egyesület, a Mezőgazdasági és Erdészeti Dolgozók Országos

Szakszervezete, s jelen voltak a testvér-intézmények, termelőüzemek, könyvtárak vezetői, a mezőgazdasági szaklapok főszerkesztői is.

Az ünnepi beszámolót *Királyi Ernő*, az AGROINFORM főigazgatója tartotta „A tudományos tájékoztatás 25 éve az élelmiszergazdaságban” címmel. Előadásához kiegészítő referátumot tartott *dr. Márton János*, az Agrárgazdasági Kutató Intézet igazgatója, *dr. Kiss István*, az Élelmiszeripari Gazdaságkutató Intézet igazgatója és *dr. Hiller István*, az Erdészeti és Faipari Egyetem Könyvtárának igazgatója. A tudományos ülészak keretében *dr. Gergely István* mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszterhelyettes nyolc dolgozónak „A Mezőgazdaság Kiváló Dolgozója”, ötnek a „Szocialista Kultúráért” kitüntetést nyújtotta át. Öt-öt munkatárs mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszteri, illetve művelődésügyi miniszteri dícséretet kapott. (V. Gy.)

dr. Márton János, az Agrárgazdasági Kutató Intézet Igazgatója, korreferátumot tart

Kitüntetések

A művelődésügyi miniszter eredményes munkája elismerésül *Bencze Károlynénak*, a Művelődésügyi Minisztérium főelőadójának;

a magyar mezőgazdasági tudományos tájékoztatás megszervezésének 25. évfordulója alkalmából *dr. Barna Bélánénak*, *dr. Gecse Gyulának*, *Ordódy Máriának*, *dr. Zánkay Péternének*, az AGROINFORM, *Falvay Alfrédnek*, a Cukoripari Kutató Intézet munkatársának a SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetést adományozta;

Ábrányi Boldizsárt, *Boros Györgynét*, *Endrődy Jankát*, az AGROINFORM, *Szelényi Lászlót*, a Debreceni Agrártudományi Egyetem szarvasi főiskolai kara, *Szikszai Lászlónét*, a kaposvári mezőgazdasági főiskolai könyvtár munkatársát MINISZTERI DICSÉRET-ben részesítette.

A mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter *dr. Arató Istvánnak*, *dr. Herpay Balázsnénak*, *Horváth Péternek*, *Kassai Istvánnak*, *dr. Németh Sándornak*, az AGROINFORM, *dr. Tószegi Péternének*, a keszthelyi Agrártudományi Egyetem Könyvtára munkatársának a MEZŐGAZDASÁG KIVÁLÓ DOLGOZÓJA kitüntetést adományozta;

Baráth Györgyöt, *Fodor Ibolyát*, *dr. Pados Pálnét*, *dr. Szabó Tibornét*, az AGROINFORM, *Lerch Editet* a gödöllői Kisállattenyésztési Kutató Intézet munkatársát MINISZTERI DICSÉRET-ben részesítette.

A művelődésügyi miniszter Székesfehérvárott

A Kritika márciusi száma közölte Gyurkó Lászlónak a Munkaerő és Életszinvaron Távlati Tervezési Bizottság kulturális vitáján elhangzott felszólalását. Az író, úgylis mint országgyűlési képviselő, a közművelődés érdekében emelt szót, de segítő indulatát csupán az általa legfontosabbnak tartott intézmények, a művelődési otthonok érdekében engedte szabadon szárnyalni, a múzeumok, színházak, zenei intézmények, könyvtárak ügyében már egészen más-képpen beszélt. Olyannyira, hogy a könyvtárak fenntartására szolgáló költségvetési összeget a művelődési otthonokéhoz képest kifejezetten sokallta.

Bevalljuk, meglepett bennünket ez az újfajta érvelési mód. Mi, a közművelődés munkásai ugyanis tudjuk, hogy valamennyien szegénylegények vagyunk. De tartjuk magunkat a betyárbecsülethez: nem akarunk egymás nyomorúságán kamaszkodni feléle.

Bár a vitától és összehasonlítástól nem félünk, szeretnénk, ha több való-ságismeret és több körültekintés előzné meg az ilyenféle kérdések elhangzását: „Miért ne lehetne néhány múzeumot vagy könyvtárat az ismeretterjesztés bázisává tenni?” Néhány könyvtárat? Hát mi a csudát csinálnak a könyvtárak ezrei, miközben rendszeres kapcsolatot tartanak 2 millió 200 ezer beiratkozott olvasóval és eljuttatnak hozzájuk évente 55 millió könyvet? Hát mi-féle más intézmények lehetnek és lettek az ismeretterjesztés „bázisai” — szerte a világban?

A könyvtárosok tudják, hogy Gyurkó László szép könyvet írt Leninről. Joggal kérdezik, hogy már elfelejtette volna, mi volt Le-

Ilku Pál művelődésügyi miniszter, Fejér megye országgyűlési képviselője a megyei könyvtár meghívására a közelmúltban Székesfehérvárra látogatott. Felkeresett több oktatási intézményt, majd találkozott a megyei, városi és községi vezetőkkel, valamint a művelődésügyi munkásaival, könyvtárosokkal, népművelőkkel, pedagógusokkal. A közvetlen légkörű összejövetelen a művelődésügyi miniszter különösen meleg hangon emlekezett meg a könyvtárakról. Elmondotta, hogy ő maga is azon szerencsések közé tartozik, akik egész fiatal koruk óta olvasnak, majd így folytatta: „Ha valamit a közművelődés területén ma két kézzel támogatni kell, az elsősorban a könyvtár és még nagyon sokáig az lesz”. Helyesléssel szölt a III. országos könyvtárügyi konferencián elfogadott irányelvekről, s hangsúlyozta, hogy minden rendelkezésre álló erőt ezek végrehajtására kell mozgósítani.

*

AZ ELMÚLT ÉVEKKBEN többször foglalkoztunk a martonvásári klubkönyvtár sorsával. Szóvá tettük tart-hatatlan helyzetét, amikor volt rá ok, s meglegedés-sel nyugtáztuk később, hogy javultak működésének körülményei. Most eljutott hozzánk egy hírecske (a Fejér megyei Hírlapban jelent meg). Hadd idézzük szó szerint: TAMOGATÁS. Tizenötezer forint-tal támogatja évenként a martonvásári tanács a községi sportkört. A klubkönyvtár ötezer forint támogatást kap. — Eddig a hír, s bevalljuk, nem nagy örömmel olvastuk. Kevésnek tartjuk a könyvtárnak juttatott támogatás összegét. Igaz, korábban sem kapott többet, de mi ezt annak idején is keveselltük, csak remény-kedtünk; idővel (a könyvtár szép eredményei láttán) a tanács érdemesnek fogja tartani, hogy többet áldozzon a község közművelődésében oly fontos szerepet betöltő intézményre. Tévedtünk. Maradt az egykor megállapított szerény összeg. Pedig közben a könyvek ára is jócskán megemelkedett... (Sy)

Meskó—Póka ex librise

nin véleménye a könyvtá-rakról?

A Magyar Írók Szövet-ségének Olvasó népert mozgalma nagy társadalmi propagandát indított azért, hogy a könyvtárakat ki-emelje méltatlan anyagi

helyzetükből. S most még-is akad magyar író, aki sokallja a könyvtáraknak jutó pénzt. Talán az olva-sási világév tiszteletére? Értethetlen!

Páldy Róbert

A nemzetközi könyv hírei

„Amikor egy bölcs meghal, elég egy könyvtár” — mondja egy afrikai közmondás. Nem csoda hát, ha több afrikai ország könyvévi tevékenységének jelentékeny része a szájhagyományban élő kulturális örökség és irodalom rögzítésére, megőrzésére irányul. A Kongói Demokratikus Köztársaságban gyűjtőutakat szerveznek és hangszalagra rögzítik a mindmáig csak szóban ismert „irodalmukat”. Kamerunban a rögzített anyagokat írásban közreadják, s igyekeznek általánossá tenni az írást — a szóbeliség helyett — az ország életében. A Csád Köztársaság nemzeti kiadója 1971 júliusában az állampolgároktól gyűjtött anyagból mesegyűjteményt jelentetett meg a köztársasági elnök előszavával.

Burmában a nemzeti UNESCO-bizottság főként a burmai irodalmi hét idejére összpontosítja az országos könyvévi rendezvényeket, illetve ennek a hétnek egy napja nemzetközi könyvévi nap és az írók napja lesz. Irodalmi díjakat adnak ki ezen a napon és országszerte dokumentumfilmek, rádióműsorok foglalkoznak a témával. Az Irodalmi Intézet írók, nyomdászok, terjesztők, kritikusok részvételével szemináriumot szervez „A könyv útja az írói képzelettől az olvasóig” címmel.

A kameruni művelődésügyi miniszter a nemzeti UNESCO-bizottság közgyűlésén arról beszélt, hogy a közoktatás jelentős fejlesztése után ugyan már nem kell a könyvek fontosságát bizonygatni, de túlbecsülni sem szabad az eredményeket, hiszen a lakosság zömének ma is egyetlen olvasmánya az iskolai tankönyv. Más könyvet, folyóiratot kevesen ismernek, rendszeresen pedig a lakosságnak csak töredéke olvas. A miniszter arra is utalt, hogy az olvasó és nem olvasó emberek között alig van kapcsolat, holott „nem szabad hagynunk, hogy sok polgártársunk kívülrekedjen a gondolatok fő áramán. A mozi és a rádió nem elegendő ahhoz, hogy a modern emberben a látványosan változó világhoz való szerves együvértartozás érzését keltse”. Mindez a könyvkiadás és -terjesztésen túl felveti az ország gazdasági, politikai és szellemi életének kérdéseit és tennivalóit is. Végül a miniszter hangsúlyozta, hogy ha nem is egyszerre megoldható kérdések ezek, a nemzetközi könyvívben legalább fel kell tenni a kérdéseket.

Kongóban ez évben alakul meg a könyvkiadás fejlesztésére és a szükséges szakemberek képzésére hivatott szervezet. A Nemzeti Irodalmi Központtal együttműködve nemzeti nyelvű könyvek

BETŰ KÖNYV

KAMARAKIÁLLÍTÁS A MEGYEI KÖNYVTÁRBAN

EGER - 1972

kiadását készítik elő. Megerősítik a nemzeti könyvtári és dokumentációs szolgálatot, s a tudományos és műszaki irodalmat, valamint a kézikönyveket könyvnyelven hozzáférhetővé teszik az egyetemi és középiskolai diákok számára. Az év során több konferenciát tartanak, ezeken a könyvek és a kultúra, illetve a könyvek és a tömegközlelési eszközök viszonyával foglalkoznak. Határoznak a könyvárak csökkentése és az olvasás kiterjesztése érdekében szükséges intézkedésekről is. Nemzeti „olvasó heteket” szerveznek, s mozgó kiállításokkal hívják fel a közfigyelmet a könyvtár használatának lehetőségére. Irodalmi díjat, emlékbélyeget adnak ki, s tanulmányozzák a különböző nemzetközi kulturális egyezményekhez való csatlakozás lehetőségeit. Máltában a kormány vakok számára rendez be könyvtárat ebben az évben, s kiállításorozatot szervezett „A könyv története”, „A hetvenes évek iskolai könyvei”, a „Kortárs máltai írók” témákból.

A szovjet könyvterjesztők Minszkben tartott tanácskozásán bejelentették, hogy a szovjet állampolgárok hatmilliárd könyvet vásároltak az elmúlt öt évben. Franciaországban az Orange-i városi könyvtár fiataloknak szóló új könyvek bibliográfiájával látja el a város iskoláit. A város októberben könyvtörténeti kiállítást rendez, decemberben pedig a költészetről írott könyvek kiállítására kerül sor.

Az UNESCO fiatal munkatársai ötperces könyvévi filmet készítettek angol és francia nyelvű kommentárral, s készül az orosz nyelvű változat is. A film anyaga az UNESCO fényképtárházán alapul, témája az afrikai könyvhőség. Elkészült az UNESCO-nak egy nagyobb, húszperces színes könyvévi filmje is, amely a világ különböző részein kialakult olvasási helyzettel foglalkozik. Szövege francia, orosz, spanyol és arab nyelvű.

Az UNESCO kiadásában megjelent a könyvvéssel kapcsolatos legfontosabb információkat tartalmazó füzet is. E kiadványban állami, társadalmi szervek, művelődési intézmények képviselőivel, illetve tanárokkal folytatható könyvévi interjúk mintái szerepelnek, illetve íróknak, kiadóknak, könyvtárosoknak feltehető típuskérdések.

*

A megyei lapokban a hazai és nemzetközi könyvévi tervek ismertetésén kívül pályázati hirdetések, könyvtárportrék, kiállítások és rendezvények hírei is szerepelnek. A *Dunántúli Napló* hosszabb cikkben foglalkozott a Pécsi Egyetemi Könyvtár, illetve a Pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtárának tevékenységével,

szolgáltatásaikkal, a város művelődési életében betöltött szerepükkel. Örvendettek az ilyen híradások, hiszen a legtöbbet forgatott napilapokon keresztül a lakosság jelentékeny hányada kap információkat saját lehetőségéről.

A könyvév alkalmából a Baranya megyei Könyvtár nemzetiségi napot rendezett Kisújbányán. A német nyelvű műsort helytörténeti, gyermekrajz- és könyvkiállítás egészítette ki. A községi könyvtár a megyei könyvtártól könyveket, a művelődésügyi osztálytól pedig magnetofont kapott az anyanyelvi műveltség további ápolásához.

A Hatvani Városi Könyvtárban az olvasóvá nevelésről tartottak ankétot és kiállítást. (Erről a Könyvtáros is hírt adott.) Debrecenben „Gyerekek a gyerekeknek” címmel a gyerekek és a könyv kapcsolatáról szóló kiállítást és ankétot rendeztek, melyen a vitaindító előadást Fábán Zoltán, az Írószövetség titkára tartotta.

Egerben szeptemberig tekinthetik meg a látogatók a megyei könyvtárban rendezett kamarakiállítást. „A könyv és a betű” című írás- és könyvtörténeti kiállítás az olvasásról is szól néhány fénykép, könyv, idézet felhasználásával.

Békéscsabán a Munkácsy Mihály Múzeumban május 26-án nyílik meg a „Szép magyar könyvek” kiállítás, s ugyanezen a napon tartják a grafikusok, könyvtárosok, nyomdászok szakmai tanácskozását is. Veszprémben az Eötvös Károly Megyei Könyvtár a könyvév alkalmából községi könyvtárak számára készített olvasótoborzó kispalakot és könyvtárba hívó levelezőlapot.

iskola és könyvtár

A mezőgazdasági középiskolai könyvtárak helyzete

A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó mintegy 100 szakközépiskola és szakmunkás-képző intézet könyvtárának módszertani irányítását 1970-től az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum-tól könyvtárunk, az Agroinform — Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár vette át.

Új munkánk első lépéseként megvizsgáltuk e könyvtárak helyzetét. Az iskoláknak módszertani levelet küldtünk ki, melynek első része könyvtárunk hálózati központi feladatait és fontosabb szolgáltatásait ismertette, tájékoztatott az Agroinform feladatairól és fontosabb ki-

adványairól, s egy rövid könyvtárkezelési útmutatót is tartalmazott. A második rész adatkérő lap volt. A kérdések az iskolára, a könyvtáros személyére, valamint a könyvtár elhelyezésére, nyilvántartásaira, állományának nagyságára stb. vonatkoztak.

A kapott adatok az 1970. október 31-i állapotot tükrözik. Végeredményben 72 iskolai könyvtártól kaptuk meg a kért adatokat, 13 intézet nem válaszolt a tájékoztató kérdésekre. 12 iskola felsőfokú technikum volt, melyet időközben középfokú intézetté szerveztek át. Ezek eredetileg önálló könyvtárosi státusszal ren-

delkeztek és 1962 óta az Országos Mezőgazdasági Könyvtárhoz tartoztak.

A kapott adatok szerint a mezőgazdasági szakközépiskolák és szakmunkásképző intézetek könyvtári állománya összesen 231 439 kötet volt. Állománygyarapításra 1970-ben 404 464 Ft-ot fordítottak. Az intézetek ellátásában lényeges eltérések tapasztalhatók: például 7 könyvtár az év folyamán egyáltalán nem fordított pénzt könyvbeszerzésre; 51 könyvtár 10 ezer forint alatti összegért; 14 könyvtár 10 és 25 ezer forint közötti összegért vásárolt könyvet.

A legmagasabb összeget minden esetben azok az intézetek fordították állományuk fejlesztésére, amelyekben önálló könyvtárhelyiség, esetenként külön olvasóterem áll a tanárok és a tanulók rendelkezésére. (Önálló könyvtárhelyiséggel az iskolák 40%-a rendelkezik, a többi tanári szobában, osztályteremben, klubteremben stb. helyezte el állományát.)

Az év folyamán járatott folyóiratok száma iskolánként ugyancsak változó, 0—50-ig terjed. Sajnos, a könyvtárak 41%-a tiznél kevesebb lapot járat. (Itt szeretnénk megemlíteni, hogy az Agroinform az intézetek szakmai-pedagógiai tevékenységének támogatására 1971-ben és 1972-ben két kiadványát, a Magyar Mezőgazdasági Bibliográfiát és a Mezőgazdasági Világirodalmat ingyen küldi meg valamennyi iskolai könyvtárnak.) Katalógussal mindössze 23 könyvtár rendelkezik, s csak 3 könyvtár szerkeszt szak-katalógust is.

A 72 könyvtárkezelő pedagógus közül 1970 végén mindössze egynek volt alapfokú könyvtárosi képesítése. Ez az adat is igazolta az OMgK törekvését, hogy lehetőleg minél előbb alapfokú tanfolyamot indítson a tanár-könyvtárosoknak.

A kapcsolatteremtés következő állomása az 1971 májusában rendezett hálózati értekezlet volt. Itt felvetődtek mindazok a kérdések, melyek az iskolai könyvtárakat helyenként jellemzik: a helyiségprobléma, az állománygyarapításra fordítható összeg hiánya és főleg a pedagógusok órákedvezménye. Ismeretes, hogy az órákedvezmény alapjául szolgáló 1966-os utasítás szerint legfeljebb heti 5 óra kedvezmény adható azokban az oktatási intézményekben, melyeknek ifjúsági könyvtárban legalább 5000 könyv van. Ezzel kapcsolatban az az álláspont alakult ki, hogy mivel az iskolákban a tanári és ifjúsági állományt általában már összevonták, ezt az összesített kötet-számot kellene alapul venni; másrészt, hogy a heti 5 óra a rendszeres kölcsönzési időre sem elegendő, nemhogy a könyvtári nyilvántartások vezetésére, a feldolgozásra, a tervszerű állománygyarapításra és az egyáltalán nem elhanyagolható

könyvtár- és olvasáspropagandára. (Remélhetőleg a Művelődésügyi Minisztérium nemrég megjelent irányelvei — lásd a Könyvtáros 1972. évi februári számát — meghozzák az iskolai könyvtárügy számára a várt kedvező változást.)

Mint már említettük, az iskolai könyvtárosok semmiféle könyvtárosi képesítéssel nem rendelkeztek. Ezért az OMgK a MÉM szakoktatási felügyelőségének támogatásával 1972. január 3—8-ig Tatán alapfokú könyvtárosképző tanfolyamot rendezett számukra. A résztvevők száma 51 volt. Tananyagként a Mezőgazdasági szakkönyvtári alapismeretek című jegyzetet használtuk, melyet munkatársaink erre a célra készítettek. A tanfolyamon előadások hangzottak el a könyvtári ismeretekről (állományfejlesztés, állománybavétel, címléírás, osztályozás, katalógus-szerkesztés, a könyvtári munka szervezése, olvasószolgálat) és a hallgatók tájékoztatást kaptak a dokumentációs és bibliográfiai munkáról, gépesítésről stb. is. Az elméleti előadásokat gyakorlati foglalkozások egészítették ki. A tanfolyamot vizsga zárta.

Azok részére, akik az említett tanfolyamon nem tudtak részt venni, 1972. március—április hónapban újabb alapfokú tanfolyamot rendeztünk. Ezzel sikerült elérni, hogy szinte valamennyi iskolai könyvtáros rendelkezzen alapfokú könyvtárosi képzettséggel.

Természetesen az iskolai könyvtárügy valamennyi problémáját nem oldja meg a könyvtárosok szakmai alapképzése. A könyvtár megfelelő elhelyezése és a rendszeresen biztosított állománygyarapítási összegek ugyancsak nélkülözhetetlen feltételei a könyvtár zavartalan működésének.

Az OMgK jövőbeni tervei között továbbra is szerepel a könyvtárlátogatás (1971-ben 13 iskolai könyvtárat látogattunk meg) módszertani segítségnyújtás céljából. Az iskolai könyvtárak állománygyarapítását pedig oly módon is segítjük, hogy a hálózati könyvtárak főlépéldányait az iskolai könyvtáraknak is felajánljuk, így szükség szerint válogathatnak ebből az anyagból. Évenként továbbképzést is rendezünk a könyvtárosok részére. Ennek keretében a jövőben már nemcsak a szorosan vett könyvtári szakmai problémákat vitatnánk meg, hanem az anyagot kibővítenénk például az iskola és könyvtár kapcsolatának témájával, módszertani segítséget adnánk egy-egy szakmai órának a könyvtárban történő megtartásához.

Kominka Lászlóné
az Agroinform — Károlyi Mihály
Országos Mezőgazdasági Könyvtár
munkatársa

Szombathelyi könyvtári öröksége

Szombathely mai könyvtári életének hírét és rangját az 1970-ben új székházba költözött Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár fémjelzi. A sajtóban és a rádióban szinte nap mint nap hírek, beszámolók, tanulmányok tudatják eseményeit, elemzik eredményeit. A jelen mellett azonban mindjobban ismertté válik a múltja is: a kezdet, a gyökerek, amelyek táplálták, növelték a város lakóinak művelődési igényét, alakították a város könyvtári kultúráját. Szombathelynek a könyvtári múltja is rangos. Az állítás bizonyosságát a *Könyvtáros* is szolgáltatja. 1962 júliusi száma közli Szabó András Endre: „A legtöbbet olvasó vidéki városok 80 évvel ezelőtt” című írását, melyben szó szerint ez áll:

„A legforgalmasabb vidéki városi könyvtár a szombathelyi volt. Könyvtárlománya mindössze 2906 kötetből állott, az évi forgalma azonban elérte a 12384 kötetet... abban az időben csak a Múzeumi, az Egyetemi és az Akadémiai Könyvtár forgalma múlta felül.”

Érdemes hát megismerni azokat a törekvéseket, művelődési vágyakat, amelyeknek e szép eredmények voltak köszönhetőek, amelyek az alapítás, majd a fejlesztés rugói lettek.

A legforgalmasabb vidéki könyvtár 1880-ban kezdte meg működését. „Szombathelyi rend. tan. város tulajdonát képező Közkönyvtár” elnevezéssel. Alapítására az első javaslatot Kuncz Adolf, a premontrai gimnázium igazgatója tette 1877-ben. Az igény azonban már jóval előbb érlelődött, erősödött. A *Vasvármegyei Lapok* 1873. június 29-én „Állítsunk nyilvános könyvtárt!” című cikkében könyvtárakat sürgetett Szombathelynek, majd példájára más helységeknek is. A közönség művelődését szolgáló közkönyvtár létrehozása érdekében ezt írta: „Nincs olyan tér, melyen hátramaradásunk annyira szembetűnő volna, mint a népnevelés, a közművelődés tere... A nép szeret olvasni, de nincs módjában, hogy hasznos olvasmányokhoz juthasson... A valamely közhelyen felállítandó könyvtárt nemcsak a könyvtári helyiségben lehetne használni, hanem egyes munkák — (igen csekély olvasódíj és biztosíték mellett) bárkinék kiadatnának. Így a nép bármely rétege könnyen jutva hasznos olvasmányokhoz, az olvasást megkedvelné, s az általános művelődés szelleme mindig tágabb és tágabb tért hódítana meg.”

A haladó célkitűzéseket szolgáló *Vasvármegyei Lapok* követelése megegyezett Vasvármegye és Szombathely város vezetőinek nemes törekvéseivel. A könyvtár létrejötte elsősorban nekik köszönhető. Aztán Horváth János tanítónak, aki élve a lehetőséggel, valóban közgyűjteményként vezette, működtette azt. Az állomány magyar és német nyelvű könyveit minden 15 éven felüli szombathelyi lakos ingyen vehette igénybe: kölcsönözhetette, olvashatta a rendelkezésre álló lapokkal és folyóiratokkal együtt. E demokratizmus, a város átlagosnál nagyobb kulturáltsága és az a közfelfogás, amelyet Kárpáti Kelemen, Szombathely monográfijának egyik írója, a Kultúregyesület ünnepi ülésén 1899. október 29-én így fogalmazott meg: „Első, amit használandó eszközeink sorában megemlítek, s amiben én a műveltség terjesztésének legközvetlenebbül ható tényezőjét látom, a könyv, amelynek nyomain mindig áldás fakad, ha jó, ha belőle az értelem erőt, a lélek hasznos táplálékot, a szív nemes érzelmeket merít”, együttesen tette Szombathelyi közkönyvtárát a századforduló előtti évtizedek legforgalmasabb vidéki könyvtárává.

A művelődés, a könyv és a könyvtár szerepét, jelentőségét — az erjedés idején — nemcsak a működtető Kultúregyesület ismerte fel, hanem a közigazgatási vezetők is tudták, hitték és hirdették. A korabeli sajtó sok bizonyosságát őrzi e ténynek. Károlyi Antal alispán a „tekintetes vármegye” felfogásának megfelelően így fogalmazta meg a művelődés szükségességét: „Valaha a vitézség volt a magyarok eleme, jellemző sajátága, mellyel küzdötte magának létét, megszerezte ezt a földet, ma a művelődés az a hatalom, melynek birtokában jövőnket biztosíthatjuk” (*Vasvármegye*, 1899. november 2.) Jánossy Gábor politikus, neves közéleti személyiség, a könyvtár vezetője nemes pártosszal hirdette az olvasás szükségességét: „Nemcsak ismereteink gyarapodnak, nemcsak szívünk és lelkünk gyönyörködik, épül a szellemi alkotások élvezetében, a magyar irodalom termékeinek olvasgatásánál, hanem a mi drága, a mi féltett kincsünk, gyönyörűen zengő nyelvünknek szeretete is erősödik s hazaszeretetünk is meghatványozódik ezáltal.” (*Vasvármegye*, 1900. január 18.)

Az olvasókörök, egyesületek és kaszinók tarka mécsesei a századforduló táján már nemcsak a városokban, hanem sok vasi

faluban is világitották a művelődés útját. A közkönyvtár irányítóit, a közművelődés előharcosait nem elégitették ki ezek fényei: többet akartak, fáklyát szettek volna gyújtani. Nem rétegek, szűk körök, hanem az egész lakosság részére, a tömegek összefogásával. A megye közönségéhez intézett felhívásukban hirdették, hogy a Kultúregyesület olyan „könyvtárt szeretne felállítani a közönség szolgálatára, melynek fiókjai egyelőre a megyei járások székhelyein, idővel a kisebb csomópontokul kínáló községekben, később talán már egyes megyei községekben is hasznos eszközei lesznek az önművelődésnek.” (Vasvármegye, 1899. augusztus 24.)

A járások székhelyeire és a községekbe azonban nem érhetett el a Kultúregyesület közvetlen hatása. A nemes szándékok gyengének bizonyultak a gazdasági és társadalmi viszonyok más irányú alakulása folytán. Az osztályérdek, a hatalomféltség előbb visszafogta, majd meg is változtatta a vezetők szándékait. Az erősödő politikai harc nem kedvezett a

közkönyvtárügynek. A munkás- és parasztmozgalmaktól megrettent urak a maguk érdekeinek megfelelően kívánták „fejleszteni” a könyvtárakat.

Szombathely közkönyvtárának élete a századfordulót követő évektől pontosan beleillett az általános, országos képbe. Korábbi fénye egyre jobban pompolt. A hanyatlás korszaka elég sokáig tartott, 1924-ig. Az ekkor kezdődő „életrekeltés” azonban nem a hatalom urainak akaratából következett be. Ez Pável Ágoston úgyszeretetének és a maga köré gyűjtött fiatalok lelkesedésének köszönhető. (Szombathely legnevesebb könyvtárosát a *Könyvtáros* 1963. novemberi számában méltattuk.) Az ő hivatástudata, akaratereje és leleménye állandóan fejlesztette, korszerűsítette a „műzeumi könyvtárt”, de tervét, az ingyenes szolgáltatásokat magárahagyottan nem tudta megvalósítani. Mire pedig a felszabadulás ennek feltételeit megteremtette, csak példája és útmutatásai hathattak Szombathely könyvtárügyének alakítására.

Kuntár Lajos

a könyvtárak életéből

Iffjúsági klub egy debreceni városi fiókkönyvtárban

Napjaink közművelődési könyvtáraiban egyre gyakrabban találunk KISZ korosztályúak részére szervezett klubokat. Tagjaik általában ipari tanulók, illetve hátrányos helyzetű fizikai dolgozók továbbtanuló gyerekei. A Debreceni Városi Könyvtár két fiókkönyvtára is foglalkozik jelenleg klubkeretek között a fiatalokkal.

A klubtagság feltétele a könyvtári beiratkozás. A könyvtár bemutatásával egyszerre ismerkednek meg a fiatalok a tagok jogaival, kötelességeivel. Ez az első beszélgetés lehetőséget ad a könyvtárosnak a fiatalok olvasottságának megismerésére, ami a további tervszerű könyvajánlás kiinduló pontja, és a klubmunka is olvasottságukra épül. Húsz-harminc klubtag esetében olvasási szintjük, érdeklődési körük nyilvántartása nem nehéz.

A klubban a fő nevelési területek: az esztétikai ízlésnevelés, a közösségi nevelés, a természettudományos és politikai nevelés.

E két utóbbi azért is nagyon fontos, mivel a fiatalok legtöbbször a világnézet kialakulásának első lépései ezekre

az évekre esnek. A helyes irányú fejlődést szolgálják a klubban rendezett különböző természettudományos és technikai témájú előadások, foglalkozások. Ilyenek voltak például: Az élet keletkezése a Földön, A csillagok világa, Az ember barátja a gép stb.

A klubban a politikai-ideológiai nevelés keretében *En és a társadalom, Ünnepejünk!*, *Nagyító címmel a fiatalság problémáiról*, a szabadságról és szabadoságról, a fiataloknak a felnőttek társadalmával való viszonyáról, az otthon, a munkahely problémáiról tartunk időnként foglalkozást, egy-egy ismert irodalmi alkotás felhasználásával.

Egy másik módszer alkalmazása esetében valamilyen kitalált történetet a tagok írásban fejtenek be, s a tetszés szerinti befejezést megvitatják. A témák mindig aktuális politikai, társadalmi problémákat vetnek fel, és a tagság a vitavezető irányításával szinte mindannyiszor eljut a helyes megoldáshoz. Ezek a viták vagy beszélgetések az előadóval nagyszerű alkalmak a fiatalokban forrongó, válaszra váró kérdések tisztázására, melyek a közvetlen hangulatban

gátoltság nélkül jönnek elő. Az említett módszerek alkalmazása esetén nehézséget okoz az előadó kiválasztása, mivel neki a legnagyobb horderejű, legigényesebb témákról is a tagok számára érthető színvonalon kell előadást tartania, vitát, beszélgetést vezetnie.

„Nagyító” című sorozatunk célja a rendszeres újság- és folyóiratolvasás szokássá tétele. Foglalkozásaink elején minden héten néhány klubtag ismerteti a hét legérdekesebbnek ítélt cikkeit és hozzáfűzi észrevételeit, megjegyzéseit is. Ezek az ismertetések a kiindulópontjai a foglalkozásoknak, melyeken a cikkekben szereplő politikai-társadalmi problémákat helyezzük „nagyító” alá. Politikai töltése van Ünnepejünk! című sorozatunknak is. Célja: társadalmi ünnepeink emberközelbe hozása, tartalommal való megtöltése, hogy a tizenévesek érezzék a megünnepelt sorsfordulók jelentőségét. Március 15-ét például vetélkedő formájában ünnepeltük, melyhez hozzátartozott, hogy meghatározott idő alatt haditudósítást kellett összeállítani a piski, isaszegi csatáról és Budavár ostromáról. A tagságból alakult haditörvénytörvényesszéknek pedig az volt a feladata, hogy eldöntse: áruló volt-e Görgey? A gyerekek nagyon élvezték a játékot, azt hiszem, sikerült kellő érzelmi tartalmat adni ennek az ünnepi megemlékezésnek. (Itt említem meg tájegységünk gazdag néphagyományokkal rendelkező ünnepeinek ismertetését is: a farsangi, húsvéti népszokásokat, valamint a kapcsolatkeresést hazánk más tájegységeinek, esetleg a szomszéd népeknek hasonló népszokásaival.)

Könyvtári klubról lévén szó, leghatékonyabb nevelési terület az esztétikai ízlésnevelés. Az érdeklődés elsősorban az irodalom felé irányul. Beszélgetéseik, spontán vitáik alapját gyakran képezi egy-egy művészeti alkotás: könyv vagy film, esetleg színdarab. E viták ízlésformáló hatása vitathatatlan. Olvasmányaik kiválasztásában nagy szerepe van ajánlásunknak, illetve egymás kritikái, véleményei alapján választanak.

A foglalkozások egyik alapkövetelménye, hogy élményszerűek legyenek. Élő könyv című programunk lényege, hogy sokszereplős egyfelvonásos színdarabot közösen olvas a klubtagság. Hozzá tartozik ehhez még, hogy a színdarab akkor van először a kezükben. A módszer vitatható, de klubunkban nagy sikert aratott, a tagság azóta már többször is kérte hasonló foglalkozások tartását. Gyakran rendezünk közös mozilátogatásokat, a színházba is együtt járnak a klubtagok, programunkban szerepel időnként előadással egybekötött közös zenehallgatás is.

El kell még mondanunk, hogy bár

hivatalosan egy héten egyszer van foglalkozás, a klubtagokat minden délután a könyvtárban lehet találni. (Könyvtárunk egy kb. négyezer lakosú, új lakótelepen működik, annak egyetlen kulturális intézménye.) Ilyen alkalmakkor nagyon sok a spontán vita, amibe rendszerint minket is bevonnak mint döntőbírókat. A témák nagyon változatosak, kíváncsiak rá, hogy véleményünk szerint milyen a jó osztályfőnök, láttuk-e az általuk nemrég megtekintett filmet, és milyen kritikát fűzünk hozzá, miért nem megértőbbek az apák fiaik hosszú hajával kapcsolatban. Közben kéri, adjunk nekik könyvet, máskor kereken visszatartják segítségünket, mondván: most nem hagyják magukat befolyásolni. Előkerülnek az újságok, időnként a sakk, mint nagyon csendes, de közkedvelt játék. Figyelik, hogyan folyik a kölcsönzés, mit hozott, illetve mit visz más olvasó. Ha véleményük szerint valamelyik olvasóval túl sokáig foglalkozunk, ezt gyorsan fokozódó türelmetlenséggel igyekeznek tudtunkra adni, nehogy elfelejtjük: ők is ott vannak. Előfordul az is, hogy egy-egy probléma megvitatása közben éktelen lármát csapnak, és csak erőlyes közbelépésre csillapodnak le a kedélyek, feltéve, ha a közbelépés nekik megfelelő döntést hoz. Egyszóval: ezek a gyerekek már teljesen hozzájöttek a könyvtárhoz, mondhatnám, itt töltik el mindennapi szabad idejüket. Egy-egy vetélkedő előtt mozgásban van az egész tagság. Ha egy klubtagot régebben láttak, először mindig a könyvtárban keresik. A könyvtáron kívül is gyakran szerveznek maguknak közös programokat. A felsoroltakon kívül a klubtagavatások, a névnapok ünneplése, egymás felköszöntése mind nagyon jó alkalom a baráti kapcsolatok elmélyítésére.

Új kapcsolatok kialakítására nagyszerű lehetőség a más klubokkal rendezett közös találkozó, a nyári programot színesítő tanulmányi kirándulás, játék, tánc. Ezek a foglalkozások a könyvtárosnak és a gyerekeknek is sok lehetőséget nyújtanak, hogy minél több oldalról ismerjék meg egymást. Ilyenkor alkotnak véleményyt egymásról, ilyenkor alakulnak ki a klub irratlan törvényei is. („Sokat mondok, ha öt könyvet olvasott; nem való közénk a klubba!”) Ezt a nyilatkozatot egyik klubtag mondta felvételt kérő társáról, akivel egyébként az ifjúsági parkban remekül megértik egymást.

A klubnak egy sajátos fajtájával foglalkoztam. Ami következtetést levontam, azt főként a klubokkal foglalkozó könyvtárosoknak ajánlom.

T. Wagner Valéria
a Debreceni Városi könyvtár
főiskönyvtárosa

Az olvasás zsákutcáiról és a népművelés feltételeiről

Ki tagadná, hogy társadalmunkban a könyvtár nem csupán „szolgáltatói” funkciókat lát el, hanem részese szocialista népművelési politikánknak is. Erre hívta fel a figyelmet az országos népművelési konferencia, valamint a könyvtárosok tavalyelőtti tanácskozása is.

A jól működő társadalmi ismeretterjesztést, a művészeti befolyásolást, az olvasóvá nevelést azonban csak akkor végezhetjük eredménnyel, ha ismerjük „fogyasztóinkat”, nehézségeiket, amelyekkel meg kell birkóznuk egy könyvvel, filmmel, színdarabbal való találkozásuk alkalmával, s ismerjük népművelői-könyvtárosi ismeretterjesztő munkánk eredményességének feltételeit és tudjuk feladatait is.

Sokszor írtam már a Könyvtáros hasábjain az olvasói igények különféle fajtáiról, a befogadói magatartástípusok különböző problémáiról is értekeztem. Sosem szedtem azonban összefoglaló csokorba azokat, nem állítottam szembe a könyvtárosi-népművelői munka feltételeivel. Ebben a tételes felsorolásban, rendszerbe állításban és szintetizálásban, amelyre most vállalkozom, lényegében erre teszek kísérletet. Az olvasói magatartások különböző típusúháiról ejtek szót (kitekintve egy-egy utalás erejéig a társművészetek területeire is!), írásom második részében pedig megkísérlem lajstromozni a népművelési munka sikerének legfontosabb feltételeit.

Kezdjük hát!

1. Az első számú, s nyilván bizonyításra nem szoruló veszélyhelyzetet az olyan állapot jelenti, amelyben egy-egy társadalmi csoport *teljesen kívül marad a művelődés, a művészettel való találkozások köre*in, azaz ha a befogadó és a műalkotás kapcsolata teljes egészében *negatív*. (Ezt a társadalmilag ma már nem gyakori szituációt — hiszen a Rádió, a Televízió, a tömegkommunikációs eszközök korában ez már alig fordulhat elő a nem olvasó emberekkel sem — csupán a sor teljessége kedvéért említem.)

2. *Ha a befogadók és a mű kapcsolata torz*, tehát vagy az alkotásban vagy a műalkotást elsajátító magatartásban mutatkozó sajátos „deformálódás” miatt a kapcsolat két tagja között sem pszichológiai síkon, sem esztétikai síkon nem jön létre a kívánt kontaktus. (Lásd: A siker és fajtái. = Könyvtáros, 1967. 5. sz.) Azaz:

a) ha a szellemi befogadás, a potenciális esztétikai elsajátítás képessége csak egy „*művészet alatti területen*” működik, az egyén a maga pszichés fejlődésének adott szintjén csak erre képesített. Magyarán: a giccsművek, az ún. irodalmi „ponyvák”, zenei közhelyek, kommersz filmek köréhez kapcsolódik, de a befogadó nem ritkán abban a tévhitben él, hogy „művészeti” élményben van része. Ezt a művek nem egyszer sugallni is próbálják (a giccs álfilozófiája, a képzőművészeti giccs „szépsége”, „derűje”, a zenei giccs „érzelmessége” stb.).

b) Az előző befogadói magatartáshoz hasonló veszély lehetősége rejlik abban az álláspontban, amikor az olvasó, néző, zenehallgató *a művészetet és a szórakoztatóipart azonosítja*. (Lásd: Művészet — szórakoztatóipar — reklám. = Könyvtáros, 1967. 5. sz.)

Ezen a szinten már nem a giccs megtévesztő effektusai működnek. Az ilyen reakció-típusú befogadó nem ártatlan áldozata már a művészet alatti, álművészeti konstrukcióknak, hanem bizonyos tudatossággal kötelezi el magát a varieté, a cirkusz, a kabaré, a sekélyes zene mellett (az „árs” helyett az „artistát” választva), tudatosan utasítva el az ún. „komoly” művészetet, a „fajsúlyos” irodalmat, a „nehéz” muzsikát. Ideológiája is pontosan kidolgozott: az ilyen befogadó „pihenni akar”, „szórakozni akar”, van az életben elég gond, baj — a „művészet a kikapcsolódást nyújtja számára”. Az ilyen típusú befogadó vagy esztétikailag műveletlen, vagy gyermekét lelki-alkat; aki nem tud kinőni az infantilis, vagyis gyermekkorban természetes állapotból, ezért leggyakrabban úgy éli át az általa kiválasztott élményt, hogy *behelyettesíti magát* az olvasott, látott, hallott mű hőségének helyzetébe, sorsába, az eléje kerülő helyzetbe. (A táncdal „csak hozzá szól”, „éppen azt fejezi ki, amit ő gondol”, az artista

olyan erős, ügyes, amilyen ő szeretne lenni, a regényhős olyan agyafurcan csinálja meg a maga karrierjét, amiféleképpen ő is vágyja stb.) Ez az önbehelyettesítés, azonosulás elzárja a tragikus művek befogadásának útját, hiszen az olvasó, a filmnéző, a vélhetőleg nyercs, rokonszenves hős mellett pártoskodik, ezért annak minden kudarcát személyes megcsalatasáaként élné át, tehát a regénynek, filmnek, színdarabnak minden efféle fordulatától idegenkedik. A katarzis — egyebek között a benne rejtőző tragikus mozzanatok és a mű felületes, egyoldalú átélése miatt — az ilyen olvasó, néző számára teljesen idegen. A jó befejezés, a „happy end” viszont — mint a katarzisznak elsatnyult, kilúgozott formája — feltétlen követelménye az ilyenféle befogadói magatartásnak, a sikernek. Az idillizálás, az illúzionizmus felkeltése, az ábrázolt „konfliktusok” olcsó lezárása: ez a mű sikerének elengedhetetlen feltétele ebben a közönségrétegben. (Lásd: A múltól a műélmenyig. = Könyvtáros, 1967. 4. sz.)

c) Harmadsorban: gyakran megtörténik, hogy a befogadó képes ugyan valódi művészi értékek elsajátítására, de „*nevőkészüléke*” *csupán egyetlen irányzat* (esetleg műfaj) *hullámsávján működik*. Jellegetes példája ennek az a — közelmúltban több olvasásszociológiai vizsgálat által bebizonyított — helyzet, amikor a befogadó *csak a romantika* mesebonyolítását, jellemrajzait, konfliktusmegoldási sztereotípiáit fogadja el (az ún. „Jókai-kultusz” problémája), s a realista műveket azért utasítja el magától, mert *azok nem elégítik ki a romantikus irodalom által már korábban a saját képére formált igényeit*. A realista mű — romantikus „elvárásokkal” olvasva, azokhoz mérve: befogadói csődöt jelent (és a befogadói elutasítás tükrében természetesen alkotói fiaskót is)!

Az önbehelyettesítés, az azonosulás, a giccs, a ponyva, a kommersz-film, a sekélyes könnyűzene után legkönnyebben a romantikus alkotások befogadásának hatásmechanizmusában kaphat nagy teret. A fekete-fehér ábrázolási módszer, a hősök és helyzetek egyértelműsége, szélsőségsége könnyűvé teszi az olvasó ítélkezését és azonosulását. A realizmus összetett hőstípusai, akik belső ellentmondásaik között őrlődnek, nem teszik lehetővé a könnyű önbehelyettesítést. Természetükből következő felemáságuk, gyakran tragikus sorsuk gátlás alá helyezi az önbehelyettesítési törekvéseket, a művet pedig elidegenítik a romantikától áthatott befogadóktól. A mű megoldásának módja nem kevésbé befolyásolja a közönség állásfoglalását: a kritikai realizmus kiuttalanságával szemben a romantikus alkotástól többnyire megkapják az erkölcsi igazságszolgáltatást, a valamilyen szintű katarzist. (A konzumirodalom happy-end-receptje is ezen a szükségletfelismerésen alapul.) A realista művész nem engedheti meg magának a mű logikájával ellenkező „Deus ex machinát,” az előzményekből nem következő álfeloldást. „A művészt nem befolyásolják az átlagnézők (olvasók) illúziói és spontán igényei, és amikor a mese egy olyan válaszúthoz érkezik, ahol *vagy* a valóságot, *vagy* a néző „reményeit” kellene követni, ott a valóságra apellál és kegyetlenül széttöri ezeket a reményeket. Az alkotáson keresztül a valóság fog kézen. s ha kell, kényszerít rá, hogy lássam és belássam törvényeit” — mutat rá Földes Anna egyik tanulmányában.

A realista művészetnek az olvasók igényeiben mutatkozó viszonylagos visszaszorulásában bizonyára ennek is része van. Ezt a happy end-vágyat a romantika legtöbbször ki is elégíti, hősei — ha áldozatok árán is — révbe jutnak. Mit kezdjen viszont e szempontból az olvasó például a kritikai realizmus öngyilkos-hőseivel?

Megismételjük, mert itt is el kell mondanunk, hogy a happy end-kultusz veszélye rendkívül nagy: elzár a valóságtól, mert elhazudja a konfliktusokat, súlytalanná teszi őket, leszűkíti és egyoldalúvá teszi ízlésünket, elhatárol a tragikum művészi élményétől, az igazi katarzistól, s egymáshoz közelíti az irodalmat és a szórakoztatóipart, illetőleg elmosza a közöttük levő határokat.

Mindennek azonban a befogadók nincsenek tudatában. Sőt — iskolai tapasztalat — olyan alapvető félreértésben élnek, mintha a happy end magasrendű művészi eszköz volna. E tévhit táplálója irodalomtanításunknak egy tömegesen félreértett sablonja, az ún. „kivezető út” emlegetése a szocialista realizmus kapcsán. Ezt a kivezető utat a diákok többsége valamilyen happy end értékben értelmezi, s mivel ez szinte az egyetlen döntő különbség, amit a kritikai és szocialista realizmus megkülönböztetéseként tanulnak, rendkívül nagyra értékelik, sőt hovatovább a szocialista-realista irodalom egyik kizárólagos jegyeként minősítik.

Még egyszer megjegyezzük: a romantikus művek hatására alakult ízlés viszonylag könnyebben ad helyet a giccs-effektusoknak, mint a realizmusra alapozott. A könnyű azonosulás ugyanis a giccsnek is alapvető hatáslehetősége. A befogadó azonosulásvágya a giccsíró mindenkire érvényes „közhelyigazságaival” találkozhat, s ez a befogadási igény és olcsó írói fogás kikapcsolhatja az olvasó kritikai kontrollját.

Rokon a romantikus és a giccses ábrázolás abban is, hogy mindkettő árnyalat nélküli színekkel dolgozik. Aki a romantikus irodalomnál ezt elfogadja és megszokta, nem bizonyos, hogy észrevételezi a giccsnél! A romantikus műveken felnőtt olvasó

gyakran nem ismeri fel a bestsellerben fellelhető, a romantikus ábrázolással rokon, értékvesztett művészi eszközöket (érzelmekre hatni akarás, különlegesség keresés, nyelvi túlfűtöttség stb.).

d) Gyakori az a téves befogadói alapállás is, amely *a művészetet pusztán információforrásnak fogja fel*. Ilyenkor a mű értékét kizárólag az ismeretközlés gazdagságán mérik (útleírások, útifilmek, illetve pl. Passuth László „kultúrhistoriai adatainak” bűvös vonzereje). A befogadók jó része kizárólag ismereti elemeket keres a műben, elsősorban ezek nyerik meg, s ezért nem rezonálóképes az érzelmi hatásokra, sem a forma művészi voltára. Ez a fajta „racionalizált” befogadás részben az iskolai művészeti oktatás intellektualizált jellegével függ össze, részben korunk sajátos jelensége. Az ilyen befogadó általában kevésbé érzékeny az irodalomban a lírára, a pszichológiai regényre, a zenére, a nem-ábrázoló képzőművészeti alkotásokra, a „modernség” megvető jelszavával körülkerített és meghatározott „értelmetlenségekre”. (Az ő számukra is „hangzavar” Bartók zenéje, hogy Illyés Gyula kifejezését vegyük kölcsön.)

Megítélési rendszerük gyakran nem csupán intellektuális, hanem *spekulatív* is. A művészet sokarcúságából egyetlent (az információhordozást) emelik ki, abszolutizálják, s nem egyszer csak a tudományos megismerésben jogos elvárásokkal szembeítik a művet. Az ilyen, esztétikán kívüli szempontrendszernek a művészeti alkotás természetesen nem képes megfelelni. Nem csodálható, ha a befogadót a művek nagy százaléka nem elégítheti ki, nem juttathatja valódi élmény birtokába, s lassan a művészetet lenéző magatartásra hangolja.

e) Míg az előbbi befogadói típusnál az érzelmi átélés hiányát róttuk fel, a következők ellenkezőjénél éppen a *túl érzelmes részvétel* veszélyeire kell felhívunk a figyelmet. Számos tapasztalat bizonyítja, hogy az azonosulás élményfolyamatában az olvasó, a néző olyan fokon szubjektívizálja az adott művet, hogy az hatásában már megszűnik objektív esztétikai és etikai értékek hordozójaként működni. Helyette az olvasó, a befogadó egy eltorzult én-központú élményt teremt. Ebben az esetben az objektív mű eléri a lehető legnagyobb hatást, de a kritikai elemeket sem nélkülöző, a szubjektív befogadáshoz szükséges azonosulás-távolságtartás egyensúly nem jön létre, s emiatt a műalkotás tárgyilagos megítélése lehetlenné válik. (Főképp: szentimentális regény, vers, zenemű, képzőművészeti alkotás!)

Lehetne még ezt a felsorolást tovább is folytatni, gyarapítani a sikertelen műbefogadási típusok számát. Ám azt hiszem, a fentiekből is kiderül: a művészettel nem találkozókkal mellett az olvasóvá nevelésben a *népművelésnek, az ismeretterjesztésnek főképpen a művészetbefogadóknak azokra a tömegeire kellene figyelni, akik az esztétikai alkotáshoz művészetén kívüli elvárásrendszerrel közelítenek* (művészet alatti, szórakoztató ipari, tudományos-informatív stb.), *akik a művészetnek csupán egyetlen területét voltak képesek eddig meghódítani* (lásd a romantikus igény egyeduralkodóvá tételéből adódó torzulások példáját), *akik megbontják a műalkotás összetett egységét* (csak az információtartalomra, avagy a sztorira figyelnek — esetleg csak a formára: egyes „modernista” irányzatok snobjai), *akik kirekesztik az érzelmi átélést, akik túl érzelmesen és szubjektíven vesznek részt az elsajátításban, hasonlóképpen akik csak a műre figyelnek, s akik csak önmagukra*.

Az ellentétpárok további felsorolása helyett, azt hiszem, ideje szétnézni egy hasonló tömör felsorolás erejéig még az ismeretterjesztés, a népművelés területein is: mi kell, mi kellene a fentiek megoldásához, vagy legalábbis a területükön szükséges előrelépéshez.

Azt gondolom, hogy a művészeti ismeretterjesztés (szűkebb területünk), a népművelés (tágabban fogalmazva) akkor mond csődöt, akkor kerül zsákutcába, ha az alábbi öt eset valamelyike fennforog. Tehát:

1. *Ha a népművelés* (maradjunk e tágabb fogalom mellett) *nem tudja, mit kellene csinálnia*. Azaz: a népművelői ismeretterjesztői munka nélkülözi a legfontosabbat, az *átgondolt elvi koncepciót*.

Bízom benne, hogy ennek kialakításában az országos népművelési konferencia, a könyvtárosok országos tanácskozása fontos lépés volt. Mindazonáltal szükségesnek látszik időről időre felülvizsgálni a kialakított, átfogó terveket, hiszen urbanizálódó, iparosodó társadalmunk átrétegződése — ha le is lassult — nem állt meg, az állandó életformaváltás szakaszában élünk, mindez pedig döntően befolyásolja a művelődési igények és szokások alakulását.

2. *Ha a népművelés nem tudja, mit csinál*: azaz igen súlyos helyzet áll elő, ha a népművelési-ismeretterjesztési munkának nincs meg az állandó visszajelzési kontrollja, a hatékonyság ellenőrzésének a lehetősége. Ehhez rendszeres *szociológiai* (életmód-, munka-, izlésszociológiai stb.) és *lélektani* (művészetszociológiai) vizsgálatokra lenne szükség, nagy mintavétellel, korszerű feldolgozási móddal, reprezentatív eredményeket biztosító feltételekkel.

3. *Ha a népművelés dolgozói nem tudják, hogyan csinálják teendőiket*: azaz ha

a koncepcionálisan irányított, szociológiai visszacsatolással ellenőrzött, tudományosan (lélektanilag) megalapozott vizsgálatokra nem épül rá gondosan kidolgozott módszer, nem áll rendelkezésre képzett szakemberek serege, ha nem jön létre a kapcsolatteremtés lehetősége a közönséggel. Azt gondolom, világos, hogy az olvasónevelési, az ismeretterjesztési munka új szakaszához nemcsak korszerű elképzelések, de új, korszerű módszerek is szükségesek.

4. Ha a népművelés dolgozói nem tudják csinálni azt, amit csinálniuk kellene, azaz nagy problémát jelent — s megítélesem szerint ez még hosszú ideig gondot fog okozni —, ha nincs meg a feladatok elvégzéséhez szükséges anyagi bázis, olyan pénzügyi fedezet, amely lehetővé teszi a korszerű módszerek bevezetését, illetve másrészt: ha a népművelésben, ismeretterjesztésben működő társintézmények (könyvtárak, Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, Népművelési Intézet, Magyar Filmtudományi Intézet, Színház-történeti Intézet, KISZ, múzeumok stb.) pontos szervezeti és funkcionális koordinálása nem valósul meg. A feladat-egyeztetés, az erőösszevonás hiánya aligha jelent ma kisebb gátat, mint a gazdasági keretek korlátozott volta!

5. Végül: ha a népművelés egyedül csinálja azt, amit csinálnia kell, tehát nem építhet az iskolai képzés, az általános esztétikai iskolázottság eredményeire megnyugtató módon. Az iskolai művészeti nevelés új elmélete, de főleg új, korszerű gyakorlata nélkül a „felnőtt” népművelés, olvasóvá nevelés, ismeretterjesztés minden szándéka meddő, minden harca szélmalomharc. A könyvtár, az iskolán kívüli népművelés és ismeretterjesztés egyedül soha sem lesz képes megfelelni azoknak az igényeknek, amelyeket korunk napról napra egyre magasabbra helyez.

Véleményem szerint, az olvasóvá nevelés programja — talán a fentiekből kiderül — igen soktényezős társadalmi feladat, amelynek megoldásában az érdekelt szervezeteknek, az iskolának, az iskolán kívüli népművelésnek, ismeretterjesztésnek valamilyen hatástényezőjét együtt kell mozgatnunk. A könyvtár nem boldogul az iskola nélkül és viszont, s egyik sem léphet előre átfogó népművelési koncepció és jól működő ismeretterjesztői gyakorlat nélkül.

Egymásra vagyunk utalva — tanárok, könyvtárosok-népművelők —, s nem homogén közegben kell dolgoznunk: az olvasói igények, a könyvvel való találkozás „típushibái” minden esetben más-más fajta „gyógy módot” igényelnek. Ennek érdekében fogalmaztam a fenti „látéletet”, gyűjtöttem össze az olvasói-befogadói hibajegyzéket is.

Bölcs István

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozói nemrég búcsúztak az eredményekben gazdag évtizedek után, betegsége miatt nyugalomba vonuló Bikácsi Lászlónétól.

Bikácsi Lászlóné 1951 óta

Bikácsi Lászlóné nyugalomba vonult

dolgozott az FSZEK különböző könyvtáraiban. 1953-tól a központ módszertani osztályának munkatársaként a gyermekkönyvtárak kérdéseit tanulmányozta, utóbb pedig egyik legfáradhatatlanabb létrehozója lett a fővárosi gyermekkönyvtár-hálózatának. Eredményeinek elismeréseképpen kapta meg 1958-ban a „Szocialista Kultúráért” kitüntetést, 1965-ben „Kiváló Népművelő”, 1969-ben az FSZEK „Kiváló Dolgozó”-ja lett, 1971-ben pedig a Munka Érdemrend ezüst fokozatával tüntették ki.

Az egykori polgári iskolai tanárnő könyvtárosként is elsősorban pedagógus maradt, ezért viselte szívében a 6–14 évesek olvasóvá nevelésének ügyét, s az ehhez szükséges könyvtárak

megteremtésének gondját. Gyakorlati, szervező, irányító, ellenőrző munkája mellett elméleti tevékenységet is folytatott. 1968-ban jelent meg „Gyermekkönyvtárak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár történetében” című kötete, melyet kritikusa, Vargha Balázs (Könyvtáros, 1969. 4. sz.) „szenvedélyes gyermekkönyvtár-történetnek” nevezett, s mely gazdag dokumentációval mutatta be Szabó Ervin törekvéseit és az azóta megtett utat.

Bikácsi Lászlóné lapunknak is rendszeres cikkírója volt, gyermekkönyvtárakról, könyvekről, olvasápszichológiai kérdésekről szinte valamennyi évfolyamunkban megtalálhatók határozott állásfoglalást tükröző írásai.

Beszélgetés Vitányi Ivánnal

Több mint negyedszázaddal ezelőtt találkoztam vele először, valamelyik népi kolégiumban. Szervezett, irányított, előadásokat tartott a többieknél pár évvel idősebb, de sokkal többet tudó és még több tapasztalattal gazdagabb pályatárs buzgalmaival. Ha gondolkodásában talán nem is volt romantikus, külső megjelenése, fellépése úgy formázta az „ifjú forradalmárt”, ahogy azt egykor a romantika nagy írói megálmodták. Száguldott, mint a szél és lobogott, mint a szélsodorta láng. Futtában mondott szavai azonban mindig gondolatsorokat indítottak, töprengésre készítettek, frázist, üres mondatokat, mástól készen átvett gondolatokat sohasem hallottunk tőle. Személye köré igaz legendákat szőtt a hír: tudtuk, hogy részt vett a fegyveres ellenállásban és hogy Sopronkőhidán Bajcsy-Zsilinszky Endre neki adta át utolsó vacsoráját.

Rég történt mindez.

A fiatal forradalmárból korunk egyik legtöbbit alkotó, legsokoldalúbb kutatója lett.

Filológus, esztéta, művészet-szociológus, -pszichológus, a Valóság egyik szerkesztője, több tudományos mű írója. Vajon mi rendezi fegyvelmezett összhangba, mi integrálna ezt a sokféle hívó érdeklődést és miként fékezi meg benne az író s a publicista a tudóst, hogy írjon bármiről, mindig közérthetően, világosan fejezze ki magát?

Keresztmetszet-tudomány

— Valaha történész akartam lenni és színész. 1943-ban egyszerre iratkoztam be a bölcsészkarra és a színiakadémiára. Hosszú volna elmondani, miért és miként ábrándultam ki mind a kettőből, csupán annak érzékeltetésére említem, hogy együtt vonzott a tudomány s a nyilvánosság — talán innen maradt a közérthetőség törekvése. A történelmi stúdiumokat aztán felváltotta a „történelem csinálás”, vagyis a mozgalom, a színészi ambíciók pedig megfelelő kielégülést találtak Muharay Elemér népi táncgyűjtésében. Érdeklődésem azonban nem olyan szerteágazó, mint amilyennek látszik. Amikor pszichológiából szociológiába, szociológiából filozófiába, filozófiából publicisztikába, abból pedig félig meddig irodalomba váltok: nem különböző dolgokkal foglalkozom, hanem — legalábbis szándékom szerint — egyetleneggyel: a jövő anatómiájával.

— „Keresztmetszet-tudomány” az enyém, azt vizsgálja, hogyan hat az emberre a művészet. Napjainkban, a résztudományok szakosodásának korában érvényesül az

antitézisként fellépő ellen-tendencia is: kialakulnak az integráló keresztmetszet-tudományok.

— Akkor tehát ennek a tudománynak kell felelnie arra, hogy korunk hajsztolt, információözönben élő embere miképp találja meg belső rendjét és a személyiségéhez illő művelődési formákat?

— Nem olyan egyszerű ez, és nemcsak tudományos kérdés. Ma, legalábbis rendkívüli következetesség kell ahhoz, hogy valaki a modern nagyvárosi élet ezerfelé húzó hálózatában, végtelenül differenciált viszonylatainak az egyes embert szinte gúzsba-kötő rendszerében képes legyen életét egy célra összpontosítani. Elég körülnézni, hogy lássuk, milyen kevésnek sikerül! Hányan rohannak egész nap, hogy minden kapcsolódási pontjukon betöltsék a csavar és a fogaskerék szerepét és aztán este fáradtan dőljenek ágyba. Mit tettek ebben a rohanásban? Nem tudják már. Úgy érzik, lelkük mélyén is csak kapcsolatok vannak, de kétséges, hol lelhetik föl önmagukat. Minden ember szükségképpen belekerül a végtelenül differenciálódott viszonylatok fojtogató hálózatába. Hogy e hálózat rendszerét megérthessük, ahhoz „csak” ész kell, de a szembehelyezkedéshez, ahhoz, hogy mindig előtérbe tudjuk tenni a fontosat, a nagy összefüggések láncába kapcsolódót, az már következetesség, sőt hősiesség dolga. Igen, ez a kommuniszták hősiessége, amely a tudósokéhoz és az anyákéhoz hasonló: szembehelyezkedni a megszokás, a kialakult és kiürült viszonyok makacs konzervatívizmusával.

— De mi tehetné ilyen, a hétköznappal önmaga emberségéért vívó hőssé az átlagembert? Akár az átlagos értelmiségit is?

A mikroközösségek korát éljük

— Egyetlen szó felel rá, mondhatnám varázsszó: a közösség. Az ember természetes lételeme. Enélkül nemcsak művelődni, de létezni is nehezen tud. A magányossá vált ember szenved és keresi a kiutat.

— És nem találja. Hiszen még nálunk, a kollektívnek remélt társadalomban is sorvadoznak a közösségek. Vagy csak formálisak és úgy tesznek, mintha volnának!

— Valóban. Azonban a közösség vágya — legalábbis a fiatalokban — eleven, s ez reményt ad arra, hogy előbb-utóbb valamiképp a formákat is megtalálják. Nálunk 1945 után valósággal fellángolt a közösségi érzés. 1949-től kezdve kialudt ez a tűz, elfojtották. Ez rosszabb volt, mintha a kezdeti lobogás nem is lett volna — legalábbis az újrakezdés szempontjából. Most már azonban újra látjuk jeleit a spontán közösség-teremtés törekvéseinek és elsősorban éppen a művelődés terén. Ez érthető is, hiszen a termelési és világnézeti közösségek szükségképpen heterogének. A művelődési közösségek azonban az azonos érdeklődés belső kohéziójától forrnak össze. Ezt látjuk az iskolai színjátsoknál (szerepük hasonló 18. századbeli őseikéhez), a Röpülj páva köröknél, az olvasóköröknél, s a beat-rajongóknál is. A spontán nekiindulás után jön a nagy kérdés: hogyan tovább? A második lépcsőnél szerveződés kell, ez elkerülhetetlen, de itt fenyeget a túlszervezés veszélye, a hivataloskodás, mely esetleg megöli a spontaneitást és hamvába hull az egész. Igen sokszor a szervező, vezető egyéniségeknek múlik egy-egy közösség sorsa. Itt vannak például a páva-körök. Futótűzként szerveződtek. Meg is maradtak ott, ahol vezetőre találtak. De szétestek, ahol egyedül Vass Lajosra számíthattak. Ő tavaly 4000 levelet kapott. Hogyan válaszoljon ennyi levélre, hogy jusson el ennyi helyre? Nincs apparátusa, hivatala, titkársága. A helyszínen kell megtalálni a vezetőket, legyőzni, megoldani a konfliktusokat, mert konfliktus nélkül nincs közösség, mint ahogy egyén sincs belső konfliktusok nélkül: a kollektívum egyik, feszültségoldó szerepe éppen az, hogy az egyén belső összeütközéseit kivetheti magából a tágabb körbe, s már ettől is harmonikusabb lesz.

— Tapasztalatai szerint ma a közművelődési könyvtárak képesek lennének erre a spontán közösségteremtésre?

— Tapasztalatom alig van, bár hallottam ilyen jelenségekről. De azt hiszem, feltétlenül ezt kellene tennünk. A sokrétű művelődés központjaiként magukhoz vonzani az eleven szellemű embereket, főként a fiatalokat és vitaesteken, klubfoglalkozásokon megadni nekik az élet eleven melegével teli csoportok szerveződési alapját.

— A könyvtári statisztikák szerint a legutóbbi évben csökkent az előadások, író-olvasó találkozók résztvevőinek száma. Ugyanakkor most, úgy látszik, a kis, homogén csoportok idejét éljük.

— Igen. Két hasonlóképpen jó hangulatú, értelmes vitánk vettünk részt — Nyíregyházán és Nyíregyházán, ahová a Valóság szerkesztőségét hívtuk meg.

— Hogyan értékelik a folyóiratot? Ugyanolyan kíváncsian várják és olvassák, mint a fővárosban?

— Ugyanúgy. Ez talán annak köszönhető, hogy egy évtized során sikerült kialakítanunk azt a közérthetően tudományos nyelvet, amely minden értelmiségi olvasó szá-

mára élvezhető. Azonkívül: nem kerülgetjük a talányos gondokat, hanem a legkülönbözőbb témakörökben, de mindig az időszerű kérdések sűrűjébe igyekszünk csapást nyitni. Ez nem a szenzációk, vagy a „rázós” dolgok vadászatát jelenti, de nem is holmi ellenzéki eskedést.

Hamis illúziók nélkül

— A második prométheuszi forradalom c. esszégyűjteményében többször említi, hogy ma közelebb áll ifjú önmagához, mint az elmúlt évtizedek során bármikor. Mit jelent ez? Csak az élet delének szokásos nosztalgiaját, vagy egy valóságos alapokból előtörő, a régire emlékeztető életérzést?

— Az utóbbit. A belső szabadság visszanyerését. A belső szabadság előfeltétele, hogy az ember ne hazudjék önmagának. Ezt az előfeltételt vesztettem el két évtizeddel ezelőtt. Aki pedig nem tud önmagával szembenézni, az elveszti saját magát. A szituáció azóta megváltozott. Ma ifjúságom szenvedélye és szabadsága él bennem ismét.

— Több bölcsességgel és kevesebb illúzióval. Milyen heves közgazdasági vitát folytattunk valaha a pénz szerepéről...

— ...és milyen fantasztának látszom ma önmagam előtt akkori érveléssel. Hát igen, családom megszaporodott, az utóbbi öt évben két gyermekem született, most cseréltem lakást. Az átlagosnál nagyobb jövedelmű értelmiségi létemre is csak családi örökség segítségével voltam képes erre. De mit mondtam volna annak, aki 1945-ben azt állította volna, hogy én 25 év múlva a nagyapám munkájából szerzek magamnak egy, a munkámhoz nélkülözhetetlen dolgozószobát? Orditottam volna, hogy én semmiféle magántulajdont, örökséget, megszolgáltatlan vagyoni gyarapodást el nem fogadok, sőt az ilyesfélét a mi társadalmunkban meg fognak szűnni, majd csak az öregebbek emlékeznek rá. Félreértés ne essék: nem vádolok senkit, csak magamat és a hozzám hasonlóan gondolkozókat: illúziók rabjai lettünk. Jobban kellett volna tudni, hogy az átmenet társadalmá árutermelő társadalom, törvényei tehát minden emberre érvényesek. Aki nem akar hippi-módra kivonulni a társadalomból, hanem beilleszkedve, kommunistaként át akarja alakítani, annak, ha fogszikoragva is, de alkalmazkodni kell hozzá. Mert legbölcsebb a felületen alkalmazkodni, hogy minél szabadabbak maradhassunk belül.

Zene és irodalom

— Csakhogy ennek a belső szabadságnak alapföltétele a műveltség. Valaha arról is illúziókat tápláltunk, hogy gyorsan, könnyen minden hazánkfíát kiműveljük, csak iskola és ingyenes oktatás kell hozzá. És most látjuk, hogy mi minden kellene még. A könyvtárosok nagy dilemmája, beszerezzék-e a lektúrt, a ponyvairodalmat, kielégítsék-e a közönség igényét, hogy az bármiképp, de odaszokjon a könyvtárba? Dehát érdemes-e? Lesz-e valaha is az igazságot kereső, igazi értékeket élvező ember a giccs-fogyasztóból? Mit szól ehhez a művészet-szociológus?

— Nem tudok tanácsot adni a beszerzéshez. De el tudom képzelni, hogy az igazán tehetséges, jó pedagógiai érzékkel rendelkező könyvtáros, ha ideje és tere van hozzá, el tudja vezetni az irodalomhoz az értelmesebb ponyvaolvasót is. Am hiába várjuk, hogy az magától is odataláljon. Most egyébként igen izgalmas vizsgálatokkal foglalkozunk — egy munkacsoporton belül — és le is zártunk már ilyeneket. A fő kérdés az volt, hogy milyen típusú alkotások férnek össze, honnan hová visz az út? Kétszáz, régebben zenei általános iskolát látogatott fiatal különböző kérdésekre adott válaszait hasonlítottuk össze kétszáz olyan ifjúéval, akik nem zenei iskolába jártak. Az eredmény meglepő volt: az egykori zene tagozatosok nemcsak zenei kultúrában, de irodalmi ízlésben is messze meghaladták társaikat. Természetesen a zenei nevelés hatása is fontos, de nem szabad elfelejtenünk, hogy ide eleve válogatott társaság került, és „válogatott csapat” volt a tantestület is. A zenei ízlésről mindenesetre bizonyosodott, hogy a beat kedvelése igen jól megfér a klasszikus zenével, Bach-hal, Bartók-kal, Beethovennel. A magyar nóta kedvelői azonban süketek voltak a népdalra szintúgy, mint a klasszikusokra.

— Az irodalmi kérdéseknél milyen összefüggések mutatkoztak? Hiszen köztudott, hogy maga Babits, a „poeta doctus” is szerette a detektívregényt, a mai krimi ösét!

— A modern ember kikapcsolódást keres különböző stressz állapotából, és akkor krimihez, esetleg Rejtőhöz nyúl. Am ha nem olyan fáradt, Horatiust olvas, Arany Jánost vagy Illyést. Az ellentét nem itt, hanem a giccsnél, a lektúrnél található. Berkesi olvasója nem igen vesz más klasszikust a kezébe, mint legfeljebb a XIX. század romantikusait, azokat is csak a story kedvéért. A legnagyobb baj, hogy a fiatalok nem

értik, nem érzik, hogy mi mért jó vagy rossz. A cselekményt látják, s nem az ábrázolást.

— Túlságosan a természettudományokra orientált középiskolai oktatásunk is felelős ezért, kevés a magyaróra — s ezen is ritka a jó műelemzés, inkább „élveboncolás” folyik, ami tönkreteszi a mű hatását —, és főként a fiatalok szabad ideje hiányzik: a legérdeklődőbb diák is legfeljebb lopott perceket szánhat olvasásra. A gondolkodásról nem is szólva. Mert ebben a korában kezdene az ember tűnődni a világ dolgain — miként ezt Vitányi Iván Széltenger c. memoár-regényében is láthatjuk.

A Széltenger hitele

— Mivel hogy az tulajdonképpen pszichológiai ábrázolás; a régi lelkiállapotok, érzések és gondolatok rekonstrukciója.

— Sikerülhet-e 25 évvel később föltámasztani hajdani magunkat, utólagos bele-magyarázások nélkül?

— Azt hiszem, igen. Jó a memóriám, már egy-másfél éves korom élményeire is emlékszem, ami egészen ritka. De azért igyekeztem ellenőrizni magam, megkérdeztem igen sok ismerősömet és barátomat — mintegy száz embert —, s az egybevágó emlékeket (nemcsak az eseményekről, hanem a beszélgetéseinkben lecsapódott érzésekről, gondolatokról is) hitelesnek fogadtam el.

Vallanak a slágerek

— Érdekes pszichoszociológiai vizsgálatokat említett előbb, melyeken most dolgozik. Mondana ezekről még valamit?

— Szívesen! Az egyik feladat: 35 év legnépszerűbb slágereit tanulmányoztuk, mit fejeznek ki, hangulatukban miként tükröződik a kor változása. 1945 előtt ideg-feszültségben, veszedelemben éltünk, a slágerek tehát a maguk módján bölcselekedtek és borzongtak: „Csak egy nap a világ”; „Az ember egy léha, egy könnyelmű senki”; „Ez lett a vesztünk, mind a kettőnk veszte” — és így tovább. 1945 után visszatért a slágerbe a szerelem és a sentimentalizmus (pl. „Csupa könny a szobám”). Ma úgy látjuk, hogy az érzelemtúltengés visszaszorult. Akad ugyan még „Kislány a zongoránál”, de a slágerek többsége tényszerűbb, célratörőbb lett: a „Nem várok holnapig” kezdetű például egészen nyíltan közli, hogy a türelmetlen szerelmes mivel nem vár holnapig. A tematika is kiszélesedett, a sláger populárisabb lett.

— A másik vizsgálat tulajdonképpen műelemzés: annak a 15 könyvnek a beható tanulmányozása, amelyeket az utóbbi években a legtöbb ember olvasott hazánkban. A névsor elég tarka: Jókai, Berkesi, Szilvási, Dumas, Hugo, Rejtő, Eric Knight, Gárdonyi művei. Itt nem az olvasókkal foglalkozunk, ők már leadták „szavazatukat”, hanem a műveket faggatjuk: mivel nyerték meg százezres tömegek tetszését.

— Várható kötetei?

— A Kossuth Kiadó számára készül egy irodalomszociológiai munkám. A jelen hazai állapotának ábrázolása mellett történelmi és nemzetközi át- és kitekintést is ad majd.

Vitányi Iván a maga számára úgy éli meg a permanens forradalmárt, hogy az ifjúság heves lobogását fáradhatatlan és megállást nem ismerő munkalendületté transzformálja. Az energia megmaradt és hajtóerővé vált, s a jól végzett munka megteremtette a lélek egyensúlyát.

Bozóky Éva

K Ö N Y V E I

A könnyű műfaj. Kossuth, 1965.

A tánc. Gondolat, 1963.

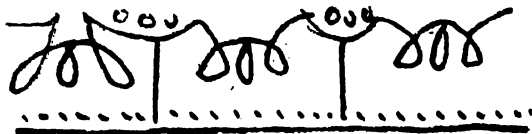
A zene lélektana. Gondolat, 1969.

Széltenger. Szépirodalmi, 1969.

Beat (szerzőtársakkal) Zenemű, 1963.

A zenei szépség. Zenemű, 1971.

A második prométheuszi forradalom (esszék, tanulmányok, cikkek). Magvető, 1971.

Huszonöt év magyar drámája 2.

Az új magyar drámairodalom kibontakozása, hasonlóan a szépirodalom többi műfajaihoz, 1957 után történt. Ekkor, a kulturális politika teljes koncepciójának átszervezése után, az irodalmi és színházi élet irányító szervei és műhelyei általában arra biztatták az írókat, hogy műveikben a jelen valóságának és összeütközéseinek hiteles képét adják, s hogy legjobb lelkiismeretük szerint dolgozzanak. Természetesen viták és problémák ezután is jelentkeztek egy-egy bemutató vagy nyomtatott megjelenés körül. A fejlődés mégis úgy hatott, hogy az értékes drámai művek előbb-utóbb a közönség elé kerüljenek. Először gyakran nyomtatásban, a folyóiratok lapjain, majd a színházak előadásában is. A színházi élet is megélenkült eközben. Valóságos műhelyek alakultak színházak és rendezők körül. A Nemzeti Színház, a Thália és a József Attila Színház sorra az új magyar dráma műhelye lett. A drámaírók tábora is megsokasodott; az addig is sikeres írók — Németh László, Illyés Gyula, Déry Tibor, Illés Endre, Hubay Miklós, Sarkadi Imre mellett új drámákkal jelentkezett Darvas József, Örkény István és Thurzó Gábor, színpadon is bemutatkozott Weöres Sándor, Szabó Magda, Dobozy Imre, Mesterházi Lajos és Vészi Endre, és megjelent a fiatalabb drámaírók nemzedék is, Csurka István, Szakonyi Károly, Kamondy László, Gyurkó László, Görgey Gábor és Eörsi István.

A műfaj fejlődése a modern dráma és a korszerű színpad módszereihez, technikai újításaihoz vezetett. Nagyban hozzájárult ehhez a fejlődéshez az is, hogy a magyar olvasó és a magyar színházi közönség megismerhette a modern dráma világirodalmi mestereit és teljesítményeit, sőt megismerkedhetett a műfaj legújabb kísérleteivel. A szocialista drámairodalmat olyan szerzők képviselték már, mint Bertolt Brecht, Ernst Toller, Visnyevszkij, Bulgakov és Mrožek. A nyugati drámát pedig O'Neill, Arthur Miller, Tennessee Williams, Anouilh, Sartre, Camus, Dürrenmatt, Max Frisch művei reprezentálták, nyomtatásban vagy a színpadon. Sőt az „abszurd dráma” nemzetközi sikert ért el például: Beckett és Ionesco művei is elérkeztek hozzánk. A nagyvilág drámairodalmával kialakított eleven kapcsolat azzal járt, hogy a magyar drámaírás hagyományos technikája is átalakult. Megjelent az epikus dráma, a váltakozó idősíkokon pergetett cselekmény, a narrátoros előadás és a groteszk.

Az új magyar dráma, s erre különösen az olvasó figyelmét kell felhívni, nemcsak a színpadon, hanem nyomtatott formában, *könyvekben és folyóiratokban* is hatott. A műfaj klasszikus mestereinek drámai életműve sorra az olvasók kezébe került. Így jelentek meg *összegyűjtött formában* Illyés Gyula, Németh László, Déry Tibor, Füst Milán, Tersánszky J. Jenő, Remenyik Zsigmond színpadi művei. Több kiadvány is közzétette Darvas József, Illés Endre, Hubay Miklós, stb. drámáit. A Magvető kiadó pedig külön sorozatban jelenteti meg a sikeres új magyar drámákat. Ebben a sorozatban látott napvilágot például Karinthy Ferenc, Gyárfás Miklós, Bárány Tamás, Kamondy László, Csurka István, Eörsi István darabjainak java. Az új magyar dráma mind szélesebb körben és egyre több figyelmet keltve jutott el az olvasóhoz.

Társadalom és dráma

Már az ötvenes évek közepének drámái is gyakran foglalkoztak a magyar társadalom valóságos konfliktusaival. Az évtized végének termése sem akarta véka alá rejteni ezeket az összeütközéseket, s különös figyelmet fordított azokra a helyzetekre, melyekben egy-egy ember szubjektív igazsága kerül szembe a történelem menetével, objektív fordulataival. Már ez az igény jelentkezett néhány olyan dráma műben is, melyek az 1956-os eseményekkel vetettek számot. Darvas József *Kormos ég*, Dobozy Imre *Szélvihar*, Mesterházi Lajos *Pesti emberek* című drámáira gondolok. Igaz, e művek a gyors reagálás igényével készültek, de bennük volt az a szándék is, hogy valóságos drámákat mutassanak be, valóságos emberi és etikai összeütközéseket állítsanak színpadra, s ne maradjanak meg az illusztráció fokán.

A hatvanas évek közéleti, ha szabad mondani, politikai drámái pedig még teljesebben bontották ki az új társadalom konfliktusait. Hubay Miklós *Késdobáló*kja az értelmiség, az új, népi eredetű értelmiség megváltozott közérzetét vizsgálta. Azét a réteget, amely a „fordulat éve” körül őszinte hittel és lelkesedéssel vett részt a társadalom küzdelmeiben, s a „személyi kultusz” hatására elfordult korábbi eszményeitől. Hubay azonban a remény lehetőségét is megmutatja, hisz abban, hogy e sokat próbált nemzedék magára talál.

Ugyancsak a közéleti bizalom van jelen Dobozy Imre *Holnap folytatjuk* című drámájában. Ez a darab a régi értelmiség helyzetével foglalkozik, a bizalom és a bizalmatlanság problémáját feszegeti. Annak az új politikának az igazságát hirdeti,

amely a hatvanas években, a konszolidáció sikere után bontakozott ki, s amely minden tisztességes embernek és törekvésnek helyet és feladatot kíván adni a társadalomban, a szocializmus építésében. Dobozy a nemzeti egység eszméjét hirdeti, ennek az eszmének éppen ő adott először nyilvánosságot a magyar színpadon. A „régí” értelmiségnek az „új” politika iránt táplált bizalmával, megújult munkakedvével, s közvetettebb módon ugyancsak a nemzeti egység ügyével foglalkozik Németh László darabja: az *Utazás*. E színműnek némiképp önéletrajzi, önvallomásos jelentősége van. Az író megváltozott helyzetéről tudósít, munkakedvéről, bizalmáról ad beszámolót.

Egy más társadalmi terület változásairól, problémáiról hoz hírt Darvas József sikeres drámája: a *Hajnali tűz*. Ez a dráma a parasztság nagymértékben átalakult életéről, az újjászerveződő termelősövetkezeti mozgalomról beszél. Annak az immár végleges fordulatnak a konfliktusait és küzdelmeit ábrázolja, amelynek során a magyar falu — annyi zökkenő után — az ötvenes évek végén újra a kollektív gazdálkodás keretei között helyezkedett el.

A társadalmi mozgás drámái ábrázolása kiteljesedett, de némiképp meg is változott. A sematizmus egysíki, álkonfliktusokat kieszelő színműírása után az új magyar dráma nagy figyelmet szentelt azoknak a szociális és közéleti változásoknak, amelyek elsősorban az emberi tudatban, az erkölcsökben idéztek elő konfliktusokat. A társadalmi átalakulással párhuzamosan, ennek következtében ugyanis egyre nagyobb átalakulással kellett számolni a szokások, az erkölcsök, az emberi kapcsolatok terén. Ezeket az átalakulásokat egész sereg színpadi mű kísérte nyomon. Mesterházi Lajos darabja: a *Tizenegyedik parancsolat* a hagyományos erkölcsi kódex elavulásával és egy új normarendszer kialakulásával foglalkozott. Hubay Miklós műve: a *Csend az ajtó mögött* az emberi élet céljával, az életnek tartalmat adó küzdelem etikájával vetett számot. Szakonyi Károly: *Életem, Zsóka* című színdarabja ugyancsak a mai társadalom alakuló erkölcsi tudatát vonta vizsgálatának körébe. E darabok általában arra is rávilágítanak, hogy az erkölcs terén milyen torzulásokat hoztak létre a dogmatikus-szektás politika évei.

Ez az erkölcsi és közösségi szempontú mondanivaló jelentkezett a hatvanas évek egyik legnagyobb sikerében: Németh László *Nagy család* című drámájában is. Németh műve az emberi kapcsolatok „átrendeződését” vizsgálta meg; azt a folyamatot, hogy a hagyományos, családi köteleket, ezek meglazulásának idején, miként váltják fel vagy egészítik ki, pótolják a szélesebb közösséget egybefűző kapcsolatok. A darab hősnője, aki Németh közismert asszony-alakjainak: Égető Eszternek, Kertész Ágnesnek rokona, férje közönye és elidegenedése után a melléje sodródó emberekben, egy tágasabb közösségben, egy nagyobb családban találja meg azt az emberi meleget és szolidaritást, amire mindig vágyakozott.

E Németh-darab nemcsak az író eszmei útjának újabb állomása volt, hanem közéleti tett is, amely a közösségi erkölcs és magatartás szép példáját állította a néző és az olvasó elé. Jelül annak, hogy a hatvanas évek magyar drámája az ember és a társadalom kölcsönösségének és harmóniájának reményében fogalmazta újjá a szocialista társadalom eszményeit.

Ember és erkölcs

Már több alkalommal is említést tettünk arról, hogy az irodalmi megújulás (1957) után általában a morális összeütközések kerültek az új magyar dráma színpadára. Dráma és etika különben is a legszorosabban összefüggött az egész drámatörténet során. A görög klasszikusok, majd Shakespeare, Racine, Ibsen, Shaw éppúgy azt vizsgálták, mint a magyar klasszikus drámairodalom: bizonyos helyzetekben vagy bizonyos körülmények szorításában miként kell az embernek viselkednie. A drámában még a politikai és közéleti konfliktusoknak is morális vetületük van. A műfaj mindig emberi konfliktusok ábrázolására való, s ha nem ezt teszi, legfeljebb illusztráció lesz belőle, dráma azonban nem.

Az új magyar drámairodalom is felismerte ezeket az igazságokat, s visszatalált a valódi összeütközések ábrázolásához. Ezek az összeütközések gyakran az erkölcsi állásfoglalás, az emberi magatartás körén belül zajlanak. A morális konfliktusok színpadra állítása különösen fontos egy átmeneti, gyorsan változó korszakban, midőn a régi normákat, erkölcsi parancsokat avulttá teszi a történelem (például a magántulajdon elvére épülő morált), az új viszonyok új etikát követelnek, új erkölcsi szabályokat léptetnek életbe, noha ezek a szabályok sokszor nincsenek is megfogalmazva. A korszerű erkölcs természetesen nemcsak a közéletben érvényesül (az előbbi „fejezet” e közéleti morál alakulásának színpadi vizsgálatát mutatta be), hanem a „magánélet” körében is: a családban, a házasságban, a szerelemben, a nemzedékek kapcsolatában.

Ezt a „magánéleti” erkölcsöt vizsgálja a hatvanas évek drámairodalmának nagyrésze. Illés Endre *Türelmetlen szeretők*, Illés Endre — Vas István *Rendetlen bűnbá-*

nat, Kamondy László *Vád és varázslat* című darabjai például a szerelem, a házasság körében foglalkoznak azzal, hogy az új társadalom közösségi erkölcsének, az egymás iránt vállalt felelősség gondolatának miként sikerült érvényre jutnia az emberek egymás közötti kapcsolataiban. A szerelem mindegyikükben a felelős és értékes emberi élet erőforrásaként van jelen; ez az érzés állítja szembe az emberi szolidaritás humanista erkölcsét az individualizmussal, az önzéssel, a régi típusú morál normáival. Hasonló konfliktusok jelennek meg Thurzó Gábor *Záróra*, Szabó Magda *Kigyómarás* és Illés Endre *Homokóra*, valamint *Az idegen* című darabjaiban. Azzal a megszorítással, hogy e színpadi művek kifejezetten a régi morál, az individualista önzés, a polgári vagy félf feudális dzsentri-erkölcs ma is továbbélő típusait ábrázolják. És persze azokat a veszélyeket, szenvedéseket mutatják be, amiket ez a konzervatív etika okoz.

E drámai tematikát azután Sarkadi Imre és Csurka István darabjai dolgozták ki igazán. Sarkadi dramaturgiája a kezdeti kísérletek, a paraszti élet változásaival foglalkozó darabok után a hatvanas években érett be. *Elvesztett paradicsom* című drámájában azt az embert mutatja be, aki leszámolt ugyan a régi világ moráljával, de nem tudta elfogadni a közösségi erkölcs törvényeit sem. „Magányos farkasként” él, tetteit individualista módjára mérlegeli, nem ismer más mértéket, csak a saját akaratát, sőt szeszélyeit. Ennek az ellen-hősnek a tragédiáját, morális és emberi kudarcát mutatja be e darab. A másik Sarkadi dráma: az *Oszlopos Simeon* is ilyen ellen-hős tragédiáját ábrázolja. Ennek a „hősnek” is el kell buknia, mert kudarcaiból nem akart szabadulni, válságát nem akarta megoldani, a rosszat választotta, s ezért el kellett buknia. Sarkadi drámáiban a személyes sorskeresés, az önismeret szenvedélye ég. Annak az embernek a tragédiáját mutatja be, akit kiábrándítottak a történelem csalódásai, s aki nem tudott szabadulni e kiábrándulás veszélyes következményeitől. Talán irodalmi értékük titka is az, hogy küzdelem zajlik bennük: Sarkadi nem egyszerűen ábrázol, hanem együtt kínlódik hőseivel, saját kérdéseit kiáltja el a színpadon. E személyesség és a küzdelem konfliktus-teremtő drámaisága avatja ezeket a műveket a modern magyar drámairodalom klasszikus rangú alkotásaivá.

Csurka István drámái a fiatalabb nemzedék morális dilemmáiról és útkereséséről hoznak hírt. Első színpadi művei: a *Színhős* és *Az idő vafoga* még mulatságos komédiák voltak, a magyar társadalom élödsi és önző, kártékony és dologtalan figuráiról adtak lényegre tapintó szatirikus ábrázolást. *Ki lesz a bálánya?* című drámája azonban minőségi változást, kiteljesedést jelent. Ez a darab egy kiábrándult, szerencsejátékba és ostoba tréfák közé menekült réteg sorsát rajzolja meg; s arra világít, hogy ez a menekülés éppen értelmétől és méltóságától fosztja meg az emberi életet. Csurka a szatirikus és groteszk ábrázolás mestere, aki tragikus színezetű darabjaiban is jól tudja használni ezeket az eszközöket.

Történelem és számvetés

Illyés Gyula és Németh László történelmi darabjairól szólván már érintettük azt a kérdést, hogy a történelmi drámairodalomnak mindig időszerű jelentése és mondanivalója van. A történelmi drámák írója, ha valóban felelős és rangos alkotó, sohasem a múltat akarja rekonstruálni, hanem saját korához akar szólni. Ilyen szándékkal készült a magyar drámatörténet klasszikus alkotása, a *Bánk bán* is. A hatvanas évek magyar drámája tehát, midőn színpadjára állította a múltat, maga is saját korának kérdéseit tette fel, vagy ezekre a kérdésekre próbált válaszolni.

A történelmi drámának két fontosabb változata alakult ki. Egyikük a közelmúlt magyar történetével vagy a szocialista mozgalom históriáival foglalkozott, s azt a célt tűzte maga elé, hogy pontosabban világítsa meg az ábrázolt történeti események (vagy hősök) valódi természetét, mába sugárzó jelentését. Mert ezek az események is anynyiban váltak drámai témává, amennyiben aktuális mondanivalójuk van, amennyiben a nemzet vagy a szocialista mozgalom önismeretét, céljainak megfogalmazását segítik elő. Mindenekelőtt ilyen témát szolgáltatott a második világháború és a felszabadulás, vagyis főként a magyar nép elhelyezkedése és magatartása ezeknek a hatalmas történeti eseményeknek a körülményei között.

A háborús témát egyébként azok a viták tüzték napirendre, amelyek a magyarság közelmúltját értékelték. A szeptás dogmatizmus „Hitler utolsó csatlósát” látta a magyarságban, tagadta az antifasiszta ellenállás hatékonyságát, a szélsőjobboldali bűnök mérlegén mérte le az egész nemzetet. A hatvanas évek történelmi és közéleti vitái mutatnak rá ennek az állásfoglalásnak a tarthatatlanságára, arra, hogy a magyarságot nemcsak bűnök jellemezték, hanem az ellenállás, igaz, szörványos, de mégiscsak meglevő és hősies példái is. Ezekhez a vitákhoz szolt hozzá a drámairodalom. Illyés Gyula *Malom a Séden* című darabja azt igazolta, hogy a behódolás szomorú példái mellett sok magyarban élt az ellenállás szelleme, s hogy a szélesebb körű antifasiszta

küzdelmet inkább az ország szerencsétlen történelmi körülményei akadályozták meg. Illyés arra is rámutat, hogy a magyarság tömegeit semmiképpen sem jellemezheti a „csatlós” szerepe. Az ország legnagyobb része inkább tétlen volt, mint véték, tehetetlenül és benuitan figyelte az eseményeket, saját sorsának alakulásába sem avatkozott bele. Erre a tétlenségre s a tétlenség veszedelmeire, káros következményeire hívta fel figyelmünket Dobozy Imre drámája is, az *Eljött a tavasz*. Dobozynak ez a műve arról beszélt, hogy a tehetetlenség nemcsak mulasztás, hanem véték könnyelműség is, s hogy csak a kockázat vállalása, a cselekvő ellenállás hozhatott volna sikert.

Égészen más eszközökkel és más látószögből ábrázolta a témát Örkény István sikeres groteszkje: a *Tóték*. E darab a háborús állapot esztelen következményeire mutatott rá; arra, hogy a háborús gépezet örültségét miként teszi lehetővé és miként egészíti ki a kisemberek, a tömegek naiv hiszékenysége, félelme és tehetetlensége. Vagyis ő is a mulasztások, a passzív magatartás tragikus következményeire utalt, csak-hogy az „abszurd” dráma, a groteszk ábrázolás eszközeivel.

Am nemcsak a háborús események értékelése körül forogtak viták, hanem a felzabradulás után eltelt fejlődés megítélése körül is. Ismeretes, hogy a „személyi kultusz” által eltorzított és megakasztott szocialista fejlődés belső ellentmondásai számtalan vitát váltottak ki, s ezekben a vitákban drámairodalmunknak is véleményt kellett nyilvánítania. Az egyik legmegfontoltabb és legerőteljesebb vélemény Darvas József drámájában, a *Részeg esőben* öltött alakot. Darvas azoknak az embereknek a sorsát és dilemmáit követte nyomon, akik 1945 után részesévé váltak a történelmi átalakulás művének, s akiknek saját életükben is át kellett élniök, végig kellett szenvedniök a társadalom nagy megrázkódtatásait. Műve őszinte tanúság volt a történelemtől, egyszerűségi ösztönzés is, az átélt sors summázata, amely a tisztességes munkában, az elkötelezett cselekvésben jelölte meg az emberi élet értelmét és a válságok leküzdésének zálogát.

Más drámák a munkásmozgalom történetét idézték fel, hogy mai vitáinkban a mozgalom régebbi harcaitól és klasszikus hőseitől nyerjenek eligazítást. Így Déry Tibor, akinek *Bécs, 1934* című darabja a bécsi munkásfelkelés eseményei és tanulságai között próbálja körülírni egy szükséges forradalmi erkölcs következményeit. Vagy Gyurkó László, akinek Leninről írott, Brecht-i dramaturgiával készült vitadrámája: a *Fejezetek Leninnről* az októberi szocialista forradalom vezérének nézeteit idézi, hogy a szocialista értelmiség mai vitáihoz kapjon eligazítást.

Mint mondtuk, a történelmi drámának két fontosabb változata alakult ki. A második változat régebbi történelmi eseményeket választ témának, hogy e téma öltözetében fejtsse ki aktuális mondanivalóját, időszerű állásfoglalásait. Ez az igény jelent meg Illyés Gyula és Németh László történelmi drámaiban. Illyés *Kegyence* Teleki Lászlónak, az 1848-as szabadságharc tehetséges párizsi követének, az emigráció tragikus véget ért nagyhatalású vezérének darabját költötte át mai színpadra, a korszerű dramaturgia eszközeivel. A darab a római császárkorból veszi történetét, egy, a császárhoz mindenáron hű államférfi bukását mutatja be. Már Teleki is a hatalom és az erkölcs konfliktusát elemezte ennek a történetnek a keretei között. Illyés pedig egyenesen felerősítette, a mi korszakunk kérdéseire és ellentmondásaira hangolta ezt a klasszikus összeütközést. A hatalom és az erkölcs ellentétét rajzolja meg, arra keres választ, hogy a hatalom meddig marad erkölcsös, s mikor torzul emberellenes erővé, szenvedések és pusztulás okozójává. *Különc* című drámájában ugyanezekre a kérdésekre kereste a választ, de most már — magyar történelmi darabjait folytatva — Teleki László sorsának színpadra idézésében.

Új drámái témát hozott Illyés darabja: a *Tiszták*. E nagyhatalású, költői erővel megformált dráma a középkori francia eretnekmozgalom, a kathárok vagy albigensek, a „tiszták” pusztulását mutatja be. Ez a történet azonban példázat csupán. Arról akar beszélni, hogy egy kis nép, legyen bármilyen művelt és nemes gondolkodású is, eltűnhet a történelem temetőjében, ha így hozza a körülmények kényszere. Vagyis ebben a drámában a „nemzethalálnak” az a látomása uralkodik, amely Illyés több versében, esszéjében is szóhoz jutott. E látomás komor, de nem akar elkeseríteni, ellenkezőleg, mozgósítani. Illyés éppen azért figyelmeztet, hogy az életkedv a küzdelem és munka erőt, erkölcsét erősítse.

Németh László történelmi drámái — *A két Bolyai* és a *Gandhi halála* — részben saját emberi és írói konfliktusait ábrázolja, részben a közéletben, emberi társadalomban nélkülözhetetlen erkölcsi épség példáit keresi. Ugyancsak személyes, az életút tanulságait megfogalmazó és történelmi eszményeket ábrázoló jelentősége van Darvas József darabjának, a *Zrínyinek* is.

E történelmi darabok tehát időszerű jelentéseket fogalmazzak, a mához akarnak szólani. Valójában historiai parabolák. A bemutatott eseményeknek, összeütközéseknek és hősöknek példázatos értelmük van. A nemzeti történelem mulasztásaira hív-

ják fel a figyelmet, vagy a közéleti magatartás szükséges normáit állítják elének. A felelősségtudatra, az erkölcsi komolyságra, az alkotó munkára figyelmeztetnek, olyan eszményekre, amelyeknek a huszadik század közepén nemcsak nálunk, hanem az egész világon is megvan az aktualitásuk.

Műfajok és dramaturgiák

A magyar dráma világa hagyományosan tartózkodott a dramaturgiai újításoktól, a modern technikáktól, a különösebb módszerbeli változatosságtól. A huszadik századi magyar drámairodalom általában klasszikus eszményeket követett, a realista drámaírás nemes hagyományait. Nálunk csak nyomokban fordult elő az avantgárd dramaturgia hatása, Déry, Mácza János, Remenyik Zsigmond első világháború utáni darabjaiban. Sőt a felszabadulás után is, lényegében a hatvanas évek közepéig, a klasszikus hagyomány hatott. A mai magyar dráma viszont az eszközök használatában is új utakra tért.

A kortárs magyar drámairodalom még mindig gyakran használja a hagyományos-klasszikus dramaturgiát. Ennek a klasszikus eljárásnak adnak új fényt, új feladatot Illyés és Németh László drámái. És ezt a változatot találjuk Darvas József és Dobozy Imre drámái műveiben is. Ugyanakkor ez a dramaturgia magába olvasztotta a modern dráma- és színpadtechnika számos elemét.

Mai drámánk második változata a két világháború közötti polgári dráma-iskola tradícióiból fejlődött ki. Ezt a változatot képviselik Boldizsár Iván, Illés Endre, Karinthy Ferenc, Thurzó Gábor, Vészi Endre és Szabó Magda darabjai. Természetesen ezek a darabok is magukévá tették a modern drámái elveket.

A modern drámatechnika eljárásait: az időfelbontást, a narrátor szerepeltetését, az epikus színház vívmányait használja fel a következő változat. Talán Déry Tibor és Hubay Miklós drámáit sorolhatnánk ide és a *Részeg esőt*, Darvas Józsefnek a korszerű színpadi vívmányokat szerencsés módon alkalmazó kitűnő művét. Ezt a technikát alkalmazzák a fiatalabb nemzedék drámaírói — Csurka István, Kamondy László, Fejes Endre, Szakonyi Károly — is.

A modern dráma egy jellegzetes, talán Camus nevéhez köthető, változatával: az emberi természet és létezés alapvető kérdéseit faggató filozófiai drámával tettek eredményes kísérletet Sarkadi Imre késői művei. Talán éppen ezek a drámák nyitottak sokmindenben új utat a magyar drámairodalom előtt.

A filozófiai dráma körével, módszerével érintkezik a drámái parabola, amely egy jelképesnek tetsző történet keretei között vizsgálja a társadalmi vagy erkölcsi problematikát. Jó példái ennek a változatnak Illyés Gyula műve: a *Tiszták* és Gyurkó László népszerű drámája: a *Szerelmem, Elektra*, Ez utóbbi a forradalmár erkölcs és magatartás kérdéseit feszegeti a klasszikus görög Elektra-mitosz színpadán.

Korunk európai drámairodalmának egyik legtöbb vitát kavart változata, a Ionesco, Beckett és Mrożek nevéhez fűződő drámái groteszk nálunk is művelőire talált. Örökény említett drámáján kívül elsősorban Eörsi István és Görgey Gábor érdekes műveiben öltött testet ez a szemléletmód és ez a dramaturgia.

Újra felvirágozott a magyar drámának egy klasszikus, csak évtizedeken át háttérben maradó hagyománya: a költői színjáték, a lírai színmű. Az a költők által művelt dráma-változat, amely lírai erővel, költői szinten mond el valamilyen igazságot, fogalmaz meg valamilyen morális követelményt, vagy egyszerűen a képzelet bölcséleti értelmű játékait mutatja be. Az igazságkereső, gondolati változatot jól példázza Devecseri Gábor *Bikasíratója* vagy Somlyó György bibliai témájú, háború ellenes jelenete: a *Birák könyvéből*. A költői-fantasztikus változatot Weöres Sándor játéka, a *holdbéli csónakos* jelzi.

Igényes szórakoztató drámái műfajok is élnek a mai magyar színpadon. Gyárfás Miklós, Fehér Klára, Tabi László és mások vígjátékaira gondolok. S megszületett a magyar zenés játék („musical comedy”) első sikere is: Hubay Miklós — Vas István — Ránki György műve: az *Egy szerelem három éjszakája*, amely Radnóti Miklós szép emberi alakját és tragikus sorsát mutatta be.

Irányok, iskolák és dramaturgiák változataiból bontakozott ki az új magyar dráma. A folyamat ma is tart, a színházak új bemutatókat rendeznek, a színlapok új darabokat ígérnek. A hatvanas évek igényes termést hoztak, számos értékes, irodalomtörténetileg is maradandó alkotást helyeztek a közönség elé. Voltak izgalmas darabok, figyelemkeltő bemutatók, voltak viták, olykor feszült polémiák is. A huszonöt év magyar drámája ma már az irodalomtörténet egyik fejezete. De olyan fejezet, amelyet még nem zárt le az idő. A hetvenes évek termése is ezt a fejezetet fogja tovább folytatni.

Színház a könyvtárban

Nagy sikerrel játssza a Vígszínház *Páskándi Géza* Vendégség című darabját, és *Illyés Gyula* Különce is méltán került az érdeklődés középpontjába a veszprémi Petőfi Színház ősbemutatója alapján. Érdekes, hogy mindkét mű elhangzott már színészek szájából egy helyen is: a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár földszinti klubjában, a Felolvasó Színpadon.

1968 novemberében kezdődött az Illyés bemutatóval a TIT, a Petőfi Színház és a Megyei Könyvtár közös vállalkozásaként a „színpad” előadásorozata, kezdetben kicsit dőcögve.

Mit vártak létrehozói az új fórumtól?

A színház alkalmat akart teremteni fiatal, kevesebbet foglalkoztatott színészeknek tehetségük bizonyítására, egyben törzsközönségének utánpótlását is így akarta biztosítani. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat vonzónak találta az ismeretterjesztésnek ezt a módját, a könyvtár pedig egy meghatározott olvasórétegének — elsősorban középiskolai diákoknak, szellemi foglalkozásúaknak — akart rendszeres, színvonalas és érdekes szolgáltatást nyújtani, ezzel is szolgálva a könyvtári propagandát. Elhatá-

rozták tehát, hogy olyan magyar és külföldi drámákat tűznek műsorra, amelyeknek irodalmi értéke indokolja megismerésüket, de valamilyen — gyakran érthetetlen — okból még nem mutatták be őket. Ez a műsorpolitikai koncepció teljes sikerre vezetett. Egyrészt fokozatosan nőtt az érdeklődés, másrészt a színpad egymás után „fedezte fel” az írókat és műveket, amelyek később nagyszínházakban, a rádióban és a televízióban arattak nagy sikert.

Bizonyítékul néhány cím az elhangzott műsorokból:

Mészöly Miklós: Bunker

Albee: Állatkerti történet

Schisgal: A trigris

Anouilh: Medea

Gyurkó László: Az egész élet

Smuul: Az ezredes özvegye

Páskándi Géza: Vendégség

Akik nincsenek a Brehmben

Haljon meg bután

Novotny Gergely: Volt egyszer egy szőlősgazda

Mire behozzák a narancslevet

Siklós Olga rendező bevezetőjét mondja

A felolvasó színpad előadás közben. A felvételeket Páskándi: Akik nincsenek a Brehmben, Haljon meg bután és Remenyik: Pokoli disznótör c. darabjának felolvasásakor dr. Andrónyi András készítette

Szegedi Lőrinc: Teofánia

Schwajda György: Ne játssz a Piatnik-kal!

Ébert Tibor: Mikrodrámák

Remenyik Zsigmond: Pokoli disznótör

A siker elsősorban Siklós Olgának, a Petőfi Színház dramaturgjának köszönhető, aki mint a színpad művészeti vezetője szakavatott kézzel válogat, magas színvonalon rendez, az előadások előtt mondott rövid bevezető ismertetései pedig élvezetes, érdekes kiselőadások. Persze a színészeket is méltán illeti az elismerés. Dévai Péter, Dobák Lajos, Göndör Klára, Joós László, Majczen Mária, Nagy Zoltán már az állandó társulathoz tartozik. De kialakult egy-két év alatt a

törzsközönség is. Egy-egy estén 120—140 ember szorong a könyvtár földszinti klubjában. Gyakran nemcsak a művel, hanem a szerzővel is találkozhatnak. Februárban Páskándi Géza erdélyi író járt Veszprémben, és vett részt forró sikerű esten. A fiatalok már nemcsak hallgatni, hanem kérdezni is akarnak. Kívánságukra a legközelebbi program beszélgetés a rendezővel és színészekkel, akiket biztosan könnyű lesz rávenni, hogy ráadásul mutassanak be egy rövidebb, érdekes darabot.

A Felolvasó Színpad felnőtt, megizmosodott, már országszerte emlegetik. A könyvtárban működő színház mindkét intézmény kapuját szélesebbre tárja.

Halász Béla

A VALÓSÁG márciusi számában Szépe György érdekes tanulmányt közöl a vidéki városok szellemi urbanizációjáról. Írásában kitér a közgyűjtemények (könyvtárak, múzeumok, levéltárak) szerepére is. Véleménye szerint igen szoros együttműködést kell kialakítani e három intézmény között, valamilyen területi információs központ keretében való szervezeti tömörítésük is indokolt lenne. Ez az információs központ, mint kutatóegység, adott esetben felsőoktatási tanszéki jogot is kaphatna. A tanulmány, melynek gondolatai láthatólag a távolabbi jövőre vonatkoznak, kifejti azt is, hogy a szerző miként értelmezi ezt a tanszéki jogot.

Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1968—1969

A gazdag évkönyv valamennyi cikkéről egyformán megemlékezni meddő vállalkozás lenne. De méltányos, ha egy-egy tanulmány — a terjedelem adta keretek között — alaposabban foglalkozunk.

Berlász Jenő „Hogyan propagálta Széchényi Ferenc az „Országos Könyvtárt?” c. tanulmányában az intézmény korabeli társadalmi jelentőségét kutatta az 1799—1815 között készült nyomtatott katalógusok szétküldésének útját követve. Tanulmányának egyik fejezete (*Felismerések az értelmiségről*) értékes hozzájárulás a jozefinizmus általánosabb történeti megismeréséhez is. Mélyreható statisztikai vizsgálattal kimutatta: Széchényi Ferenc a társadalmi érdemeket szerzett értelmiségieknek küldte el katalógusának 63%-át. Ezzel bizonyította, hogy könyvtárát elsősorban ennek a — polgárosodást támogató — rétegnek hasznára akarta fordítani.

Ugyancsak fontos magyar történelmi összefüggéseket lehet fölfedezni *Dezsényi Béla* nagy terjedelmű, illusztrációs és dokumentumanyaggal színesen tagolt összefoglaló tanulmányában a könyvtár két világháború közötti állománygyarapítási politikájáról. Ebben az időszakban a könyvtár anyagilag a mélyponton állt, gyarapodása mennyiségileg mégis jelentékeny volt. A — hiányos — kötelezpéldány-szolgáltatáson kívül a növekedés értékes adományokból jött létre. *Pukánszky Kádár Jolán* a legértékesebb ajándék, az Apponyi-gyűjtemény beolvastásáról ír. Ez — köztudomású — a mai „hungarica” gyűjtés alapja. Az ajándékozás tényét törvény is hitelesíti. Az Országos Törvénytár 1925. április 7-i számában a miniszterelnök aláírásával megjelent I. törvény cikk rendelkezései szerint a gyűjteményt a rendkívül értékes, ezer darabból álló metszetkollekcióval együtt külön kell őrizni. A gyűjtemény kezelése valóban az adományozó végakarata szerint történt, sőt a hagyatékot a Várba is a mostani Apponyi-terem bútorzatával együtt, eredeti elrendezésben telepítik át.

A könyvtár kiadói tevékenységét *Kovács Ilona*, illetve *Horváth Viktor* tárják föl. A két cikk az 1936—1944, illetve 1945 és 1968 közötti kiadványokkal más-más felfogásban foglalkozik. A Horthy-korszak második felének kiadói munká-

ját *Kovács Ilona* a gazdasági eredmény szempontjából is mérlegre teszi. *Horváth Viktor* írásából viszont egy 1957-ben, ugyancsak az évkönyvben megjelent közleménnyel együtt 1968-ig teljes bibliográfiai áttekintés szerezhető a felszabadulás utáni kiadói tevékenységről. Csak helyeselhető e megállapítása: „az OSZK kiadványi munkája még ma is alulmarad azon a kötelezettségen, mely nemzeti könyvtári funkciójából következne.” (Itt mindennekelőtt a nemzeti ciklusbibliográfia és a kurrens kumuláció nyugtalanító helyzetére hívnánk fel a figyelmet. Hozzátevé, hogy a nemzeti bibliográfia fogalmát a legszélesebben értelmezzük; beleértjük például a hírlap- és folyóiratjegyzéket is!)

A Könyvtár „jelenidejéhez” tartozik *Faragó Lászlóné, Gombocz István, Takáts Menyhért* és *V. Windisch Éva* eszmeifuttatása. *Faragóné — Bereczky Lászlóval* együtt — már 1967-ben tudósított a katalógizálási osztály elemző munkáiról. Most röviden 5900 katalóguscédula vizsgálatából von le megszívlelendő következtetéseket. (Érdekesség: az elemzés idején a katalógus összesen 90 000 cédulát tartalmazott.)

Takáts Menyhért a gondolati általánosítás magas fokán ír a bibliográfiai hivatkozások és szerzői összefoglalások szabványosításának nemzetközi törekvéseiről. Kifejti, hogy a szabványok rendelkezései nem hatásosak. Azzal pedig, hogy a hivatkozások bizonyos adatainak felvételét nem tekintik kötelezőnek, gyakorlatilag megtorpedózzák saját, elméletben egyszer már tisztázott követelményeik érvényesülését. (Szemléletes példa erre, hogy a magyar szabvány bizonyos rövidítései nemzetközileg érthetetlenek.) A továbbfejlődésre *Takáts* azt ajánlja, hogy „a tartalmi lényegyet ismertető rövidítést az eredeti írásmű formájának mellőzésével kell szerkeszteni.” A cikk-kivonatoknak erre a formájára viszont nemzetközi szabványt kell létrehozni. Javaslati már csak azért is meggondolandók, mert a világméretű közléstütségben hovatovább már az egyszerűbb bibliográfiai tájékozódás is lehetetlenné válik.

A régi nyomtatványok könyvészeti pótlásaihoz került, pedig elsősorban művelődési jelentőségű *Bereczkiné Monori*

Erzsébetnek magyar színháztörténeti összefüggéseket felvillantó kis esszéje. A színháztörténeti osztályon fölfedezett ismeretlen Petőfi-, illetve Arany-kéziratokat *Egressy Gábor*, a sokoldalú színész-író fordításszervező munkájának állomásai szerint rendezte. Shakespeare János-király-ának egyik korábbi, Arany fordította változatából közül egy töredéket (a véglegessel együtt) s ezzel emberi közelségbe hozza a nagy költő hallatlanul gondos fordító munkájának műhelytitkait.

Az évkönyv IV. része részint a Széchenyi Könyvtárhoz kötődő, részint általánosabb érdekű tanulmányokat foglal magában. Literáti Nemes Sámuel kéziratot útinaplójáról — bő közlésanyaggal tarkítva — *Kelecsényi Akos* ad könnyed stílusú, mégis tartalmas áttekintést. A napló önmagában is érdekes. Még fontosabb azonban, hogy *Jankovich Miklós*-nak, a múlt század nagy műgyűjtőjének tevékenységéhez kapcsolódik. Az erdélyi antikvárius, Nemes Sámuel, a Várban levő egykori *Mamut* régiségkereskedés gazdája tudniillik éppen *Jankovich* megbízásából indult 1841-ben neki az országnak. Pesttől a Dunántúlon át egészen Velencéig utazott. Kelecsényi Akos remek „irodalmi detektívzimattal” néhány, a naplóban említett könyv és műtárgy jelenlegi helyét is földérite.

Könyvművelődésünk kiváló adaléka *Indali György* cikke: *(Kölcsönkönyvtárak és olvasókörök hazánkban az abszolutizmus idején)*. Indali a könyvtár kisnyomatványai között négy korabeli kölcsönkönyvkatalógust talált. A szombathelyi, miskolci, ungvári és szatmári lajstromokból izgalmas következtetéseket von le a Bach korszakbeli olvasók érdeklődéséről, a bel- és külföldi írók akkori kedveltségéről. Nem árt följegyezni: a legnépszerűbb magyar regényíró ekkor még: Jósika Miklós, hátrább van Vas Gereben, Fáy András, de nagy a tábora a Hölgyfutár szerkesztőjének, Nagy Ignácnak és az ugyancsak Sue-t követő Kuthy Lajosnak is. (És ekkor kezdi meg több mint 100 éve tartó uralmát az olvasók szívében az ifjú Jókai Móric is!)

Joó János egri rajztanár rövidéletű folyóiratáról (címe: Hétlapok, Műtudomány és Egyéb Hasznos Ismeretek terjesztése) *Batári Gyula* már beszámolt lapunkban (1970. 11. sz. 675 l.). Most, hosszabb tanulmányában tárgyilagosa rokonszenven rajzolja meg a hazai ismeretterjesztés kora előtt járt reformkori apostolának alakját. Száz előfizetőt szeretett volna toborozni, de csak hetvennégyig vitte. Lehető közönsége ugyanis ez idő tájt még csak kalendáriumot olvasott. Hasonló lap, a Magyar Mérnökegyesületek Közlönye csak harminc év múlva

(és még akkor sem az iparosok támogatásával) élt meg Magyarországon.

Az évkönyvben szereplő másik szerkesztő Illyés Gyula. Ő is különleges folyóirat „gazdájának” mondhatta magát 1941-től 1944-ig. A Magyar Csillag története Babits Mihály halálával kezdődött, amikor a folyóirat a 34 éves Nyugat örökébe lépett, mivel a Nyugat lapengedélyét egyszer s mindenkorra bevonták. Illyés 1944. március 19-ig, Magyarország német megszállásáig tarthatta fenn a szerkesztőséget. A tanulmány írója, *Pergel Ferenc* — korabeli hírlapidézetek segítségével — drámai lendülettel mutatja be a lap születését, a szerkesztők szándékát: megteremteni a „szellemi szekértábor” a magyar irodalom egysége és függetlensége érdekében; s e szándék bátor és becsületos megvalósítását egészen a betiltásig. A negyvennyolc Magyar Csillag számban 70 magyar író több mint 500 műve jelent meg. Különösen figyelemre méltó a „Mérték”, a „Figyelő”, a „Disputa” és még az „Adat és anyag” című rovatokban megnyilvánuló határozott kritikái hang is, valamint az, hogy — egy csaknem az egész világgal hadiállapotba került országban — ötszáznál több külföldi íróról közöltek tanulmányt, vagy kritikát. Ebből mindössze 18 a német... Keresztury Dezső is megerősíti: „Nem vettünk tudomást a fasiszta írókról. Másokat idéztünk meg, akik a németeket humanizmusukban és életformájában is méltóan, az emberiség számára is példaadóan képviselték.” Csattanónak kínálkozik a cikk — és évkönyv-ismertetésünk végére is —, hogy Pergel közlése a Magyar Csillag eddig csak kevesek által ismert — lefoglalt — utolsó számának tartalomjegyzékét. E szám fotómásolata már olvasható az Országos Széchenyi Könyvtárban.

(Cikkünk végére zárójeles rezignációként kínálkozik: a kurrens magyar könyvgyarapítás *egyetlen* tájékoztató orgánuma, az Új KÖNYVEK 1968—69-ben *nem* szerepel sem a Könyvtár, sem a KMK munkajelentésében. Megragadjuk az alkalmat, hogy közhírré tegyük a szerkesztőség és a négyezer használó egybecsengő állítását. A kiadvány éppen 1969-ben ünnepelte felévtizedes fennállását. Ugyanakkor: az évkönyv 40. oldalán található táblázat szerint készségesen közvetítjük azt a felbecsülhetetlen jelentőségű tény is, hogy az FM 5 állománycsoportba tartozó térképek mikrofilmjeiből, FM 4-es jelzésű zenemű, FM 6-os színházi nyomtatvány- és FM 8-as plakát-mikrofilmekből, a mikrofilmtár egyetlenegy példánnyal *sem* gyarapodott...) (435 l. 81 Ft)

Iszlai Zoltán

Könyvtár és művelődés

A Jászberényi Járási és Városi Könyvtár értesítője. 1. 1966—1970.

A közművelődési könyvtárügy nagykorúsodásának — a működési feltételek javulásán kívül — két, szubjektumokon múló feltétele van. Az egyik a munka eredmények nélküli tudatosítása, a másik a könyvtárak társadalmi jelenlétének erőteljes fokozása. A Jászberényi Járási és Városi Könyvtár értesítőjének terjedelmes első kötetét — túl a vállalkozás merészségének kijáró dicséreten — azért fogadjuk különös örömmel, mert véleményünk szerint épp e két feltétel megteremtésében ért el eredményeket.

Így mindenekelőtt nem lehet túlbecsülni azt a szívósságot és körültekintést, amellyel a jászberényi könyvtár szinte egész kollektívája vizsgálta és értékelte munkájának különféle — s mindjárt meglátjuk: legfontosabb — vonatkozásait, nevezetesen a járás könyvtárügyének ötéves fejlődését (Nemes András), a jászberényi olvasók könyvtárhálózatok és munkahelyek szerinti megoszlását (Arató Antal), a tanyai lakosság könyvtári ellátását (Török Lajosné), a könyvtárközi kölcsönzések alakulását (Kelemen Sándorné és Kovordányi Györgyi), a beiratkozó gyermekolvasók kor szerinti megoszlását (Arató Antal és Nemes Andrásné). Mindezzel Jászberényben olyan megbízható alapokra tettek szert, amelyeken nyugodtan és tervszerűen építhetnek tovább. Elemzéseik sora azok érdeklődését is felkelti, akik a közművelődési könyvtári rendszer fejlődésének egészét kísérik figyelemmel, ugyanis nem bővelkedünk a konkrét intézményekre és egy kisebb tájegységre jellemző adatokra és tényekre teljes körű rendszerezéseivel és értelmezéseivel. Határozottan több ilyen, településközelben született elemzésre volna szükségünk.

Az értesítő nagyon érdekesen tükrözi a jászberényi könyvtár törekvéseit társadalmi jelenlétének fokozására. E feladat megoldásának sok útja-módja van, de a legkecsgetőbbek egyike minden bizonnyal az, ha a könyvtár össze tud fogni a közműveltség állapotaért így vagy úgy, valamiképpen azonban feltétlenül felelős helyi értelmiséggel, annak is a legtudatosabb, alkotni képes tevékeny rétegével. Ez akkor következik be, amikor a könyvtár vagy kvalitásos szolgáltatásokat — szakirodalmat, szakirodalomkutatást — nyújt számára, vagy saját tevékenységének javítása és kiteljesítése céljából komolyan és alkalmazást kecsegtetően érdeklődik kutatásai, módszerei, dolgozatai iránt, vagy meghitt vitahelyként, eredményei, tervei, gondoljai kicserélésé-

nek helyeként kínálkozik nekik. S ha még ráadásul publikációs teret is biztosít, azt úgy kell értékelnünk, hogy egy adott városban a könyvtár bizonyult a legdinamikusabb intézménynek, s mintegy „kollektív szervezőjévé” tudott válni a város és vonzáskörzete közművelődési, helyismereti, néprajzi és művészeti törekvéseinek.

Noha a városi könyvtár akkor is maradéktalanul teljesítheti feladatait, ha nem vállalkozik a szellemi élet ilyen publikációs összefogására, de ez az értesítő megalapozottan dokumentálja: szükség szerint megvalósítható lehetőségeként a városi-járási könyvtárak funkciójába ez is beleillik. A jászberényi kezdeményezés az általános művelődéspolitikai szempontjából is örömdetes, mivel kisebb városaink többségéből hiányzanak még azok a kiadványok, amelyek révén kibontakozhatna a bennük élő értelmiség alkotó energiája és kamatozhatna a közműveltségi színvonal emelése érdekében.

A jászberényi értesítő szerzői között sokféle szakember van. A már említett könyvtárosokon kívül pártbizottsági munkatárs, tanácsi tisztségviselő, népművelési felügyelő, művelődési házi dolgozó, muzeológus és pedagógus jelentkezik lapjain tanulmányai-közleményeivel. A tematikai sokszínűséget a következő felsorolás érzékelteti: a jászberényi munkásság helyzete és műveltségi állapota (Benedek Sándor), ismeretterjesztő előadások a jászberényi járásban (Kiss Antal), az ex-libris (Gombos László), a honismereti adatgyűjtés módszerei és lehetőségei (Tóth János), bandázás és pendzsom (Molnár István és Pethő László, Fodor Dénes bevezetőjével), Gecse Árpád jászberényi gyűjteményes kiállítása (Szalóki László).

A fenti munkák egyikét-másikat bibliográfiái összeállítások kísérik (Budai Benjammné: Válogatott helytörténeti munkák a Jászságról, Arató Antal: Gecse Árpád munkássága) éppen úgy, mint ahogyan a korábban említett könyvtári részhez is csatlakoznak bibliográfiák (Nagy Józsefné: Az ifjúság olvasóvá nevelése, Hasznos Rozália: Cikkek, tanulmányok a jászsági könyvtárakról). Ez a bibliográfiai alátámasztás is jelzi a publikáló és a könyvtáros együttműködésének szükségességét. A járási-városi könyvtárban található időszakos kiadványok jegyzékét (Hasznos Rozália összeállítása) szívesebben láttuk volna az értesítő keretein kívül. Ez részben kevésbé időálló információ, részben több pél-

dányban van rá szükség, mint amennyiben (200-ban) az értesítő megjelent.

Nem akarjuk elhítenni senkivel, hogy — s itt már csak a könyvtári rész megítélésében vagyunk illetékesek — az értesítő közleményei hibátlanok. Itt-ott túlírással, az adatok nehézkes kezelésével, divatszavak halmozásával („jelen-tős”, „alapvető” stb.), zörgő fogalmazással találkozunk. Ez a publikációs rutin hiányára vezethető vissza. A lektorok lehettek volna szigorúbbak s egyszerűsmind segítőkészebbek.

Igazán szeretnénk, ha a sorozat tovább folytatódna, és nem fulladna ki. Ennek érdekében a jászberényi könyvtárnak továbbra is ösztönöznie és szolgálnia kell a helyi és a járásban élő értelmiség

alkotómunkáját, a könyvtáros-szerzőknek pedig „kevésbé kézenfekvő” témákat kell találniuk. A szükségletek a könyvtárszociológia és pedagógia irányába mutatnak.

Ismertetésünk nem volna teljes, ha nem emlékeztünk meg azokról, akik a könyvtár úttörő vállalkozásához előlegezték a bizalmat, és vállalták a megjelenés költségeit. Meggyőződésünk, hogy Bojti János, a Városi Tanács VB elnöke és Nánási Károly, a Megyei Tanács VB Járási Hivatalának elnökhelyettese jó és érdemes vállalkozást pártfogolt, illetve bocsátott — előszóval is félmjelezve — útjára. (Jászberény, 1971. 327 l.)

F u t a l a T i b o r

A József Attila Megyei Könyvtár évkönyve

A könyvtárak évkönyvei akkor tarthatnak számot országos érdeklődésre, ha tapasztalataikról és gondjaikról olyan módon szólnak, hogy ezzel egyúttal lényeges problémák megoldására adnak tanácsot, segítséget más hasonló intézmények dolgozóinak is. A tatabányai könyvtár évkönyvében *Mészáros Antal* tanulmánya ilyen irás. Igen meggyőzően érvel a könyvtári munkaszervezet modernizálása mellett. Érvei a tájékoztató szolgálat korszerűsítési törekvéseinek igazolását szolgálják, de közülük nem egy a könyvtári munka más területein is érvényes. Hiszen a szellemi erőkkal, szakmai felkészültséggel és teljesítőképes-séggel való okos gazdálkodás mindenütt kötelező, s a mechanikus munkafolyamatok gépesítését vagy adminisztrátorok alkalmazását követeli. Sajnos, nem mindig szervezhetjük a könyvtári tevékenységet ennek a felismerésnek jegyében. A gépesítés és a kellő számú adminisztrátor amolyan jámbor óhaj, hiszen „könynyebb három könyvtáros státust szerezni, mint egyetlen adminisztrátorit, főleg azóta, mióta az országos irányelvek is az adminisztrációs munka csökkentésére irányulnak.”

Van-e egyetlen könyvtár Magyarországon, amelyet korszerűen gépesítettnek tekinthetünk, és mintául szolgálhat? Szomorú, hogy azt a pénzt is rosszul költjük el, amit gépi beruházásra fordíthatunk, mert a gépek és kiegészítő berendezések országos láncolatára lenne szükség, mi pedig „kaparj kurta, neked is lesz” alapon vásárolunk. Mindenki azt vesz, amihez hozzájuthat, és úgy

használja, ahogy tudja. Gyakran megfelelő anyagok, szakemberek nélkül, fél vagy negyed kapacitással. Ez a helyzet az egyszerűbb gépekkel. A gépi adatfeldolgozás és nyilvántartás azonban nem oldható meg alaposabb felkészültség és országos szabványosítás nélkül.

Egyelőre tehát vannak szakképzett könyvtárosaink, akik munkaidejük tekintélyes hányadában egyszerű adminisztrációs munkát végeznek. Melléjük kellő számú adminisztrátor kellene. A tanulmány szerint az érdemi munkát végzők egy részénél nem elég a könyvtáros szakképesítés, hanem — pl. a tájékoztató könyvtárosoknál — a referált területek megfelelő szakképzettséget is meg kellene követelni.

Ne újítsuk fel a régi tudós-könyvtáros, könyvtáros-tudós vitát, fogadjuk el, hogy mindkét szakképzettség egyaránt fontos. A tanulmányból sajnos nem derül ki, hogy a Tatabányán működő tájékoztató könyvtárosok mennyiben felelnek meg e feltételnek. Egy bizonyos: ha a társadalmi megbecsülést nem is tekintjük, anyagiakban sem állunk úgy, hogy műszaki, mezőgazdasági vagy természettudományos végzettségű szakemberek vállaljanak munkát a közművelődési könyvtárban. Ha mégis, rögtön felmerül a kérdés, képesek-e, hajlandók-e elsajátítani a könyvtáros szakismereteket? Méghozzá olyan alaposan, hogy a különféle bibliográfiák és katalógusok szerkesztésében, az olvasószolgálati és a módszertani, sőt a propagandamunkában is egyaránt jártsak legyenek. Mérlegelnünk kell a feldolgozó könyvtárosok aggodalmát is. Ho-

gyan szerkeszthet közös revízió, egységes szerkesztési elvek nélkül több ember egy katalógust? Az állománygyarapítás és feltárás helyességét és használhatóságát az olvasóval való találkozás dönti el. Nem árt tehát, ha az ilyen munkát végzők rendszeresen tájékoznak eredményeikről. Nem tartjuk azonban egyedül üdvöztető megoldásnak, hogy ez a tájékozódás az olvasókkal való foglalkozás kárára történjék.

Keveselljük azt az időt, amit a Tata-bányai Megyei Könyvtár tájékoztató szolgálatának munkatársai az olvasókkal való közvetlen foglalkozással töltenek, mivel ez hetente mindössze egy nap. „Az igények kielégítésének módja szerint” készített táblázat is azt mutatja, hogy nagyon kis hányadot képvisel a „kézbe adott irodalom” és az adatszerű tájékoztatás. A nagyszámú irodalomjegyzék készítése nem is lehet cél, s nem mindig eredmény. Olvasóinkat (az egy téma iránt érdeklődőt, s egy adott téma kutatóját) sem megkímélnünk, sem felmentenünk nem kell a forráskutatástól. Hiszen ez a megismerésnek, kutatásnak nem járuléka, hanem szerves része, tartozéka. A tájékozódás „hogyan”-jába, a másodlagos források (bibliográfiák, katalógusok) használatába nem kisebb feladat valakit bevezetni, mint számára irodalomjegyzéket készíteni.

Az olvasószolgálati munkával eltöltött most már egy évtizednyi tapasztalatomra hivatkozva írom, hogy az olvasók többsége számára vonzóbb az azonnali tájékoztatás, mint a néhány nap múlva elkészített irodalomjegyzék. A szükségesnél mindenképp több energiát fordítunk a kisebb-nagyobb bibliográfiák összeállítására, mert néha *több könyvtár is párhuzamos munkát végez*. Tudomásul kellene venni, hogy ebben az esetben az olcsóbb megoldás a drágább. A helyileg előállított kiadványok színvonalának, külsejének javítására „bibliográfiai műhely” kellene létrehozni. E koordináló szerv nemcsak a készülő kiadványok kellő színvonalát szavatolná, hanem a bibliográfiákat készítő könyvtárosok számára tanműhely is lehetne.

Néhány, a szolgáltatásokhoz kapcsolódó megjegyzés: Ha minden nagyobb közművelődési könyvtár rendelkezik mikrofilm leolvasóval, akkor is akadályozná a mikrofilmek által nyújtandó szolgáltatást az a körülmény, hogy a nagy sakkönyvtárak is csak erősen korlátozott mértékben, túl hosszú határidővel vállalnak mikrofilmkészítést, illetőleg másolást. Amennyiben tovább akarjuk fejleszteni ezt a szolgáltatást, akkor a területi központokat — ha úgy tetszik, a megyei könyvtárakat is — el kellene látni kisebb kapacitással felvevőkkel. Hal-

latlan előnyt jelentene azonban xerox-automaták, vagy más hozzájuk hasonló rendszerek üzemeltetése a sok kisebb-nagyobb mikrofilmmásoló, -felvevő és -leolvasó készülék beszerzése helyett. Hiszen azok a mikrofilmről minden különleges berendezés nélkül olvasható és olcsó másolatokat készítenek, amelyeket az olvasó kölcsönözhetne, vagy megvásárolhatna.

Nem lehet véletlen, hogy a tanulmány írója felfigyelt a pedagógusokra, mint a szakemberek olyan csoportjára, akik már érezhetően ráutaltak a könyvtárak szolgáltatásaira, és ezért szükségesnek tartja önálló pedagógiai szakreferens alkalmazását. E referens feladata a pedagógiai állomány gondozása, referálása, valamint a kapcsolatok ápolása, az együttműködés a pedagógusok szervezeteivel, a képző és a továbbképző intézményekkel. Nem szól azonban arról, hogy az iskolában folyó oktató-nevelő munkához is kapcsolni kell a közművelődési könyvtárak szolgáltatásait.

A tanulmány kiemelkedő teljesítmény, amely nagy bibliográfiai apparátusra és láthatóan sok gyakorlati tapasztalatra támaszkodik. Feltétlenül illik az évkönyv anyagához. Kár, hogy nyelve néha erőtlen, és sajtóhibák is előfordulnak benne.

A megye könyvtárainak életéről, a hálózatok működéséről, múltjáról és jelenéről három tanulmány ad képet. A körkép úgy lenne teljes, ha a távlati fejlesztési tervek is olvashatnánk.

Horváth Géza a megye könyvtárainak a 3. ötéves terv időszakában végzett tevékenységéről ad számot. A beszámoló a korszerű könyvtárak szükségességét, létrehozásuk helyességét bizonyítja. Az új könyvtárak olvasóinak száma erősen növekedett, de ennél lényegesen meggyőzőbb bizonyíték, hogy a látogatók és a kölcsönzések száma ugrásszerűen nőtt. Sajnos, az ismeretterjesztő könyvek forgalmán kívül nem tesz említést arról, hogy a szolgáltatások minőségi változása és szélesebb skálája mennyire befolyásolta az igénylők körét, a korszerűsített könyvtárak igénybevételét. A kézikönyvtárak, folyóiratok számának növekedése, a tágasabb épületek nyilvánvalóan csökkentették a pusztán kölcsönkönyvtári feladatok jelentőségét.

Török Józsefné a szakszervezeti könyvtárhálózat elmúlt öt esztendejének eredményeiről és gondjairól számol be. Különösen elgondolkodtató jelenség az, hogy az anyagi, tárgyi feltételek lassú javulása ellenére a tiszteletdíjas és társadalmi munkás könyvtárosok körében nagyfokú a cserélődés. Az alapfokú tanfolyamok hatásfoka alig mérhető, hiszen az elmúlt tíz évben végzett 300 résztvevő közül alig néhány található a könyvtá-

rosok soraiban. Feltételezzük, hogy ha a tanfolyamok költségeit a szakszervezeti bizottságok viselnék, akkor jobban megbecsülnék azt az energiát, amelyet a könyvtárosképzésre fordítunk. Tiszteletre méltó, hogy az SZMT könyvtár számtalan más gondja ellenére is erőfeszítést tett a kórházak, szociális otthonok könyv- és folyóiratellátására.

Noha a szakszervezeti hálózat feltáró és tájékoztató munkája viszonylag gyenge, a beszámoló nem beszél arról, hogy a hálózat miként támaszkodik a Tatabányai Megyei Könyvtár korszerű tájékoztató apparátusára, igénybe veszi-e a szakkönyvtárak szolgáltatásait, él-e a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségeivel?

Furcsa és érthetetlen, hogy még mindig folytatódik a sokat kárhozottat gyakorlat: az 1972-ben megépülő SZMT székházban helyet kap ugyan a könyvtár is, de a feladatok ellátásához az új épület már kezdetben sem biztosítja a feltételeket.

Koger Tamás Komárom megye tanácsi könyvtárainak 1945–1965 közötti 20 esztendejéről ír. Komárom megyében a könyvtárak nagyjából hasonlóan fejlődtek, mint az ország többi részében. Ma már történelem számunkra az a korszak, amikor csak néhány ember akarata képezte a könyvtárhálózat megszervezésé-

nek nemcsak a legfontosabb, hanem majdnem valamennyi feltételét. Tanulmányos a hibák, gyermekbetegségek számbavétele is. Kár, hogy a tanulmány nem hivatkozik forrásmunkákra. Csak a végén említ néhány tételes bibliográfiát.

A hagyományoknak megfelelően a Tatabányai Megyei Könyvtár harmadik évkönyvében is jelentkezik a „Kulturális örökségünk” rovat, ezúttal *Dévényi Iván*: Babits Mihály Esztergomban és *Takács Anna*: Irodalmi emlékhelyek Komárom megyében című tanulmányával. A kötet tartalmazza Komárom megye állami és szakszervezeti közművelődési könyvtárainak címjegyzékét, e hálózatok kitüntetett könyvtárosainak listáját és — szokás szerint — a helyismereti gyűjtemény gyarapodási jegyzékét, valamint a megye közművelődési könyvtáraitra vonatkozó újság- és folyóiratcikkek repertóriumát is.

A hálózatok távlati fejlesztési tervein kívül szívesen olvastunk volna többet a könyvtárak belső életéről. Bár felmérések és szociológiai vizsgálódások tömege jelent meg már szakirodalmunkban, az olvasókkal való találkozás mindig izgalmas terület marad. (Szerk. Horváth Géza, 256 l.)

Fiola Pál

bibliográfiák

Két Dózsa-bibliográfia

Az országos Dózsa-ünnepségek alkalmából — szinte egyidőben — látott napvilágot két könyvtár füzetnyi terjedelmű bibliográfiája. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a Pest megyei Könyvtár (a Ceglédi városi Tanáccsal közös) kiadványa egyaránt az aktuális népszerűsítést; az alkalom kínálta érdeklődést kívánja szolgálni. Ennek megfelelően mindkettő erősen válogatott, szűkített anyagot ad. A rostálás szempontjai mások, anyaguk mégis több helyen fedi egymást. Ismétetlen érdemes tehát felhívni a könyvtári kiadványpolitika nagyobb szervezettségének lehetséges előnyeire a figyelmet: az egyidőben, különböző intézményeinkben s nagyjából azonos — szerény — lehetőségekkel készülő publikációk helyett a közös művek, a tartósabb igények, több szempontú várakozások kielégítését célzó vállalkozások fontosságára, hasznára. Azért is időszerű erről beszélni, mert a

Dózsa ünnepségeket a Petőfi évforduló, majd az 500 éves magyar könyv ünnepe követi: kár lenne az energiákat ismét szétforgácsolni.

A *Dózsa György 500 éve* című fővárosi kiadvány az intézmény sorozatban megjelenő ajánló bibliográfiái közé tartozik. A sokszorosított formában kiadott füzet csaknem 200 tételt tartalmaz. Szűkítő szempontként — s jó lett volna, ha erre legalább az előző utal — az 1945 utáni kiadványokra való koncentrálást választotta a szerkesztő — Gáliczky Éva —, csupán a függelékben sorol fel 15 művet a felszabadulás előtti Dózsa-kutatás fontosabb munkái közül. Anyagát tíz, műfaji szempont szerint kialakított fejezetbe csoportosítja. Belső arányait illetően: a történelmi szakirodalomra utaló rész a szerényebb, a Dózsa alakját idéző irodalmi-művészeti alkotásoknak szentel több helyet. Egy-egy fejezetben belül be-

türendben sorakoznak a bibliográfiák, a dokumentum-publikációk vonatkozó részei, történelmi összefoglalók hasznosítható fejezetei, majd a monográfiák és cikkek. Az irodalmi műveknél további műfaji bontásban (prózai művek, versek, drámák) mutatja be az anyagot — kiemelkedőbb alkotásoknál a használó kritikai irodalmat is kap. A további fejezetekben a Dózsaival kapcsolatos zenei művek, képzőművészeti alkotások, filmek, illetve a gyerekkönyvtárak anyagából válogatott művek és könyvrészletek kaptak helyet. Dicsérendő, hogy az összeállító a fejezetek végén az évfordulóra megjelenő kötetekre is utal, így ezek azt is jelzik, hogy az összeállítás egyes részleteit a közeljövőben gyűjteményes publikációk fogják pótolni (pl. a versanyag esetében a megjelenésre váró antológia a Dózsát idéző költeményekből).

A Pest megyei kiadvány, melynek szerkesztője Boros Pál (vitatható fogalmazású címe: *A Dózsa Györgyről és az 1514-es parasztháborúról szóló irodalom és képzőművészeti alkotások jegyzéke*) célja szerint elsősorban a Dózsaival kap-

csolatos történeti, helytörténeti kutatáshoz kíván segítséget adni. A 140 tételnek több mint fele — a kortársi reflexióktól a modern marxista történeti kutatásig terjedően — időrendben közli a szakirodalom válogatott darabjait. A terjedelmes annotációk hol címfordításokat, hol fejezetcímek, oklevelek néha oldalas felsorolását adják, a címleírási adatközlések viszont a vonatkozó normák teljes figyelmen kívül hagyásáról tanúskodnak. Ha ehhez a nagyszámú sajtóhibát, fogalmazási pontatlanságot hozzávesszük („Dózsa György és parasztforradalmával foglalkozó szépirodalmi alkotások”⁽¹⁾) — hangzik az egyik főfejezet címe, máshegyütt „Festmények jegyzékét” ígéri az alcím, s grafikákat is lelhetünk utána): az ünnep rangjához nem illő gondatlanság rontja itt a fűzet színvonalát. Anélkül, hogy a hiányokat részletesebben taglalnánk, csupán jelezzük: a fejezetekre bontott összeállítás végéről az áttekintést lehetővé tevő tartalomjegyzék is elmaradt.

Fogarassy Miklós

Magyar könyvészet 1969

Nemzeti bibliográfiánk új kumulációs kötete az 1969-ben kiadott könyveket, zenei műveket, térképeket és hanglemezeket szakok szerinti csoportosításban sorolja fel. (Lapunk az 1963/3., 1964/5., 1965/7., 1968/5 és 8., 1970/2., 1971/9. számban a sorozat valamennyi részét ismertette.) Az új kötet szerkezete az előzőkhöz viszonyítva jóformán semmi eltérést nem mutat. Ennek következtében a használó már ismerheti a beosztását, gyorsabban tudja megtalálni az általa keresett adatokat, nem kell minden kötetnél elolvasnia a használati útmutatást.

Az ETO rendszerében történt újabb változtatásoknak megfelelően csupán három szakcsoport (dialektikus materializmus, a szocializmus története, marxizmus-leninizmus) kapott új szákszámot, egy szaknak, a biológiai technikának az anyaga pedig szétszórt a különféle biológiai szakokba.

Az 1969-es könyvészetnek a terjedelme is majdnem pontosan ugyanakkora, mint az előzőé, bizonyítva, hogy könyvtermelésünknek a mennyisége ebben az évben nagyjából azonos volt az 1968-asal.

A kötet az előzőkhöz hasonlóan nemzeti bibliográfiai feladatai mellett maradéktalanul kielégíti a szakbibliográfiai igényeket is, s így — ezt nyomatékosan

kell hangsúlyozni — kitűnően felhasználható munkaeszköz a tájékozott szolgálatban, segítségével könnyű irodalmat ajánlani bármilyen kérdésben. A szakzás ugyan nem teljesen következetes, például Cicero *De imperio Gnaei Pompeii* című műve a szépirodalomba, Caesar *Commentarii de bello Gallico*ja viszont a történelembe került. Ez azonban semmiféle zavart nem okoz, mert a bibliográfia Cicero munkájáról a történelemben, Caesar kommentárjairól pedig a szépirodalomban közül rövidített címleírású egyedi utalót. Az utalórendszer általában igen bőséges, kielégít minden olyan igényt, amely a használatlalt kapcsolatban felmerülhet.

Az ezer oldalnál terjedelmesebb összeállításban az olvasó csak akkor bukkanhat kisebb hibákra, ha aprólékos gonddal bogarássza végig a különböző tételeket. (Például a *Gorkij bibliográfiát* hiába keressük a 010 szakban, ahová a személyi bibliográfiák tartoznak.) Ezek azonban olyan ritkák, hogy a szerkesztőket, a Széchényi Könyvtár bibliográfiai osztályát precíz munkájukért, pontos címleírásaiért csak dicsérni lehet. (Felelős szerk. Fügedi Péterné. OSZK. XI, 1073 l. 126 Ft.)

Vértessy Miklós

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Jogi Kari Könyvtárának galériás olvasóterme
(Cikkünket ld. a 270. oldalon) (Gerő Gyula felvételei)

